SCHOLIA PAVLI MANVTII, QVIBVS CICERONIS PHILOSOPHIA PARTIM CORRIGITVR, PARTIM EXPLANATVR.

*

Eiusdem Scholia in Epistolas familiares, & in Epistolas ad Atticum, ad Brutum, & ad Quintum fratrem: quibus & loci difficiliores explicantur: & castigationum, quæ in iisdem Epistolis penè innumerabiles factæ sunt, ratio redditur.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1552.

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN PRIMAM CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTEM.

Pagina 7.

ABSENS *factus Aedilis, continuo Prætor (licebat enim celerius legis præmio)*] Aedilitatem Prætura biennio post consequebatur. Lucullus autem, cum Aedilis fuisset, continuo Prætor factus est, beneficio legis, ut opinor, à Sylla Dictatore latæ, ut ijs, qui Syllanas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere liceret. apparet enim eam legem non manere, cum dicat, licebat.

10.

CONTRA *omnes dicere, qui scire sibi uidentur, solemus*] Propriũ hoc erat Academicorũ: qui percipi nihil posse dicebant, præter unũ illud, nihil posse percipi. in hac autem hæresi Cicero cũ esset, nõ erat, cur alios à se dissentire molestè ferret: id enim ab ijs solet fieri, qui scire sibi uidẽtur: cõtra quos Academici solent dicere. Sunt qui legant, contra omnes dicere quæ uidẽtur: quos secuti non sumus: non enim contra omnes dicere, quæ uidebãtur, soli Academici solebãt, nam id commune omnium erat: sed contra omnes, qui scire sibi uidebantur, quod proprium erat Academicorum.

11.

IVDICAVERVNT: *aut*] Locus meo iudicio deprauatus. liber scriptus, Iudicarunt aut. ego uellẽ, Iudicare: ita.

13.

SAPIENTISSIMOS, & *clarissimos fratres, P. Crassum, & P. Scæuolam*] Dictio fratres, olet mendum:

 nam

nam Crassum, & Scæuolam fratres non fuisse constat.

15.

NEC VERO *esse ullam rationem*] Nec uerum *esse, habent, præter nostrum, impreßi omnes libri. ego ex uetusto codice* Bernardini *Maffei, iuuenis admodum eruditi, & ex sententia emendaui,* Nec uerò. *nam, uerum, si legas, duæ illæ uoces, ullam rationem, neq; cum sequenti uerbo, disputare, neq; cum præcedenti, esse, cohærebunt.*

19.

CVR HAS *igitur sibi tam graues leges imposuerint*] Non *uideo, cur uocem, igitur, quidam inculcarint. quam neq; habent libri manuscripti, quos quidem ego uiderim, & abundare sensus ostendit.*

20.

ANTIPATRO *hoc idem postulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil posse percipi, consentaneum esse unum tamen illud dicere percipi posse, ut alia non possent,* Carneades *acutius resistebat*] Quid *sibi uelint hæc uerba, nemo non uidet: quorũ antea sententia uideri poterat obscurior, cum pro, ei qui affirmaret, legeretur, eiq; affirmaret: quo ex loco unius literæ mutatione mendum sustulimus: idq; ex coniectura: ex libro autẽ manuscripto, duas uoces, consentaneum esse sine causa repetitas, & sensum implicanteis, deleuimus. sed nostram coniecturam planè confirmat ille locus, qui est pagina 27. Antipatrum, inquit, reprehensum, quòd diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi.*

21.

ALIQVA *sic recondit: è quibus memoria oritur*] Nonnihil *desideratur, ac fortasse tale quidpiam,* Vt *postea: ut ita legatur: alia uisa sic arripit, ut his statim natura, alia*

sic

ſic recondit, ut poſtea: è quibus memoria oritur. & dictio poſtea refertur ad uerbum, utatur. niſi ſi quis ita malit legere, alia ſibi recondit, è quibus memoria oritur: ſibi, id eſt ad uſum ſuum.

17.

NISA *& progreſſa ratio*] *Cum legeretur, uiſa, & progreſſa: coniectura ducti, niſa, correximus, ut ſimilis, & apta translatio ſit: quomodo etiam locutus eſt pagina 185: præſto (inquit) eſt ratio, quæ connixa per ſe; & progreſſa longius fit perfecta uirtus.*

27.

PRIORI *poſterius, poſteriori ſuperius non iungitur*] *Coniungitur quidam legunt, non rectè, ut opinor, & contra Ciceronis ſententiam. dixit enim, Non iungitur, pro non reſpondet, non cohæret, non conuenit. in quo, inquit, maximè conuincuntur, quòd duo pro congruentibus ſumunt uehementer repugnantia. omnino & in libro manuſcripto* Bernardini Maffei *legitur, coniungitur, ſed, ut ſenſus oſtendit, corruptè.*

32.

ET *eo quidem innumerabiles*] *Sunt qui legant, eos. ego hoc totum ſuſpicor abundare. iacet enim, & otioſum eſt, neque ad ſententiam quicquam affert, quo perfectior eſſe uideatur.*

37.

CARNEADES *nonnunquam ſecundum.* Et *illud dabat, aſſentiri aliquando: ita ſequebatur etiam opinari*] *Cum antea in omnibus libris legeretur, id aſſequebatur: emendaui coniectura ductus, ita ſequebatur, eo confidetius, quòd it pro id ueteres ſcribebant. Aſſentior autem ijs, qui, ſublata copula &, legunt, Carneades nonnunquam ſecundum illud*

 dabat

dabat, assentiri aliquando: ita sequebatur etiam opinari. quanquam duo illa uerba, assentiri, opinari, loco mouerem, ut alterum in alterius sedem migraret, & ita legeretur: Carneades nonnunquam secundum illud dabat, opinari aliquando: ita sequebatur, etiã assentiri. De duobus enim, quod *proposuit, secundum illud erat:* Nunquam autem opinabitur: *de quo Carneades ita sentiebat, ut interdum diceret, sapientem opinari: ita sequebatur, & assentiri: ut appareret,* Carneadem *aliquem tamẽ assensum dare sapienti, quem Arcesilas penitus tollebat, cum uterq; esset Academicus.*

41.

SIGNATVM, *& effectum]* Videtur *legendum effictum, ut perstet in metaphora, & cum duobus uerbis imprimere & signare consentiat: quo modo item locutus est pagina* VI. *Visum, inquit, impressum, effictũq; ex eo unde esset.*

58.

LINIAMENTVM *sine ulla latitudine carentem]* Apparet, *subesse mendum.* Maffei *liber, lineamentum, cætera ut in impressis. mihi sic placeret; Lineam autem sine ulla latitudine currentem. punctum enim & linea, mathematicorum initia sunt.*

58.

ADIICIAM *iusiurandum]* Adigere *iusiurandum, potius dicitur, quàm adijcere: ut apud* Cæsarem *libro* VII. Omnibus *ad iusiurandum adactis. sine præpositione autem ea ratione dicebatur, quo modo adigere arbitrum, pro adigere ad arbitrum. qua figura* Cicero *usus est libro* III. *de offi. & in oratione pro* Q. Roscio.

59.

CONSENSISSE *primos]* Forte, *concessisse primas. nam* Laërtius *autor est, cum* Delphicus Apollo Milesijs *respondiss*

ſpondiſſet, eum tripodem, quem piſcatores iactu retis inueniſſent, eius eſſe debere, qui cæteros ſapientia excelleret, Thaleti eſſe datum. ex quo apparet, ſex reliquos ei primas conceßiſſe.

63.

VOS *uerò huius magnitudinem &c.*] *Confuſus locus, & corruptus: qui, ordine uerborũ mutato, & leui correctione adhibita, reſtitui fortaſſe poſſet: quo ordine, & correctione locus recitetur: ut ſtudioſi ſaltẽ hanc mihi gratiam habeant, quòd, quicquid ſenſerim, liberè dixerim. legerem igitur ſic.* Vos *uerò huius magnitudinẽ quaſi decempeda permenſi refertis.* Hic *ego me, quaſi malis architectis, menſuræ ueſtræ nego credere. ergo dubiũ eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecundior?* Hanc *coniecturã etſi ualde probẽ, tamen meũ illud teneo, ut ſine manuſcriptis libris nihil affirmem.*

66.

HIC *igitur neutri aſſentiens, ſi nunquam uter eſt prudentior?*] *Senſum non uideo, neq; uidet quiſquam, ut opinor, tam obſcuro in loco. obſcuritatis autem cauſa deprauatiò eſt, quam iudicio meo tollet qui ita leget.* Hic *igitur neutri aſſentietis: ſin utriq;, uter eſt prudentior? quorum uerborum non abſurda ſententia eſt: dicit enim hoc.* In *hac controuerſia neutri aſſentietis, id eſt neq;* Stoicum, *neq;* Academicum *dicetis eſſe ſapientem. ſin utrunq;, uter eſt prudentior?* Aſſentietis, *autem refero ad illud ſupra poſitum,* Ad *uos nunc refero.* Vtriq;, *uidetur eſſe neceſſarium propter inſequens uerbum,* Vter. *Sed hæc, qui & acumine, & iudicio plus ualent, dijudicabunt.*

69.

LABOR, *ut aſſentiar* Epicuro] Vulgati libri, *laboro,* *omnes habebant. quod uerbum ut deprauatum eſſe crederem,*

rem, fecit id, quod sequitur: reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu. nam sine dubio, reuocat, & reprehendit manu, quidpiam requirunt, quod sibi in translatione respondeat: quale uidetur esse uerbum labor: quod ego, & metaphoram, & sensum secutus, reposui pro laboro.

73.

PER ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans] Forte emendandum, Quare ἐποχὴν illam.

75.

ET SI quid forte Roma noui] Mallem sic: Ecquid forte Roma noui.

76.

ADHIBENDA enim geometria est] Libentius legerem, Adhibenda etiam geometria est: (nam sæpe scripti libri, etiam, habent, ubi impreßi enim) & ea quæ sequuntur, parenthesi inclusa, per interrogationem pronuntiarem. Adhibenda etiam geometria est: adiungenda (inquit) est geometria ad disputationem, & tractationem philosophiæ: id est instructi etiam geometria debent esse, quibus de philosophia scribere consilium est. Quæ sequuntur, excusant nouitatem nominis, quod geometriam dixerit, & Græca uoce sit usus in oratione Latina.

77.

L. AELII nostri] Librarij cum in describendo non perciperent quid sibi antiquæ notæ uellent, eas uel immutabant, uel cum sequenti uoce coniungebant: ut hoc loco, Lælij nostri, scripserant, cū, L. Aelij nostri, uera & incorrupta sit lectio: quod & ueterum exemplariorū autoritate, & historiæ fide cōprobatur. est enim hic L. Aelius, qui orationes scripsit, quas alij dicerent, à quo M. Varro rerum antiquarum scientiam cum accepisset, eam ipse auxit, et illustriorib

strioribus literis explicauit. Cicero de claris oratoribus.

98.

QVAM *fieri sine causa quicquam dicere*] Hæc uidentur abundare, ut otiosa, & sine causa inculcata. id enim turpe physico est, dicere atomum declinare sine causa. hoc per se recte habet, & concinnum est. præterea siquid addatur, frigebit.

100.

NISI *te quoque, ut id modo loqueretur*] Maffei liber, quoq; modo, haud prorsus emendate, sed ut uitij tamen nihil pene supersit. nam una litera immutata locus restituitur. nempe si sic legas: Nisi te, quoquo modo loqueretur, &c. dicit autem, quoquo modo loqueretur, ut pene etiam ostendat, ne in uerbis quidem Ciceroni Epicurum satisfecisse, non modo in sententijs.

100.

ETENIM *quasi detractis de homine sensibus*] Superuacanea sunt hæc uerba, neq; locum hic habere possunt. nam ex argumentis sunt, quibus probare conabatur Epicurus, uoluptatem esse summum bonũ. dicit enim pag. 55. Etenim, quoniam detractis de homine sensibus reliqui nihil est, necesse est, quid aut secundum naturam, aut contra sit, à natura ipsa iudicari. Maffei liber, Et detractis de homine sensibus: aliud antiquũ exemplar, Etenim quoniã detractis de homine sensibus. ut & ipsa uarietas mẽdi suspicionem afferat.

105.

CVM *omni dolore caret*] Rectius Maffei liber, cum omni dolore careret. rectius etiam fortasse sic, Omni dolore carere.

128.

QVIBVS *uinum diffusum è pleno sit œnophoro, cui*

 nihil

nihil dempserit ius, & sarculos abstulerit] Antiquus Maffei liber habet, cui nihil dempserit uis, & sacculos abstulerit. emendo, cui nihil dempserit nix, & sacculus abstulerit. apud ueteres qui lautius uiuebant, uino delectabantur quod sacco niuario transmissum esset, non solum ut frigidius biberent, sed etiam ut liquidius. itaq; dixit Martialis libro XII. Vt liquidum potet alauda merum, Turbida sollicito transmittere cecuba sacco. Et in distichis, Setinos moneo nostra niue frange trientes: id est, setini uini uim frange niue, ut frigidius bibas. seruabatur enim nix in hunc usum: de quo Plinius lib. XIX. cap. IIII. Hi niues, inquit, illi glaciem potant. deinde infert, excogitatur ut alienis mensibus nix algeat, qua scilicet uina refrigerentur. hic igitur Cicero eos asotos bene putat uiuere, non qui luxu diffluant, qui in uoluptate omnia ponant, sed eos, qui uictu utantur modico & exquisito, qui uino contenti sint eo, quod ex ipso effusum sit œnophoro, quod, ut ita dicam, naturale sit, non artificiosum: quale est illud, quod per niuem sacco exprimitur: & dixit, cui nihil dempserit nix, & sacculus abstulerit, propterea quòd uino nimiam uim nix, crassitudinem autem saccus auferebat. est autem totum hoc de Lucilio sumptum.

129.

DICET *Lucilius, cocto, condito, sed cedò caput cœnæ, sermone bono. quid, ex eo si quæris libenter?*] Libro XIII. epistolarum ad Atticum, in fine ita scriptum est. edit, & bibit ἀδεῶς, & iucunde: opipare sane, & apparate: nec id solum, sed bene, cocto, condito, sermone bono, &, si quæris, libenter: ut, quemadmodum quidem ego existimo, Lucilij uersum recitet: quem etiam hunc in locum transtulit. sed ut ipse quædam interijciat. ego autem cum in illa ad Atticum epistola scriptum legerem, cocto, condito, non, horto condito: item hic

hic putaui esse legendum, cocto, condito, cum ante legeretur, horto condito: neque sum arbitratus fore, qui nostram coniecturam reprehenderet, cum ea ratione tam firma niteretur. puto autem Lucilij uersus huiusmodi fuisse: Quid bene? cocto, Condito, sermone bono, & si quaeris, libenter. ut illud, Quid bene? cocto, Pedes sint praecedentis uersus. Quod autem legitur, Quid, ex eo si quaeris, libenter? puto ita esse interpungendum: Quid ex eo? si quaeris, libenter. Nam qui coenant cocto, condito, sermone bono, sequitur, ut libenter quoq; coenent. cum autem interrogaret, Quid ex eo? (subaudi sequitur:) respondet Lucilij uerbis, si quaeris, libenter. Illa uerò, Dicet Lucilius, sed cedò caput coenae, Quid ex eo, à Cicerone interiecta, effecerunt, ut Lucilij uersum nemo hactenus agnouerit. quem si quis metiri uelit, pronuntiabit in penultimo pede, Quaeri li. abiecta s consonante: ut etiam in ultimo Catulli epigrammate, Affixus nobis tu dabis supplicium.

140.

SCIPIONI] *Corrigo, Caepioni, ex historia. Cn. Seruilius Caepio Consul fuit cum Q. Pompeio Nepote. quibus consulibus decretum est, ut in Tubulum quaereretur. Ad Atticum libro* XII. 187.

140.

CENSVIT *plus filiae dandum*] *Alij, plus* Fadiae: *quae lectio si retineatur, supra legendum erit,* Fadio *Gallo, non* Fabio, *cum Gallus cognomen* Fadiorum *sit.*

144.

TESTATA *ciues*] *Maffei liber, Testata crimê. probo.*

145.

APP. *Claudij*] *Rectè. malè antea, P. Claudij: nam Liuius libro* III. *Appium nominat, & Maffei liber confirmat.*

NON

146.

NON *metuet autem, siue celare poterit, siue, &c.*] Sequor sententiam, & emendo: Non metuet autem, siue celare poterit, siue opibus magnis, quicquid fecerit, obtinere: certeq; malet existimari bonus uir, ut non sit, quàm esse, ut non putetur. Hanc correctionem ego in antiquo libro non uidi, sed Ioannes Scala, homo grauis & certus, se uidisse testatur. est autem hic, obtinere, pro tueri & defendere, ut in oratione pro Quintio, Non ad mendaciũ obtinendũ, sed ad uerũ probandũ autoritas adiuuat. omnino & Maffei uetustum exẽplar habet, siue opibus magnis, nõ, siue opibus maius.

147.

NVLLVM] Vllam, sententia postulat, ut legatur.

148.

REM *uides*] Pro uides, si uidelicet legatur, concinnius erit: neq; tamen magna mutatio fiet: nam in antiquis libris pro uidelicet scriptum quandoq; animaduerti, uidel. quandoq; etiam uid.

149.

ET *quidem prodest*] Antiqui libri alij habent, Quid prodest: alij, Et quid prodest: emendo, Ecquid prodest? ut periodus interrogationis nota terminetur.

149.

VTILITATIS *causa expetenda*] Tolle hoc: intelliges esse concinnius.

151.

SI *tua sint Puteolis gramina?*] Sensus postulare uidetur, ut pro, gramina, legatur prædia. siquidem hoc dicit: si utilitatis causa quæritur amicitia, utilitas tibi maior erit, si tua prædia Puteolis habeas, quàm si amicus Triarius tibi sit. erat autem Puteolanus ager omniũ fructuosissimus: itaq; eam

regio

regionem ob fertilitatẽ maximè celebrauit antiquitas. Fundos igitur, inquit, amicis anteponemus. Eandemq; sententiã iterans, paulò pòst intulit: Vides, si amicitiam sua charitate metiare, nihil esse præstantius, sin emolumento, summas familiaritates prædiorum pretiosorum mercede superari.

162.

ATHO'VE perfosso] Quid si, Athone perfosso? quomodo eum locutum esse etiam in tertio de Republica, autor est Priscianus libro VI.

162.

VITAE quidem infinita] Corruptus locus: quem ita puto esse emendandum, Et ea quidem infinita: nam & libro primo Tusc. quæst. 160. de animo loquens, Habet, inquit, memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.

171.

NOVARUM non uidebantur] Alij, Nouarum nouabantur, sensu mihi non admodum probato: non enim respondet ad illud quod dixit, Difficilius & obscurius. potius legendum crederem, Nouarum noua uidebantur: ut, Noua, accipiatur, quasi duriora, & nimis obscura: quod accidere solet, cum nominibus utimur inauditis.

173.

QVOD positum sit in eo] Antiqui libri, Quod compositum sit in eo, absurdè prorsus, nisi facias quod sæpe faciendum est, ut antiquos libros coniectura adiuues. Sic igitur putarem elegantius, & rectius. Quod cum positum sit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus conuenientiam, si placet, cum igitur in eo sit id bonum, quò referenda sunt omnia: honeste facta, &c. Atque etiam in membro præcedenti melius, opinor, statueret in ea, quàm, statueret in eo: ut ad concordiam, referratur.

174.

VT *enim si cui, &c.*] Apparet, quid significet: sed ita non solum corrupta, uerum etiam, ut ego sentio, confusa, & præpostere collocata sunt uerba, ut emendari locus & distingui à nobis sine arrogantiæ nota non posßit. Vtrum autem, collimare, an, collineare, legendum sit, non dijudico: mihi quidem magis placet, collineare, quòd aptiorẽ & probabiliorem habeat etymologiam: nam collineare dicitur is, qui eum locum ferit, ad quem locũ oculi directo quasi linea ducta feruntur: ut collineare sit, simul cum oculis locum ueluti per lineam ferire.

180.

QVID *autem dici poterat, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus*] Emendo ex antiquo libro Bernardini Maffei, Quid autem dici poterit. Alij pro statuerimus legunt statueremus, respicientes scilicet ad uerbum poterat, ut tempora conuenirent: cum in sensu uis, & energia maior sit, si, poterit, & statuerimus, legatur, quàm si, poterat & statueremus.

183.

RERVM *in corpore sitarum*] Locutio probabilior, quàm si legas, ut antea, Rerum in corpore harum: quam correctionem Maffei liber antiquus probat.

186.

NEC *hæc posita, non aliqua essent præposita*] Si corrigas, Nec, hoc posito, non aliqua esse præposita, Erit elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodum discedes: siquidem & Maffei liber, Hoc posito, habet.

210.

AT *enim dicitis*] Sunt qui legant, At enim non dicitis. ego sequor Maffei uetustum librum, in quo scriptum est: At

enim

enim ueram dicitis: hoc est perfectam & absolutam.

211.

VT *aequè pars naturae negligatur*] Mendum subesse manifestum est. quòd si haec cum superioribus conferantur, sensus ostendet ita legendum esse, *Vt ne qua pars naturae negligatur.* ita etiam in Massei libro scriptum est.

216.

SCIS *enim Citiaeos clientes tuos è Phoenicia profectos*] Laërtius in Zenone autor est, Citiaeos à Phoenicibus originem duxisse. quem ego secutus, emendaui, è Phoenicia, siue à Phoenicia, cum antea legeretur à poëtica, foedo errore, & manifesto. appellat autem Poenulum Zenonem, quasi callidum, & astutum, ut sunt Poeni ferè omnes: qui à Phoenicibus nomen acceperunt: qua ratione, Poenulum Zenonem dixit Cicero, quòd à Phoenicibus esset oriundus.

221.

CONFERAM *autem auum tuum Drusum*] Si Plutarchum audias, corrigendum erit, conferam auunculum tuum Drusum: nam auunculum fuisse Catonis Drusum, Plutarchus in Gracchis, & in Catone Vticensi autor est.

221.

QVID *enim? sapientia, &c.*] Neque in uerbis uitium est, neq; in sententia: rectè habent omnia: quiddam tamen ornatius elucebit, si totum continues, & ita legas. Quòd enim sapientia, ubi pedem poneret, non habebat, sublatis officijs omnibus, officia autem omnia tollebantur, delectu omni & discrimine remoto: (quae enim esse poterant rebus omnibus sic exaequatis, ut inter eas nihil interesset?) ex his angustijs, &c. Antiquus Massei liber nobiscum facit, nisi quòd coniunctionem illam, Enim, à nobis additam, non habet.

224.

STVLTORVM] Hanc uocem, quæ antea desiderabatur, interieci, acceptam è libro Maffei manu scripto, sententia comprobante.

234.

ALII censent primum ascitum, doloris uacuitatem] Doloris uacuitatem, in suo libro quidam induxerunt, & asterisci notam, quæ corruptum locum significaret, è regione apposuerunt. nos ea uerba conseruamus, quòd & sententiam sanè bonam efficiunt, neq; in antiquo exemplari Bernardini Maffæi desiderantur: ut omittam, quòd libros superioris nostræ editionis tamen credendum est ad propositum manu scriptum exemplar fuisse impressos.

253.

VIRTVTEM ipsam inchoauit: nihil amplius:] Genus loquendi, quo Cicero etiam alibi usus est, ut in Verrem pagina 261. sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. Antea legebatur: Virtutem ipsam inchoauit: nihil itaque amplius nostrum est: inuersione uerborum obscurata sententia.

256.

VICINITATIBVS cum ciuibus] Consentiunt in hoc antiqui libri: mihi tamen non est dubium, quin ita emendandum, & distinguendum sit, Vicinitatibus, tum ciuibus. hoc enim quasi progressu serpit charitas generis humani. primi sunt parentes, & nati: sequuntur cognati, tum affines, deinde amici, post uicini, tum ciues, & qui publicè socij atq; amici sunt, postremò humanæ gentis uniuersæ, & hominum inter homines coniunctio.

258.

TIBERINA dissensio festo illo die] Ouidij uersibus adducor, ut pro dissensio legendum putem decursio: hoc facilius

facilius, quòd Maffei liber approbat. erat autem festus ille dies, quem Romani in honorem Fortunæ celebrabant. unde Ouidius libro VI. *Fast.*

Ite, deam læti fortes celebrate Quirites:
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum.

258.

HAEC *est non omnia spernentis præter uirtutem, & uirtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio. denique*] *Si quis nostrum librum hoc in loco cum alijs libris conferet: uidebit, unius literæ mutatio, & punctum loco motum quanto sententiam effecerit aptiorem.*

271.

FIERI *autem potest*] *Mallem, Ferri autem potest.*

286.

PATRITAM *illam, & auitam*] *Recte patritam, non autem patriam, ut antea legebatur. id Nonij testimonio comprobatur, qui in uerbo patrita hunc locum recitat, & affert præterea exemplum ex Varrone.*

289.

HOC *est se ipsum posse cognoscere*] *Frigidum, & planè superuacaneum: itaq; puto esse tollendum, ut glossam.*

293.

ERRANTIVM *stellarum cursus, progreßiones, institiones*] *Ex duabus dictionibus, cursus, progreßiones, feci coniecturam, legendum esse, institiones, non, ut antea, institutiones: ut similibus, & conuenientibus utatur uerbis. sunt autem correctiones quædam: quarum etsi ratio non explicatur, tamen, quibus iudicium est paulò subtilius, facile, cur factæ sint, ipsi per se intelligunt. rudibus autem, & tardis,*

& ijs, qui sibi omnia minutatim concidi, omniaq; tanquam mansa à nutrice inseri in os uolunt, ego quidem, ut satisfaciam, non laboro.

293.

MOTVS *qui animus uidit*] *Insolens locutio, Animus docuit suum animum similem esse summi opificis. figura esset usitata, Animus docuit se similem esse summi opificis. tollamus igitur mendum, & legamus ex Maffei libro, Motus qui animo uidit.*

296.

FONTES *scatere, herbis prata conuestirier*] *Hic, scatere, pronuntiandum est media correpta, ut anapæstus fiat, scater' her. alioqui uersus claudicabit. sic & Lucretius libro V. Largifluum fontem scatere, atq; erumpere lumen. & infra in eodem libro, Et partim plano scatere, atq; erumpere campo. Plautus etiam, opinor in Casina, olere, protulit, media contracta: Non omnes possunt olere unguēta exotica.*

298.

NEQVICQVAM *aliud est*] *Nequicquam pro nihil, non probo: non enim fert Latini sermonis consuetudo. Nihil quidquam aliud est, habet Maffei liber: placet: sic enim locutus est Terentius in Adelphis, Nihil quidquam uidi lætius. & Plautus in Merc. Nihil Charine te quidem quidquam pudet.*

299.

EGO *autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum possit.*] *Neq; sensus, neq; locutio placet. quid enim sibi uult, nunquam te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione? quis uerò unquam sic locutus est, nunquam te dimittam ulla uti ratione? uerbum dimitto & Latinū est, & ueteribus usitatum, neq; eodē modo*

semp

ſemper, ſed uarie, cum infinito autem nunquam. itaq; etſi nihil immutaui, ne facerem id, quod faciendum non eſt, ut mihi plus tribuerem, quàm libris manuſcriptis: tamen non dubito, quin ita legendum, & diſtinguendum ſit. Ego autem *nunquam ita te in hoc ſermone dimuttam, ulla uti ratione mors tibi uideri malum poßit. Cum autem erroris originem quærerem, hanc reperi, quòd particulam illam, uti, quæ hoc loco adiunctiua coniunctio eſt, lector opinatus infinitiuum eſſe modum à uerbo utor, cum ſuperiore membro coniunxit: & ut hoc imperitè, ita illud impudenter, quòd, ut, addidit de ſuo, ut aduerbium, ita, haberet quò referretur: cum, uti pro ut eſſe poſitum, non intelligeret.*

299.

LABAMVS, *mutamusq; ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas*] Forte *rectius hoc modo. Labamus, mutamusq; ſententiam. clarioribus etiam in rebus ineſt aliqua obſcuritas.*

301.

MIGRARE. A. *Spero, &c.*] *Elegantius, ſi, notis literarum, quibus perſonæ ſignificãtur, inductis, cõtinuata oratione ita legatur. Migrare: ſpero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ: mali uerò, &c.*

302.

QVASI *uerò iſta, uel quicquam*] *Qui* Viterbi *Epiſcopus fuit,* Petrus *Craſſus, uir bene doctus, & ingenio præſtans, putabat eſſe legendum, Quaſi uerò iſta ui quicquam, eamq; coniecturam in ſuo libro ſcripſerat. quam ego uel diſſentientibus libris manuſcriptis ualde probo. error inde natus eſt, quòd, uei pro ui, ueteres ſcribebant: de quo* Politia*nus in* Miſcell. *unde in librũ de uniuerſitate idẽ mendũ irre-*

psit pagina 198. ubi legendum est, ui cum eadem coniunxit, non, uel cum eadem coniunxit.

306.

OMNIA ista perinde ut cuique data sunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur] Legebatur antea, pro rata parte à uita longa. nos sensum secuti, aut longa, correximus, adiuti non nihil à libro Maffei manuscripto, in quo legitur, aut ita: ex quo sum adductus, ut, dictione, ita, in aliũ locum translata, sic legendum opinarer. omnia ista, perinde ut cuiq; data sunt, ita pro rata parte aut lõga, aut breuia dicũtur.

308.

ET hoc quidem hoc modo: nihil autem melius æstimo] Ex antiquo libro Maffei legendum puto: Et hæc quidem hoc modo: nihil autem melius extremo: ut hoc totum non ex Socratis oratione sit, sed à Cicerone per interpositionem prolatum: nam neq; in Platonis apologia hæc sunt, & dictio illa, inquit, quæ subsequitur, ideo uidetur esse illata, ut quasi interruptum superioris orationis filum contexeret.

309.

IN quos Symonides] In præpositio, hic accipitur in bonam partem, pro in quorum laudem, ut de Oratore libro II. Multa in Castorem scripta, & Pollucem. & de natura deorum libro I. Catulus dilexit Roscium: in quem etiam illud est eius, Constiteram exorientem Auroram forte salutans, & quæ sequuntur. De senectute etiam, In quem, inquit, illud elogium, unicum plurimæ consentiunt gentes populi primarium fuisse uirum. His exemplis adducti sumus, ut, In quos, emendaremus, cum, In quo, antea legeretur.

312.

HAEC in errore uersentur] Concinnius, Hic in errore uersetur.

SOL

314.

SOLENNE, & statum sacrificium] Statum lego, non statutũ, ut habent aliquot impreßi libri. sic & in oratione de Arusp. resp. Statas solennesq; cerimonias. & Liuius lib. XL. Proficiscuntur ab Thessallonica Aeniam ad statum sacrificium. manauit autem latius hoc mendum, ut in ueterum libris sæpe, pro statum, legatur statutum.

315.

OMNES amicos laude, & lætitia exequi] Et hic, & superiores proximi uersus, omnes senarij sunt iambici. quòd si legatur, ut quidam uolunt, Hunc omnes amicos laude, & lætitia exequi, syllaba abundabit.

320.

REFELLERE sine pertinacia, & refelli sine iracundia] Mallem sic, Refelli sine pertinacia, & refellere sine iracundia.

324.

SAPIENTIAE contra dolorem, &c.] Corrige cum antiquo libro: Sapienti contra dolorem: si fortis in perferendo, officio satis est.

331.

AVT Philoctetam] Vel in coniectione, AVT, mendum inest, uel aliquid desideratur: itaque placet legere ut est in Maffei libro, Prometheum, aut Philoctetam.

Ibidem.

QVA'M te enim malo dicere: sed ille certe non fortis] Hæc si parenthesi circuncludantur, apertior erit sententia.

Ibidem.

LECTVLO, &c.] Locus corruptus: nam libro II. de Fin. sequentes uersus non ad Philoctetam, sed ad saxum Lennium referuntur.

355.

NOLITE *hoſpites adire ad me ilico iſtic*] Trochaicus *eſt, in quem non cadit iambus: itaq; non puto eos rectè ſentire, qui uerbis aliter collocatis ita legunt, Nolite hoſpites ad me adire ilico iſtic: nam in quarta ſede iambus eſſet.*

356.

TANTA *uis ſceleris in corpore hæret*] Trochaicus *imperfectus: pedem enim deſiderat: quem reſtituere ſine libris manuſcriptis nefas eſt: Tanta uis ſceleris meo in corpore hæret, legendum quandoq; ſum opinatus: quam opinionem nondum mihi uenit in mentem cur abijcerem: itaq; eam protuli, hoc tamen animo, ut, ſiquis contrà dixerit, pugnare nolim. Verſus in pedes ita diuidendus eſſet, Tanta-uis ſcele-ris me-o in corpo-r' hæret.*

371.

CADENTES] *Carentes, antea legebatur: itaq; eſt in libris manuſcriptis: mihi tamē uiſum eſt ut emendarē, cadentes: ex Homeri uerſu, in quo eſt, πίπτουσιν: quod ſignificat, cadunt. uerſus autem hi, quos Cicero uertit, ſunt Iliados* T.

376.

NIHIL *mali*] *Puto rectius, Nihil noui. nam ſi legas, Mali, ad Cleanthis rationem reuolueris. dixit etiam pagina* 217. *Animo ſic excubat ſapiens, ut ei nihil improuiſum accidere poßit, nihil inopinatum, nihil nouum.*

390.

VT *ſunt alij ad alios morbos*] *imperfecta ſimilitudo: nam ad particulam, ut, quæ reſpondeat, uox non eſt. forte ita corrigendum. Vt ſunt alij ad alios morbos procliuiores: itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam torminoſos, non quia iam ſint, ſed quia ſæpe: ſic alij ad metum.*

395.

ALITER *ferat*] *Opinor legendum esse, ferant: siquidem ad uocem, stultis, refertur.*

395.

ADVERSA *ratione*] Maffei liber, *Auersa à ratione. probo. nam etiam suprà, 211. Zenonis, inquit, est diffinitio, ut perturbatio sit auersa à recta ratione contra naturam animi commotio. & 213. Omnium perturbationum fontem esse dicunt intemperantiam: quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, ut nullo modo, &c.*

411.

IRA *uerò quanquam diu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet*] Mendum est in uoce, *quanquam* ueteres libri, quos ego uiderim, habent, *quæ quam*, deprauate omnino, si respicimus, dictio *ira* quò referatur, quòd si coniecturæ locus est, ita legerem: *Ira uerò, quàm diu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet.*

412.

AT NATURALIS EST.] *Obiectio: cui respondet quod sequitur: An quicquam esse potest secundum naturam, quod sit repugnante ratione? & est sententia, nisi fallor, multo concinnior, quàm si legas, ut antea, aut naturalis est? cum præcedenti membro connectens. ut autem hunc locum una dempta litera correximus, sic paulò pòst alium una immutata restituimus. nam ubi legebatur, priusquam esset ulla ulciscendi libido, nos sensu meliore emendauimus, prius, quàm esset ulta, ulciscendi libido.*

423.

PUTATUR *dicere, in rotam (id est genus quoddam tormenti apud Græcos) beatam. uitam non ascendere*] Hic locus in nonnullis exemplaribus antiquis ita legitur. ego ta-

men totum illud, quod parenthesi inclusum est, reieci, sine dubio glossam alicuius esse putans, qui, rota quid esset, exponere uoluerit. quidam tamen eam non agnoscentes, in ordinem Ciceronis uerborum receperunt.

440.

CVI rei refertae] Concinnius, Cui refertae.

442.

DEBILITATVRVM] Maffei liber, Debellaturum: utrunq; rectè: magis tamen probo, Debilitaturum, propter uerbum, succumbet, quod sequitur.

446.

FACERE non potuerunt?] Iacet uerbum, facere, & planè otiosum hic est. lege sine eo: multo erit elegantius.

449.

QVIDQVID obiectum est] Aut, pro Quidquid, legendum est, Quid: aut, Quidquid, hic accipiendum pro Quidq;: ut apud Lucretiũ libro II. Inq; suos quidquid rursus reuocare meatus. & libro IIII. Semper enim summum quidquid de rebus abundat. & libro V. Sic unum quidquid paulatim protrahit aetas In medium. Possem ex oratoribus loca recitare: sed ego, in Latinis locutionibus ubi quid eiusmodi occurrit, quod sine exemplorũ comprobatione durius uideatur, libentius poëtarum utor autoritate, quàm oratorum: sunt enim poëtae certiores Latinae linguae testes, propterea quòd metri ratio facit, ut mutationi non tam facile locus sit: quod in oratoribus contra uidemus.

452.

AT enim non sine ignominia afficere poterit sapientem] Locus rectè stellula notatus: mendum enim subesse constat. forte ita restitui posset. At enim non erit sine ignominia. ignominia afficere poterit sapientem? de sapiente enim est

hæc

hæc omnis oratio. ſententia certe hæc uidetur eſſe: quibus autem uerbis explicanda ſit, ſtatuere noſtrum non eſt. ſtudioſi libros antiquos adeant, & eorum ope utentes locum emendent.

455.

OMNEB'QVE *id nos*] *Id, non uideo quid ſpectet. antiqui ſcribebant,* It. *inde mihi orta coniectura eſt, ut,* Item, *legendum putarem.*

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN SECVNDAM CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTEM

Pagina 7.

CAVSAM, *id eſt principium, philoſophiæ eſſe ſcientiam*] *Niſi enim ſcientiæ nobis amor à natura eſſet inſitus, non erat cauſa cur philoſopharemur. ſcientiam autem philoſophiæ cauſam, & originem eſſe, inde cognoſcitur, quòd de natura deorum non modo uariæ ſunt doctiſſimorum hominum opiniones, uerum etiam diſcrepantes. cuius rei cauſa eſt ſcientiæ cupiditas, Cur autem nonnulli hanc lectionẽ adeo non probauerint, ut corruptũ exemplar ſequi maluerint, non intelligo: niſi ſi ea, quæ in ſuo libro manuſcripto non uident, ex ingenio, & coniectura eſſe omnia in animum induxerũt.*

7.

QVID *eſt enim temeritate fortius?*] *Aut hic fortius in malam partem eſt accipiendum, quaſi uiolentius: qua ſignificatione hanc uocem alibi non memini me legiſſe: aut pro fortius corrigendum fœdius, quod affirmare ſine uetuſtis*

exemplaribus non audeo.

7.

QVOD *uero maxime &c.*] Receptam *lectionem non improbo: neq; enim est cur debeam. sed ut medici non eos solum, qui ægrotant, sed eos etiam, qui satis commode habent, quandoq; curant, ut ad naturæ beneficium addito artis adiumento, quamoptimam ualetudinem, & speciem consequantur: sic nos non ea modo, quæ errorum tenebris inuoluta, minus perspicua sunt, sed siquid etiam eiusmodi est, quod lectorem omnino non lateat, quanto magis possumus correctione illustramus: ut hoc in loco, dixi me receptam lectionem non improbare: neq;, cur improbem, causa est: tamen ad uenustatem, & ornatum quiddam addetur, si ita legas. Quod uerò maxime rem, causamq; continet, utrum nihil agant, nihil moliantur, ab omni curatione & administratione rerum uacent: an contra ab his & à principio omnia facta & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur, atq; moueantur: in primus magna quæstio est.*

14.

PHYSIOLOGIAM] *Post hanc uocem sequebatur, id est naturæ rationem: quod induximus, uidentes glossam esse ab aliquo adiectam, qui physiologiam interpretaretur.*

18.

A' MAGISTRO *Platone uno dissentiens*] *Primum non ab uno, sed à multis dissentiebat: nam philosophi de dijs uarie sentiebant: deinde ab alijs potius, quàm à* Platone: *cuius eandem ferè de dijs fuisse sententiam paulò antè ostendit: quam eius discipuli,* Aristoteles, & Ponticus Heraclides, *sunt secuti: itaq; uidendum, num ita legi poßit:* A' *magistro* Platone *non dissentiens.*

19.

ET

ET *tamen modo mundũ, tum mentem diuinam esse putat*] Corrigo, Et *tum mundum, tum mentem Deum esse putat: itaq; planè est in Maffei libro, nisi quòd habet*, Et *cũ mundũ.*

20.

THEOGONIAM, *id est originem deorum*] Hic quoq; *glossa fuit: nam illud, id est originem deorum, quis non uidet adscriptum fuisse, ut* Theogoniæ *significatio ostenderetur? qua ratione adducti deleuimus, eo libentius, quòd quibusdam in antiquis libris expositio illa non est.*

Ibidem.

VSITATAS *perceptasq; cognitiones*] Rectius opinor, *insitas perceptasq; cognitiones: nã & in Maffei libro ita scriptũ legitur: et pagina etiã* 10. Insitas, *dixit, deorũ cognitiones habemus*. Et *alibi non semel. atq; etiã Lucretius hac locutione usus est:* Vnde (*inquit libro* v.) *insita notities est utilitatis.*

24.

NON *modo uiderat animo, sed etiam sic tractat, ut manu, doceat*] Huius *loci correctionẽ sensus ipse uidetur ostendere: tollet enim omne mendum, si quis ita legat*, Non *modo uiderat animo, sed etiam sic tractarat ut manu, docet.*

24.

EXISTAT, & *ad deos affluat*] Legendum puto, A' *deo affluat, sententia ita postulante: de quo dubitandum eo minus est, quòd pagina* 24. Cum, *inquit, ex ipso imagines semper affluant. &* Lucretius *nostram coniecturam libro* 4. *planè confirmat.*

31.

QVOD & *non prædicanti tam facile quidem credam, sicut*] Tam, & *sicut particulæ non sunt sibi inuicem respondentes: itaque & locutione magis usitata, & sensu aliquanto aptiore legetur*: Quod & *non prædicanti, tamen facile*

facile quidem crederem, sicut mali ædificij, &c. quam lectionem habet Maffei liber manuscriptus.

34.

HVIC *pulchrior deo?*] Concinnior erit sententia, si legatur: Hui, pulchrior Deo?

35.

IPSVM *sibi displicere*] Sic libri manuscripti: à quibus non dissentio: uidendum tamen est, num rectius ita legi possit, ipsum tibi displicere.

35.

SIGILLA *numerantes*] Sensu, ut opinor, meliore, clariore quidem certa legetur, Sigilla uenerantes.

37.

QVAE *funditus gens uestra non nouit*] Puto legendum esse, Quem: ut subaudiatur, morem: & deinde, argumentis sententiam, non argumenti sententiam,

38.

COR, *pulmones, iecur, cæteraq;, detracta utilitate, quid habent uenustatis?*] Corrigo, Cor, pulmones, iecur, cætera: quæ, detracta utilitate, quid habent uenustatis? ut à præcedentibus tenui distinctionis nota seiungantur, & ad uerbum, habebit, referantur.

42.

SVPERIOR *aër*] Antiqui libri & superius aër, & supremum aër, habent. ego rectius legi putarem, superiorem aër: ut subaudiatur, locum teneat: uel, superior aëri: ut insequens membrum spectet.

46

HOMINES *non colant*] Hominibus non consulant, magis probarem. erat enim hæc Epicuri sententia, deos hominibus non consulere. quod Cotta refellit cum hoc loco, tum in

fine libri, cum inquit: dij nulla re egentes, & inter se diligūt, & hominibus consulūt. Item libro II. pag. 59. *Si, inquit, omnibus hominibus deos consulere censemus.* Et huius disputationis libro 3. pagina 72. *Primum deorum ne prouidentia mundus regatur: deinde consulant ne dij rebus humanis. & alibi in eandem sententiam sæpißime: quæ quia tam manifesta in re minus uidentur esse necessaria, prætermittam.*

47.

PRODICVS *Chius*] *Alij uidentur legisse in antiquo codice,* Prodicus Cius. *nos hic hæremus, cum ex pagina 9. autorem huius sententiæ fuisse* Perseum *appareat. nisi si uelis legere,* Perseus Citieus, *non* Prodicus Cius, *literis haud ita dißimilibus, ut correctio temeraria uideri poßit.* Perseum *autem,* Zenonis *auditorem, fuisse* Citieum, Suidas, & Laërtius *in* Zenone *testatur.*

55.

DISTINCTIONEM, *ueritatem, pulchritudinem, ordinem*] Ex ijs, *quæ sequuntur, manifestum est, uarietatem potius hic esse legendum, quàm, ut antea, utilitatem: ut illa ratio omittatur, quòd de utilitate, qua homines adducti deos agnoscunt, non in quarta causa, sed in secunda mentionem facit.*

66.

BIS *bina quid essent*] Bina *numerum significat, non qualitatem: itaq; sic opinor rectius,* Bis bina quot essent, *una litera immutata, siquidem quit pro quid ueteres scribebant: quæ deinde multorum errorum causa fuit, describentibus libros hominibus imperitis.*

73.

IS RAPVIT Proserpinam] *Hærebat antea lector hoc in loco, deprauatione uerborum implicatus. nunc ex*

Maffei

Maffei libro correctione adhibita, nemo tam tardus est, qui, uel cursim legens, sensum non percipiat.

81.

SONITV, & *spiritu*] *Qui pro spiritu, legere malunt, strepitu: non animaduertunt ex sua lectione uersum claudicare. hunc autem uersum, & alios consequentes recitat* Priscianus *in libro de comicis metris.*

82.

SICVT *inciti, atq; alacres rostris perfremunt*] *Metire uersum pedibus: uitium deprehendes: quod mutatione parua tolletur, si pro, sicut inciti, legas, Sicuti citi.*

95.

VOMITIONE *canis purgare aluos ibes Aegyptiae curant*] *Varie legitur in libris manuscriptis: nam pro purgare, & purgante, & purgantes, & purgant, reperitur, & pro canis, canes: ut fortasse ita corrigendum sit: Vomitione canes purgantur: aluo se ibes Aegyptiae curant. Cuius rei historiam ex Plinio, & Plutarcho licet cognoscere.*

98.

MOLLITVR *cibus*] *Satis aptus elicitur sensus: mihi tamen magis placeret, Molitur: à uerbo molo molis, unde molares dentes. atq; etiam in hoc uerbo Maffei liber l consonantem non geminat.*

103.

APERTE *tangendi*] *in libro Maffei lectio probabilior, Pariter tangendi: cuius sententiam, quia patet, ostendere superuacaneum uidetur.*

111.

Si mehercule, inquit, Vellei] *Aut in his uerbis mendum est, aut quidpiam desideratur. quod si ita corrigas, sanè hercule, inquit, Vellei: non erit, quo lector offendatur. subau-*

dietur

dictur enim, paratus uenio: & optime cum sequentibus sententia conueniet.

119.

SENSVM, *& rationem, & orationem, hæc eadem & caniculam non habere*] *Antiqui libri alij habent, sensum, & rationem, hæc eadem & caniculam non habere: alij, sensum, & rationem, & orationem, hæc eadem orionem, & caniculam non habere. emendo, sensum, & rationem, orionem, hæc eadem & caniculam non habere.*

125.

IDAEIS *indigenis*] Idæis *digitis, alij: utrunque deprauatum. sequor Constantij* Fanensis, *eruditi sanè hominis & admodum diligentis, sententiam, qui legit,* Idæis Dactylis, *ex Strabonis libro x. qui scribit, unum ex* Idæis Dactylis Herculem *fuisse nominatum. & ex* Diodori *sexto, cuius hæc sunt uerba:* Primi in Creta circa idem habitarunt Idæi Dactyli *appellati. & infrà,* Scribunt unum ex eis appellatum Herculem. *Sic etiam legitur in* Maffei *libro.* Digitis *autem, ut idem Constantius rectè conijcit, glossa fuit, uerbo* Dactylis *superimposita; unde & indigitis, & indigenis errore aucto factum est.*

131.

CVIVS *Abazea sunt instituta*] Maffei *liber Cuius Sabazea: lego, Cui Sabazea: pro, in honorem culus. Sabazius autem* Dionysij *cognomen fuit: unde Sabazia sacra: cuius nominis etymologiam Suidas exponit in uerbo* Σαβάζιος, *&* Aristophanis *interpres in* Auibus, *&* Vespis. *ut fortasse apud* Macrobium *libro* 1. *Saturn, pagina* 141. *Legendum sit, Sabazium, non, Sebadium.*

133.

IN Palatio, *& ædem* Larum] *Lares inter res perniciosas*

annume

annumerari mirabar, cum in Maffei uetusto exemplari scriptum animaduerti, in Palatio, & Orbonæ ad ædem Larum. quæ mihi lectio admodum sanè placuit: quòd, Febris, Orbona, Mala Fortuna, recte & uideri, & dici res perniciosæ possunt. quod siquis hoc argumento contentus non est, &, præter antiqui libri autoritatem, amplius præterea desiderat, Plinium audiat, cuius hæc sunt uerba libro 2. cap. VII. nat. hist. Febri fanum in Palatio, dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquilijs.

134.

POSTQVAM *pater, &c.*] *Septenarium hunc uersum oportet esse, quemadmodum & insequentes reliqui sunt. ut autem legitur, pedibus recte distingui non potest. neque secus habent antiqui libri. sed animaduerti, uersum, nulla mutatione, restitui posse, si ita scribatur, ut incipiat à uerbo, Appropinquat! & duæ præcedentes dictiones, tanquam superioris uersus extremæ, seiungantur.*

143.

QVINAM Tantalidarum, *&c.*] *Senarij tres iambici sunt: quos nemo hactenus agnouit. mihi cum semper ipsa uerba poëticum quiddã olere uisa sunt, tũ multo magis, postea quàm in Maffei libro scriptum legi, satias supplicij, non satietas supplicij. quod cum animaduertissem, confugi statim ad mensuram; eaq; usus, deprehendi uitium, quod propter continuatum uerborum ordinem latebat. senarios inquam iambicos ex uetere poëta, esse comperi. qui sunt ita distinguendi:*

Quinam Tantalidarum internecioni modus
Paretur? aut quænam unquam ob mortem Myrtili
Pœnis luendis dabitur satias supplicij?

Satias autem pro satietas quandoque ueteres dicebant: unde Lucretius libro II. fessus satiate uidendi. & libro V. iuuabant

Cum

Cum ſatiate cibi.

152.

IN *ſecundo conſulatu*] *Puto corrigendum, In ſecundo de conſulatu: ut ſubaudiatur, libro.*

158.

AETHEIVM] *Plutarchus in Craſſo Ateium appellat: quo modo hic etiam legendum puto: quando eum* Dion *hiſtoriarum libro* XXXIX. C. *Ateium Capitonem nominat: Capito autem cognomen Ateiorum, non Aetheiorum fuit. de prænomine, ſi* Dionem *ſequi uolumus, Caium adſcribemus, non* Publium.

164.

MINVS *mirum eſt*] *Hæc tota ſomnij interpretatio conſtat è ſeptenarijs: itaq; non intelligo quid ſpectauerint ij, qui ueterem lectionem mutarunt, & pro,* Minus *mirum eſt, legere maluerunt, minus mirandum eſt.*

180.

POLYBVM *Corinthium*] *Polidum Corinthium, Maffei liber, minus corrupte, ſed ut mendum tamen penitus non tollat: nam eſt ſcribendum,* Polyidum *Corinthium, ex* Homeri *loco, quem* Cicero *ſignificat, qui eſt* Iliadis *lib.* 13. *his uerbis:*

Ἦν δέ τις εὐχήνωρ πολυΐδου μάντιος υἱὸς
ἀφνειός τ' ἀγαθός τε, κορινθόθι οἰκία ναίων,
ὅς ῥ' εὖ εἰδὼς κῆρ' ὀλοὴν ἐπὶ νηὸς ἔβαινε:
πολλάκι γὰρ οἱ ἔειπε γέρων ἀγαθὸς πολύϊδος,
νούσῳ ὑπ' ἀργαλέῃ φθίσθαι οἷς ἐν μεγάροισιν,
ἢ μετ' ἀχαιῶν νηυσὶν ὑπὸ τρώεσσι δαμῆναι.

181.

DE *principum filijs ſex ſingulis Etruriæ populis*] Valerius *Maximus non ſex, ſed decem fuiſſe tradit, qui ſinguli*

lis Etruriæ populis in disciplinam traderentur.

181.

VT enim Aegyptij, ut Babylonij] Vt Aegyptij, ut Babylonij, libentius legerem: uel, Etenim Aegyptij, & Babylonij.

183.

SOMNIANDI causa excubabant] Videtur esse legendum, Incabebant: quo uerbo & Virgilius, de Latino Rege loquens, in eandem sententiam libro VII. usus est, cùm inquit: Pellibus incubuit stratis somnosq; petiuit.

185.

PRAEROGATIVAM etiam maiores omnes iustorum comitioru esse uoluerunt] Non, omnes, sed omē ueram lectionem esse puto: quo modo etiam legitur pagina 125.

186.

TIBI P. Claudius] Puto legendum, App. Claudius: qui fuit P. Clodij frater, augur peritißimus, qui etiam de augurali scientia libros edidit. quòd si, hunc esse Appium Claudium, probabitur: constabit ex hoc loco, uel ijs, qui iuuenes admodum essent, Romæ olim fieri augures licuisse, quippe cùm triennio ante Appij Aedilitatem Cicero Consul fuerit, Aedilitas autem consulatum quinquennio præcesserit: qui ante XLIII. ætatis annum nemini, nisi extra ordinem, dabatur: eoq; anno qui consules fiebant, suo anno consules fieri dicebantur; quod alibi Cicero sibi contigisse dicit. sed hac de re & plenius, & distinctius in eo libro, quem de magistratibus Romanis aggreßi sumus.

187.

ROMVLVS pulcher in alto Quærit Auentino] Liuius aliter: non enim Romulum, se Remum in Auentino obseruasse tradit.

194.

VERISIMILE *est*] *Ordinē uerborum & sententiam secuti sic emendauimus: cum antea legeretur, uerisimiles.*

195.

PERMISTI *cum corpore animi*] *Nihil muto, neq; mutandum censeo: fuit tamen, cum dictionem, animi, crederem abundare.*

196.

VT *enim Ceos*] *Particulæ, ut, non uideo quid respondeat. omnino in Ciceronis scriptis nonnulla deprehenduntur, quæ non habent quò referantur: sed utrum id scriptoris, an librariorum uitio sit aßignandum, ignoro. hic quidem unius literæ mutatione restitui poterit,* Etenim Ceos.

213.

INDVCITIS] *Duo uerba, quæ sequuntur,* Captiones, & Explicetis, *facilè me adducunt, ut legendum putem,* Induitis: *qua ratione item in* Verrem *dixit, induere se in laqueos: &* Lucretius *libro* III. *Ac nos in fraudem induimus frustra nimis ipsi.*

236.

AVT *ea ne ipsi quidem dij significare poßunt*] Mihi hoc *totum frustra uidetur inculcatum: quorsum enim, cùm idem significet id quod dixit, Aut, quid euenturum sit, ignorant?*

237.

NEGANT *enim id esse alienum maiestatis deorum, scilicet causas omnium introspicere*] Apparet, *hæc præcedentibus esse attexenda, locumq; ita corrigendum:* Negant etiam *id esse alienum maiestatis deorum, scilicet, casas omnium introspicere. quo enim ordine* Chrysippus, Diogenes, & Antipater *rationes, cur diuinatio esset, attulerūt: eodem ordine eas ipsas rationes conatur* Cicero *confutare.* Negat etiā, inquit,

quit, id esse alienum maiestatis deorum, casas omnium introspicere, ἐρωτευκῶς: quasi dicat: Maximè est alienum maiestatis deorum, casas omnium introspicere, ut uideant quid cuiq; conducat. & dixit casas potius, quàm domos, ut humilitate uerbi maior esset ironia: domos enim principes uiri habitare solent, casas non solent, quae agrestiũ propriae sunt. Dictionem autem illam, scilicet, ita accipimus, ut per ironiam posita sit, non ut, id est, significet. Neq;, Maiestate, lego, pro maiestatis: cum alienus etiam generandi casu coniungatur: ut libro I. de Finibus 51. Quis alienũ putet eius esse dignitatis, quã mihi quisq; tribuit? & de Vniuersitate 198. Naturam fugientem, & eius copulationis alienam. & Sallustius in Cat. Domus D. Bruti propinqua foro, neq; aliena cõsilij propter Semproniam. & Lucretius libro VI. Alienaq; pacis eorum. & infrà, Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena.

239.

QVORVM *interpres*] L. Cotta: *de quo Suetonius in Iulio Caesare his uerbis. Percrebuit fama, L. Cottam XV. uirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus continetur, Parthos nisi à Rege non posse uinci, Caesar Rex appellaretur. Ex quo Ciceronis locus illustratur, & simul intelligitur, libris sibyllinis interpretãdis XV. uiros praefuisse.*

240.

QVAE *Ennius fecit*] *Puto hoc inducendum, ut glossam praecedentis uerbi.*

253.

STIRPES *omnes eijciendae sunt*] *Elidendae, non dubito quin corrigendum sit, ut cum uerbo, stirpes, & cum uerbo item, propaganda, quod in superiore membro positum est, in trallatione consentiat. Sic etiam locutus est Tusculanarum quaestionum libro III. pagina 208. Stirpes, inquit, aegritudinis,*

tudinis, trunco euerso, omnes elidendæ.

257.

QVID *autem magnum, & naufragum illum sine nomine in riuo esse lapsum?*] Tollendá stellulæ nota, nescio quo modo è regione posita. *sensus est: quid mirum est, naufragum quoq; illum in riuo esse lapsum? intulit autem post uocem magnum, particulam, &, propterea quòd iam exemplū de* Daphita, & de Philippo *confutarat: quasi diceret, præterea.*

281.

DISPVTARI *solent nimirum ista*] Vetustum exemplar Maffei; *Disputari solet nimirum ista: unde mihi orta coniectura est, nimirum ista, glossam fuisse, eamq; omnino esse inducendam: quod tamen prius non adducar ut faciam, quàm id mihi per antiquos libros licere perspiciam.*

285.

VNDE *enim illa*] Rectius *ex antiquo libro*, Vnde *est illa: nam coniunctio, enim, non ita cum præcedenti, aut cum insequenti membro cohæret.*

285.

ATTICE * *uidetur*] Tale *quidpiam suspicor deesse,* Vt *opinor: ut ita continuata oratione legatur.* Attico, *ut opinor, uidetur, mihi quidem certe, ex natura ortum esse ius.*

293.

ESSE *uoluerunt*] Rectè, *noluerunt, legit* Iurisconsultorum *princeps* Alciatus *in libello de quinq; pedum præscriptione. & paulò post, Sed nos tres arbitri.*

295.

SVIS, *omnibusq; natura coniunctos*] Suis *coniunctos, non uideo quo sensu legatur. rectius uideretur, sibi.*

298.

EOSDEM *migrare*] Eos *demigrare, crederē esse corri-*

 gend

gendum: & paulò pòst, Videar adduci, pro uideam adduci.

299.

CVM pro Ambio] Quis hic Ambius fuerit, ignoratur: neq; pro eo Ciceronem, aut Pompeium dixisse, comperimus: utrunq; autem pro Balbo: pro quo extat luculenta Ciceronis oratio: itaq; corrigo, Cùm pro Balbo, approbante Maffei libro manuscripto.

299.

QVAM ex Quinto sæpe audio] Ineptum, si ad amœnitatem referatur: potius referendum uidetur ad id, quod sequitur de Thebano Epirote: & pro, Quam, legendum, Quemadmodum: quam uocem ita scimus à librarijs nonnullis apice superimposito contrahi solere, ut interdum uel Quam, uel aliud simile potius, quàm quemadmodum, significare uideatur.

304.

NE'VE nouos, sed ne aduenas] Veram lectionem esse puto, Ne'ue nouos, & ne aduenas: parua admodum, & propè nulla mutatione: siquidem, set, ueteres scribebant, pro sed: & sæpe hoc mendi genus deprehendimus, cùm alicuius uerbi prima litera ex ultima antecedentis sumpta, & repetita est. Maffei liber habet, Ne'ue nouos, siue aduenas. antiquitatem magis oleret, Ne'ue nouos, ne'ue aduenas.

305.

TEMPLA liberata & efflata] Ex antiquorum testimonio, & autoritate legendum est, Effata. nam M. Varro de Lingua Lat. Hinc, inquit, effata dicuntur, quòd augures finem auspiciorum cœlestium extra urbem agris sint effati. hinc effari templa dicuntur. ab auguribus effantur, qui in his fines sunt. hinc fima nominata, quòd Pontifices in sacrando fati sint finẽ. Et Gellius lib. XIII. cap. XIIII. de pomœrio

rio his uerbis. Pomœrium quid esset, Augures populi R. qui libros de Auspicijs scripserunt, istiusmodi sententia definierunt. Pomœrium est locus intra agrum effatum, per totius urbis circuitum penè muros, regionibus certis derterminatus: qui facit finem urbani auspicij. & in eodem cap. neque postea D. Iulius, cùm pomœrium proferret, intra effatos urbis fines incluserit. Pomœrium est circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quà murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant. Vti appareat, effari, & consecrare idem esse. Præterea Liuius lib. 1. Iouis Statoris ædem uotam, ut Romulus antè uouerat: sed fanum tantum, id est locus templo effatus iam sacratus fuerat.

306.

VT & tu rogas] Allusit ad tabellas, in quibus scriptum erat, uti rogas. Vide ad Atticum lib. 1. & Liuium lib. 33.

308.

MALAE Fortunæ, detestatæq;] In antiquioribus libris, Malæ Fortunæ detestatur. ut existimem uerbum, detestatur, esse inducendum, ueluti glossam ab aliquo adscriptam ad id, quod sequitur, Quæ omnia eiusmodi repudianda sunt: ut ostenderet Ciceronem eiusmodi omnia detestari.

312.

EVMOLPIDAE QVAE NOSTRI] Aut corrigendum, Eumolpidæq; uestri: aut in nominibus personarum error est: nam Eumolpidæ sacerdotes erant Athenis. repetam igitur quod suprà est, idq;, ut est in Maffei libro, perscribã. Versatur oratio. at uerò, quod sequitur, quo modo aut tu assentiare, aut ego reprehendam? M. sane quæro Tite, quid tandem id est? Att. De nocturnis sacrificijs mulierum. M. Ego uerò assentior, excepto præsertim in ipsa lege solẽni

 sacri

ſacrificio ac publico. Att. Quid ergo aget Iacchus, Eumolpidæq; noſtri, & auguſta illa myſteria, ſiquidem ſacra nocturna tollimus? non enim populo R. ſed omnibus bonis, firmisq; populis leges damus. excipis, credo, illa, quibus ipſi initiati ſumus. M. Ego uerò, & C. Hoc totum uacare mendo exiſtimamus. nam illud, ſanè quæro Tite, refertur ad memoriam. quæro, inquit, quid ſit quod in lege ſequitur. deinde, quaſi reminiſci non poſſet, infert. quid tandem id eſt?

316.

IVRISCONSVLTVS] Solœciſmus uidetur eſſe, cum ad uerbum, Diſpartiuntur, quod eſt numero multitudinis, referatur.

321.

ASTIM cum illo] Ex Maffei libro legendum eſt, ne in Aſtico ſepeliretur. Aſticus autem locus erat Athenis, ubi liberi homines ſepeliebantur, cùm alibi mercedem pro ſepulcro penderent.

321.

DOMVSQVE funeris] Dominusq; funeris, opinor emendandum: quemadmodum etiam in oratione in Vatinium dixit, Dominus epuli.

328.

SENATORI, qui nec aderit, aut cauſa, aut culpa eſto] Apparet, quidpiam deſiderari. non enim adeſſe ſolum iubebatur ſenator, ſed etiam loco, & modo dicere. quod Cicero pagina 192. ubi hunc locum exponit, planius oſtendit his uerbis. Huic iuſſa tria ſunt: ut adſit: nam grauitatem res habet, cum frequens ordo eſt: ut loco dicat, id eſt rogatus: ut modo, ne ſit infinitus. uidetur igitur ita eſſe corrigendum: ſenatori, qui nec aderit, nec loco, nec modo dixerit, aut cauſa, aut culpa eſto. Quod cum in antiquis libris, ut conijcio,

ſcript

ſcriptum eſſet, gloſſam duobus illis uerbis, Loco, *&* Modo, *quidam ſuperimpoſuit, & ſcripſit,* Loco *ſenator, modo orator: quod deinde irrepſit in alienum locum, & tanquam* à Cicerone *dictum accipi cœptum eſt. itaq; etiam uideo non nullis in ſuo libro imprimi placuiſſe. qui etiam id, quod ſequitur,* Cauſas *populi teneto, cum præcedentibus coniunctum deprauarunt, ut legeretur,* Loco *ſenator, & modo orator cauſas populi tenento: Cum, teneto, legendum ſit, & ad ſenatorem tantummodo referatur, non, ut ipſi crediderunt, ad ſenatorem & oratorem. hoc autem ita eſſe probatur ex* Ciceronis *uerbis pagina 192. ſic enim inquit.* Quodq; *addit,* Cauſas *populi teneto: eſt ſenatori neceſſarium noſſe* Rempublicam.

332.

PERTVRBANDAS] *Tollenda aſteriſci nota ſine cauſa appoſita.*

333.

SAPIENTIA *maiore nihilo uide*] Alij, Nihilo *uideris, ſenſu mihi quidē parum probato.* Maffei *liber habet, ſapientia inde maiorum non'ne uides, quòd: ut putem eſſe legendum: ſapientiam maiorum non'ne uides, quòd conceſſa &c.*

333.

QVOD *ſi is caſus, &c.*] Hic locus ex Maffei *libro ita uidetur eſſe corrigendus.* Quòd *ſi is caſus fuiſſet rerum, quas pro ſalute* Reip. *geßimus, ut non omnibus gratus eſſet, & ſi nos multitudinis uis furentis inflammata inuidia pepuliſſet,* Tribunuſq; *aliquis in me populum, ſicut* Gracchus *in Lenatem,* Saturninus *in* Metellum, *incitaſſet: ferremus ò* Quinte *frater: &c.*

335.

QVI *eas frangere deberent, cupiditatis eiuſdem teneren-*

tur?] Etsi ten/cor cum genitiuo legitur apud Plautum: tamen & ad sententiam, & ad usum loquendi magis placeret hæc lectio: Qui eas frangere deberent, eisdem tenerentur.

336.

QVAECVNQVE mutatio morum extiterit, eandem in populo secuturam] Cùm de præteritis oratio sit, apparet legendum esse, In populo secutam.

336.

IVDICANDO quin in lege] In uerbo, quin, mendum esse constat: neque uetusti libri discrepant. forte, itemq;, legendum sit.

337.

FLETVS] Fluctus, rectè putat esse legendum Hieronymus Ferrarius iuuenis pereruditus. est autem sensus: Faciebat Gratidius Arpini, quòd pòst Romæ filius eius Marius fecit. hoc autem translatis uerbis eleganter expreßit.

337.

AC nostro quidem, qui cum] Si relatiuum, qui, tollatur, mendi nihil superer it. non enim assentior ijs, qui illud, Ac nostro quidem cum præcedenti membro connectunt: ex quo inepta planè, atq; insulsa fieret sententia. noster autem sine substantiuo quadoque ueteres usurpabant, ut Terentius in Phorm. Noster, quid ageret, nescire: & Cicero in epist. fam. 236: Quòd nostra tibi gratias agit.

339.

SAEPISSIME, nullo] Ex antiquo libro particulam, Cum, interpono: ut legatur, sæpißimè, cum nullo &c.

339.

DILIGENTIAE memoriam esse] Corrigo ex Maffei libro & ex sensu, Diligētis memoriæ esse: nam illud, diligentiæ memoriā esse, frigidā habet sententiā, & perabsurdam.

OPEM

340.

OPEM *referre*] *Opem reip. ferre, coniecturam secutus emendo. erroris origo, ut opinor, ea fuit, quòd in antiquis libris cum scriptum esset,* R.P. *ferre, pro* Reipublicæ *ferre, ab imperitis immutatum est, & scriptum referre.*

340.

SERVI, *& latrones*] *In antiquis libris, Serui atq; patroni, &, Serui & patroni tui, legebatur: nos, Serui & latrones, emedauimus: ut tamen, siquis melius attulerit, libenter eum secuturi simus.*

340.

SEQVITVR *de captis pecunijs, de ambitu legis*] *Adiutus à uetere scriptura emendo: Sequuntur de captis pecunijs, de ambitu leges. duo enim capita, quorum alterum ad captas pecuuias, alterum ad ambitum pertineret, leges appellatur paulò antè, cũ dixit,* Leges *præclarißimæ de* XII. *tabulis translatæ duæ, quarum altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, nisi maximo comitatu, uetat.*

344.

EXPLICANDVM *uidetur, esse cognitio*] Verba Platonis *in Timæo hæc sunt.* ὡς ἄρα τοὺς λόγους, ὧν πέρ εἰσιν ἐξηγηταί, τούτων αὐτῶν καὶ συγγενεῖς ὄντας. *ex quibus apparet legendum esse, cognatio: non, cognitio: ut fortasse ita locus restituendus sit.* In *omni oratione, cum ijs rebus, de quibus explicatur, uidetur esse cognatio.*

345.

RECTE *ne igitur, &c.*] *Videtur ita corrigẽdum.* Rectè *ne igitur unũ mundum dixerimus: an fuit, plures & innumerabiles, dictu uerius & melius? transtulit enim* Platonis *locum totidem uerbis: quem subijciemus, ut, si quis uelit, conferre poßit.* πότερον οὖν ὀρθῶς ἕνα οὐρανὸν προσειρήκαμεν, ἢ

ἢ, πολλοῦς καὶ ἀπείρους, λέγειν ἦν ὀρθότερον.

346.

DEIVNCTA] Ex sensu, & ex Platone corrigo, Deuincta.

347.

ALTERA gigneretur] Alter, legendum esse & sensus, & uerba Platonis ostendunt. mirum autem, tam multis mendis hunc de uniuersitate librum ad hunc diem refertum fuisse, cum ex collocatione Platonis non ille quidem ubique, sed certè plurimis in locis potuerit emendari.

347.

CONCLVDVNTVR: & globosus] Rectè: neque mutatione opus est. Græcè tamen sic: διὸ καὶ σφαιροειδής. quod est, Quare & globosus.

347.

QVOAD eius præstabat iudicio dissimilitudini similitudo] Sensus requirit, ut legatur, Quòd eius: idq; potius Græca uerba significant: νομίσας μυρίῳ κάλλιον ὅμοιον ἀνομοίου.

348.

INGRESSVS corpore sustineret] Maffei liber, Ingressurus corpus sustineret. ueram lectionem puto, Quibus ingressus corpus sustineret. Græca uerba, ἐδ᾽ ὅλως τὸ περὶ τὴν βάσιν ὑπηρεσίας.

348.

FIGVRAE eius] Antea, Figuratus. nos Græca uerba secuti, Figuræ eius, emendauimus, & proxime, cohiberet maxime, cùm antea legeretur, cohiberet. maxima. quo loco sententiam distinctio mutabat.

348.

QVI erat] Græca lectio, ὄντος ἀεὶ λογισμὸς θεοῦ: ut uideatur legendum, Qui semper erat.

NAT

349.

NATVRANQVE *illam, quam alterius diximus, uel cum eadem coniunxit*] Vel, expungendum: *&*, *ui*, *reponendum.* τὴν θατέρου φύσιν δύσμικτον οὖσαν εἰς ταυτὸ συναρμόττων βίᾳ.

349.

PERMISCENS *cum materia*] *Distinguendum à superioribus, &*, *Autem*, *addendum: ut sit*, Permiscens *autem cum materia.* μιγνὺς δὲ μετὰ τῆς οὐσίας.

350.

ATQVE *ita cum alterum esset exteriorem amplexus orbẽ*] *Et sensus, & Græca lectio indicat hæc duo uerba desiderari*, Alterum interiorem: *ut hic ordo sit*, Atq; ita cum alterum esset exteriorem, alterum interiorem amplexus orbem. *quod etiam ex insequenti membro clarius ostenditur, cum subijciat, illum eiusdẽ naturæ, hunc alterius nominauit.* Græca *uerba* Platonis *hæc sunt:* καὶ τὸν μὲν ἔξω, τὸν δ' ἐντὸς ἐποιεῖτο τὸν κύκλον, τὴν μὲν οὖν ἔξω φορὰν ἐπεφήμισεν εἶναι ταυτοῦ φύσεως, τὴν δ' ἐντὸς τοῦ θατέρου.

350.

EAMQVE, *quæ erat eiusdem, detorsit à latere in dextram partem: hanc autem citimam & à media*] *Ex* Græcis *uerbis uidetur emendandum*, Eumq;, *qui erat eiusdem, detorsit à latere in dextram partem: hunc autem alterius, à media &c. est enim de orbibus oratio, ut in* Platone *perspicitur. & uerbum, citimam, non est in* Maffei *libro, sed*, Itẽ, *pro eo.*

350.

RATIONIS, *contentionisq; &c.*] Totum *hunc locum opinor ita esse corrigendum:* Rationis concentionisq; (ἁρμονίας *Græcè*) *compos & particeps: quo nihil ab optimo & præstantißimo sempiternarum rerum & sub intelligentiam cadent*

cadentium genitore melius procreatum. λογισμῷ δὲ μετέχουσα καὶ ἁρμονίας ψυχή. τῶν νοητῶν ἀεί τε ὄντων ὑπὸ τοῦ ἀρίστου, ἀρίστη γενομένη τῶν γεννηθέντων.

Ibidem.

QVIPPE qui, &c.] Hic locus ex Græcis uerbis ita corrigendus. Quippe qui ex eadē iunctus, alteraq; natura, adiūcta materia, tēperatione triū partiū, proportione cōpactus, se ipse conuersans, cum materiam mutabilem arripuit, & cum rursus indiuiduam atq; simplicem, in se omnis mouetur, &c.

351.

RATIO autem uera] Alij, Ratio autem utraque, non recte. iisdem enim uerbis Græca lectio respondet: λόγος δὲ ἀληθής.

351.

SINE uoce, & sine ullo sono] Siquis Græcam lectionem sequatur, intelliget addendum, reuoluta, φερόμενος ἄνευ φθόγγου καὶ ἠχῆς. & quod sequitur, legendum, cum eam partem, non, cum eandem partem: ex Græcis uerbis, ὅταν μὲν περὶ τὸ αἰσθητὸν γίγνηται.

Ibidem.

ORBIS illius generis alterius] Vt hoc totum sine interspiratione cum superioribus continuetur, & omnia referantur ad illud, Tum opiniones: crederem legendum, Orbisq; illius generis alterius: ex Græcis uerbis, καὶ ὁ τοῦ θατέρου κύκλος. quæ etiam uocem, Illius, uacare significant.

351.

ITA uim suam] Recte à superioribus interuallo distinctum: nam ad quinquaginta uersus intercepti sunt.

351.

QVANDO igitur, &c.] Hoc totum si cum Græco conferas, intelliges ad hunc ferè modum esse restituendū, Quando igi

do igitur unumquodq; eorum sydcrum cursum decorum est adeptum, quibus erat motus temporis consignandus: colligataq; corpora uinculis animalibus animantia orta sunt: tum imperio parare didicerunt.

353.

TERTIVM * *terrestre quartum*] Restituo, Tertium *aquatile, terrestre quartum. hæc enim Græca uerba*: τρίτη δὲ ἔνυδρον εἶδος: πεζὸν δὲ καὶ χερσαῖον, τέταρτον.

Ibidem

CVMQVE *similem uniuersitatis naturæ efficere uellet*] Nihil muto, *tamen magis arrideret, Vniuersitatis figuræ, quàm, uniuersitatis naturæ.* τῷ δὲ παντὶ προσεικάζων.

Ibidem

COMITEQVE *cum sapientia quamoptimæ mentis effecit*] Adscribam *Græca uerba, quibus Latina haud planè respondent.* τίθησί τε εἰς τὴν τοῦ κρατίστου φρόνησιν, ἐκείνῳ ξυνεπόμενον.

Ibidem.

HVNC *uarietate distinctum*] Ex *Maffei libro, & ex Platone, Hac uarietate distinctum, restituo.*

Ibidem.

IAM *uerò terrã, &c.*] *Græca uerba recitemus, ut quomodo* Latina *sint restituenda, uideamus.* γῆν δὲ τροφὸν μὲν ἡμετέραν, εἱλλομένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον, φύλακα καὶ δημιουργὸν νυκτός τε καὶ ἡμέρας, ἐμηχανήσατο πρώτην καὶ πρεσβυτάτην σωμάτων ὅσα ἐντὸς οὐρανοῦ γέγονε. Ex quibus apparet, *Latinam orationem ita esse corrigendam. Iam uerò terram, altricem nostram, quæ traiecto axe sustinetur, diei noctisq; effectricem, eandemq; custodem, primam & antiquissimam corporum uoluit esse eorum, quæ intra cœlum gignerentur.*

Maffei liber nonnihil hanc emendationem adiuuat:nam pro eorum qui,habet eorumq;:cùm uera lectio sit,eorum quæ.

Ibidem.

RVRSVS'QVE *emersi errorem incutiant rationis expertibus*] Corrigo,terrorem incutiant,uel, ut est in Maffei libro, horrorem incutiant. καὶ πάλιν ἀναφαινόμενοι φόβους καὶ σημεῖα τῶν μετὰ ταῦτα γενησομένων τοῖς δυναμένοις λογίζεσθαι πέμπουσι.

354.

VSVRPARE, *atque appellare uidemus*] Paßiuè puto esse legendum, usurpari atque appellari uidemus. nam in Platone, λεγομένους ἴσμεν.

Ibidem.

NON *sunt dissoluta me inuito*] Alij, Hæc sunt indissoluta me inuito. Corrigendum puto, Hæc sunt indissolubilia me inuito. hoc enim Græca uerba significant: ἃ δι᾽ ἐμοῦ γενόμενα, ἄλυτα ἐμοῦ γε θέλοντος. id est, quæ per me facta sunt, non dissoluẽtur, si ego uoluero. Cicero uertit illud, ἐμοῦ γε θέλοντος, me inuito. quod tamen eandem habet sententiam, quam haberet, me uolente: ut, qui considerabit accuratius intelliget.

355.

TENEAT *autem oportebit, ut eodem nequid absit, quæ à me ipso effecta sint, quod deorum uitam poßit adæquare*] Corruptus locus, & fortasse mutilus: quem ex Græcis uerbis qui uoluerit emendabit. δεῖ δὲ, εἰ μέλλει τέλειος ἱκανῶς εἶναι. δι᾽ ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μετασχόντα, θεοῖς ἰσάζοιτ᾽ ἄν. ac fortasse non absurdè, mutatione certè parua, sic corrigi poßit. Teneat autem oportebit, ut ex eo nequid absit. sed quæ à me ipso effecta sint, deorum uitæ poßint adæquare. nam & Maffei liber uerbum, Quod, inducit.

SVP

355.

SVPERISQVE *permistionis*] Forte, *superiorisq; permistionis.* τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων.

Ibidem.

NISI *quòd,&c.*] Plato *sic.* ἀκήρατα δ' οὐκέτι κατὰ ταῦτα ὡσαύτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ τρίτα: *quæ referuntur ad uerbum* ὑπόλοιπα: *ut uideatur in Cicerone legendum: Nisi quòd nõ ita incorruptas, ut eæ quæ semper idem, sed à dijs secundas sumebat atq; tertias.*

355.

CVM *autem animis corpora cum necessitate inseuisset, cumq; ad corpora necessitate tum abscessio fieret, tum accessio, necesse erat, &c.*] Trallatio cum Græcis uerbis non planè congruens. *Quòd si uerius uertere quis uelit, ita scribet. Cum autem animos corporibus necessitate inseuisset, cumq; ad corpora tum accessio fieret, tum abscessio: primo necesse fuit sensum existere unũ, communemq; omnium, uehementiore motu excitatum, coniunctumq; naturæ. Quam lectionem & antiqui libri quadam ex parte probant. Græca autem uerba hæc sunt.* ὁ πότε δὴ σώμασιν ἐμφυτευθεῖεν ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ μὲν προσίοι, τὸ δὲ ἀπίοι τοῦ σώματος αὐτῶν, πρῶτον μὲν αἴσθησιν ἀναγκαῖον εἴη μίαν πᾶσιν ἐκ βιαίων παθημάτων ξύμφυτον γίγνεσθαι.

356.

ALIOS *in terra, alios in luna*] Terram & Lunam *accusandi casu, rectius legetur. Græca quidem uerba significant,* Solem & Lunam, non Terram & Lunam. τοὺς μὲν εἰς ἥλιον, τοὺς δ' εἰς σελήνην.

356.

DEINDE *ut huic animanti, &c.*] *Si Græca uerba se-*

 quamur

quamur, ita corrigemus: Deinde ut huic animanti principes se ducesq; præberent, uitamq; eius pulcherrimè regerent, & gubernarent, nisi si ipse sua culpa sibi aliquid miseriæ quæreret. καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἀκόλουθα ἐκείνοις ἀπεργασαμένοις ἄρχειν, καὶ κατὰ δύναμιν ὅτι κάλλιστα καὶ ἄριστα τὸ θνητὸν διακυβερνᾶν ζῷον, ὅτι μὴ κακῶν αὐτὸ ἑαυτῷ γίγνοιτο αἴτιον.

357.

MODO *huc, modo illuc*] *Post hæc uerba, ubi spatium in nostris libris est, amplius* L X X X. *uersus desiderantur.*

357.

CVM *ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus, se confudit, & contulit*] Non nihil deest: nam in Platone sic. τοῦ περὶ τὸ πρόσωπον πυρὸς, τοῦ περὶ τὴν ὄψιν πυρὶ, περὶ τὸ λεῖον καὶ λαμπρὸν ξυμπαγεῖ γιγνομένῳ.

357.

ADIVVANTIA *causarum*] Lego, *Adiumenta causarum, & ex Maffei libro, & ex Platonis uerbo: quod enim ille dixit,* ξυναίτια; *rectè uertit Cicero, adiumenta causarum.*

IN PRIMA CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTE, VBI ERRAtum est, aut aliquid prætermissum, Lector ita corrigat & restituat.

Primus numerus paginam, secundus uersum indicat.

Dicturos: sed ad ea. pagina, 16. uersu 4
cum commouebantur 46. 7
definitio, effatum 49. 6
quem isti tardum 50. 3
domum reduxerunt 77. 19
consentiens, quid repugnans 81. 4
præbens, ea quæ effi. 82. 27
Pomponium. Zeno igitur nullo modo 86. 16
uirtutis incideret 86. 18
arbitrarentur, hic nec id ullo modo fieri posse differebat, nec uirtutis usum modo, ut superiores, sed ipsum habitum 87. 7
qua quidq; 87. 23
usum appellemus licet. 88. 1
dixisse: breuiter 89. 3
quicquam esse 89. 31
omnis, cohorsq; 94. 20
hic docendi 94. 24
expetendis, quid fug. 95. 15
expositā, ut ab ipsis, qui, 96. 1
extremum sit, ita ferri. 97. 11
delectus, ut aut reijciend. 103. 23
ad eam non possim. 103. 26
ne statuā qdē dicturā. 105. 25
laudabiles cò referri 107. 1
concordia quadam. 108. 22
à se ipse dissidens, secumq; 113. 1
neq; uerò ipsam 116. 18
sed inuidiosum nomē 122. 28
nō ut nos nō intellig. 124. 20
Aristoteles, qui uirtutis usura 126. 10
illi perpetienti. 144. 23
maioribus tuis, & 147. 28
beatæ uitæ domina 153. 1
Epicurus compararet se, si potest 155. 28
debilitari, dolore frāgi 156. 7
perceptarum 157. 14
obruentur 169. 5

haberes, ad corpus diceres
pertinere) sed 160.31
neq; afferre, quo mel. 169.27
gloriam, ut ob ea, 176.17
quosdam, qui quamuis 181.5
Diogenes censet 184.15
promota, uel, ut 185.30
dignitatem (id enim 185.25
dicitur, cõmuni officio 188.9
Cyro extructum 194.15
ain tandem 195.2
necesse est, earum 105.4
uitarum nobis 210.31
initia proponi necesse 213.6
profectà, uti ijsdem 4.q.ille
uterentur 213.3
cures, at modo 223.9
auditor Polemo 227.16
et ĩ anellis (ex Nonio 228.4
non continentur? 257.20
præter eos, qui eandẽ 271.23
nam istud ipsum 274.5
etiam dicimus uiuere 291.5
inclusas cognoscere, 291.28
cærã animũ putamus 292.27
deum non uides, 296.20
somno suspensam. 311.19
ultra id 320.8
dolore deuictus 341.25
feruntur, quorum ita 346.29
insipientibus omnibus contin
git: his nulla 246.30
utiles. at illud latius: est enim
omnis abstin. 253.2
secũdæ res sunt maximè, tum
maximè Meditari 358.3
appetas, qui mortalis 360.26
dixi fore, ut 362.14
ita esse dies 366,23
aspectæ parietinæ quã 367.2
læsisse iniuria. Excand. 388.5
bilis, ĩ corpore morbi 388,24
inueterauerit, 389.8
nam pertinet 390.22
similibus quoq; uerb. 392.7
at sine hac glad. 399.1
cõtrariarũq; perferendarũ,
aut omnino negl. 400.28
timore. Quamuis licet infe-
ctemur. 401.5
naturale, quod 403.14
miseranti, alia inuidẽti 404.2
illud non uideatur 404.7
sic nimis elati 407,17
sapere, quẽ sanari, 408.16
est, ut ei illud quod cupiat
ostendatur 410.13
est etiam illud 411.3
sibi uitia inesse, 412.26
quæ stabilitatis aliquid 444,
30
uti p.h. cuicuimodi 456.14

ERRA

ERRATA, AVT PRAETER-
missa in secunda philosophiæ
parte.

Solum indocti, sed etiam docti
pagina, 9. uersu 4
tam autoritatis 10. 26
nihil esset, nisi animus 17.9
nisi Chesippum 39. 11
talem conformationẽ 43.13
itaq; Claudius 52.14
nobilitatis, auguriorũ 52.25
recedunt: tũ antecedũt, 67.31
enim cœlo 73.5
ea est enim, 73.23
respergit: reflat: Ita 81.24
esse possemus, 104.30
non sit 118.1
diuina dicimus, 119.7
numeras deos, eosq; 124.18
genealogis 126.7
Aegyptij Saitæ 131.22
ut mẽs, ut spes, ut fides 132.8
cur quidq; ita appellatum sit,
132.30
malæ fortunæ 133.6
mihi tradidit 134.6
cum, aut machinam 37.2
persequi, ijdem 144.28
docti probauerunt 147.27
equidem noui 150.14
Plato sic ad somnum 171.9
educareturq; 177.4
ergo: & non, si sign. 178.30
Posidonius facit, 194.7
proditis, dum 211.30
faucibus rußis, cantu 219
Audiui. Hic apud maio. 225.9
omittamus 230.31
dormire. Iam Pythag. 243.2
abstinere 243.6
quod abhorret 134
ista casu non 250.21
ullo somnio 251.2
ista enim aui uolat 252.4
quàm solebat 255.26
ponere aliquid 256.16
illo naufrago 256.28
oẽs à physicis irrid. 264.22
uellet sine præpositis 270.7
putat 271.2
tamen isti 156
scriptum est à te de. 278.12
nomine à suum 279.27
seculis cõpluribus ante 280.7
haberentur? nihilo. 288.14
pictas, ubi aut bene 288.28
etiam iustitia 290.25

PAVLVS MANVTIVS ALDI F. LITERARVM STVDIOSIS S. P. D.

SAnè, quod ego in rem uestram nauare poßim, quàm exiguum sit, intelligo. Sed quod poßum, in eo non committam ut meum studium, aut diligentiam desideretis. Loci erant obscuriores multi in familiaribus (ut appellantur) Ciceronis epistolis: eos, quantum in nobis fuit, dedimus operam ut interpretationibus quàm potuit breuißimis illustraremus. Erant item deprauati, quos emendare conati sumus. quid præstiterim, ignoro: uos legendo iudicabitis. Vt ut autem iudicabitis, gratiam tamen ab ijs, qui grati sunt, opinor aliquam inibo: quoniam quidem mihi uestræ utilitatis cupidißimo non aggrediendi uoluntas defuerit, sed perficiendi facultas. Valete.

PAVL

PAVLI MANVTII
SCHOLIA IN FAMILIARES CICERONIS EPISTOLAS.

Ex Epistola I. Libri I.

QVOD commodo Reipub. facere poßis] Olim ita castigauimus, cùm aliter in omnibus impreßis legeretur. Sunt autem uerba, quibus ueteres utebantur, ut id, quod faciendum decernerent, ita demum fieri uelle ostenderent, si modo Reip. commodo fieri posset. Cæsar lib. I. Comm. Quoniam M. Messala, M. Pisone Coss. Senatus censuisset, uti quicunq; Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Heduos cæterosq; amicos populi Rom. defenderet, se Heduorum iniurias non neglecturum. Et lib. V. scribit Labieno, si Reip. commodo facere posset, cum legione ad fines Neruiorum ueniat. Item lib. VI. Labienum, Treboniumq;, si Reip. commodo facere poßint, ad eam diem reuertantur. Cicero item ab Brutum, epistola V. Decreui hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile fore, & è Rep. esse, persequerere Dolabellam bello: si minus id commodo Reip. facere posses, in iisdem locis exercitum contineres. Ad Appium autem epistola VII. lib. III. Quod, inquit, tuo commodo fieri poßit, utriusq; nostrum magni intereſt, prius ut te conueniam, quàm decedas. Et libro XIII. simili sententia dixit, quod sine molestia tua facere poßis. Ad Atticum autē epistola III. lib. I. quod commodo tuo facere poteris, uenias ad id tempus. Itemq; alibi sæpius, quod tuo commodo fiat, quod sine peccato meo fiat.

quibus ex locis, ueterem hanc, atq; usitatam fuisse locutionem, cognoscere quiuis potest. tot autem exemplis, manifesta præsertim in re, non essem usus, nisi fuisse uiderem qui nostram lectionem parum ueram existimantes, legi mallent, quod commodè rem facere possis.

Lib. I. Epistola 2.

LENTVLI *Cos.*] *In libris quibusdam manuscriptis legitur, Lucij Cos. non omnino absurdè: potest enim intelligi de L. Philippo Lentuli Marcellini in Consulatu collega.*

Eadem Epistola.

QVATENVS *de religione dicebat*] *Sensus hic est, cum Bibulus sententia sua duas res complexus esset, de religione, & de tribus legatis: postulatum est, ut eius sententia diuideretur: id est ut singulis de rebus separatim referretur. ac de religione quatenus dixit, ut scilicet ne contra Sibyllinos libros decerneretur, qui Regem Aegyptium cum exercitu reduci uetarent: assensum (inquit) est. caput illud, de tribus legatis, qui Regem reducerent, improbatum. dixit autem, frequentes ierunt in alia omnia, pro frequentes dissenserunt. neque solum, ire in alia omnia, sed & discedere, & transire, eodem sensu ueteres dicebant. libro X. ad Plancum. Cùm (inquit) senatus reliquit, & in alia omnia discessit. Hircius autem prope finem VIII. de bello Gallico libri, Discessionem (ait) faciente Marcello, senatus frequens in alia omnia transijt. sunt autem uerba, quibus, cum discessio facienda esset, minister publicus præibat, cum ita diceret. Qui hæc sentitis, ite in hanc partem: qui alia omnia, in illam. & in alia omnia potius, quàm in contraria, dicebat ominis causa. Festus Pomp. in dictione Ques. inde factum, ut, ire in alia omnia, idem significet, quod contra sentire.*

Eadem

Eadem Epistola.

MVLTIS *partibus plures*] *Sunt qui ita exponant, uidisse Consules in* Hortensij *sententiam plures ituros à multis partibus, id est hinc, & illinc, parum scilicet agnoscentes purißimam, & ornatißimam locutionem, qua eloquentißimi eius ætatis uiri suis in scriptis eleganter usi sunt.* M. *Cælius libro harum epistolarum* VIII. *Turpe tibi erit,* Patiscbum Curioni decē Pantheras *misisse, te non multis partibus plures.* Item *Cæsar: Quoniam numero multis partibus esset inferior. Multis partibus plures, & multis partibus inferior. dixerunt, pro eo quod est, multò plures, & multò inferior.* Cicero *item lib.* III. *de finibus, multis partibus malit, pro multò malit.* Suetonius *quoque non malus* Latinitatis *autor, in* Iulij *uita eodem loquendi modo usus est.*

Libro I. Epistola 3.

T. AMPIVS] *Antea,* T. *Appius, corruptè legebatur: duo enim prænomina simul esse non possunt, ut si dicas,* Marcus *Caius, aut* Cneus *Lucius.* Ampiorum *autem familiam* Romæ *fuisse, notißimum est.*

Libro I. Epistola 4.

PRIDIE *eius diei s. d. t. l. s.*] Dicit *quod suprà in* Epistola II. *in qua ita scripsit: De tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. sed cum ibi factum id esse dicat die, qui consecutus est* Idus Ian. *hic autem die, qui* XVI. Cal. Febr. *præceßit: fuere, qui, dum arbitrantur* Ianuario *mensi, ut nunc, ita tum alterum &* XXX. *fuisse dies, corruptum esse locum crederent, uidentes hanc diem, ut quidem ipsi numerabant, aliam esse ab ea, quæ est in epistola* II. *cum tamen eandem esse oporteret, quòd absq; dubio locus hic alter de tribus legatis repetitio prioris esset.* Quòd *si ad rationem eius anni, quo scripta est epistola, supputassent: & locum carere*

rere mendo, & eandem, quàm in II. epistola diem significari, cognouissent: fuit enim tunc Ianuarius mensis tantummodo XXIX. dierum. postea Iulius Cæsar annum corrigens, binos addidit, &, ut tricenos singulos haberet, qui antea tantummodo XXIX. habuerat, effecit. autor Macrobius.

Eadem Epistola.

Ego tibi à ui] Timebat, ne Tribunus aliquis per uim legem ferret, qua Ptolemæi Regis restitutionem Lentulo eriperet. epistola II. libri II. ad Q. fratrem eadem de rescribens, Quid futurum sit, inquit, latrocinio Tribunorum, non diuino: sed tamen suspicor per uim rogationem Caninium perlaturum.

Libro I. Epistola 5.

HIC quæ agantur] Aut hoc est alterius epistolæ initium: aut quæ sequuntur, non eodem die scripta sunt, quo superior epistolæ pars. sæpe autem accidit, ut literas non continua, sed crebro repetita scriptione conficiamus, singulis diebus noui aliquid appingentes: id quod in epistolis ad Atticum scriptis sæpissime factum uidemus.

Libro I. Epistola 9.

NON modo præmijs] Ita legendum est, & ita in codicibus uetustissimis habetur. sed cùm locutio primo intuitu durior uideatur, hinc factum est, ut ueterem lectionem hactenus omnes contempserint, quam nos eo libentius restituimus, quòd ea Ciceronem alibi quoque non semel usum esse animaduertimus: epistola enim V. libri X. ad Atticum, Regnum (inquit) non modo Romano homini, sed ne Persæ quidem cuiquam tolerabile. & ad eundem scribens, Mihi non modo irasci grauissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. libro autem de Oratore I. Neque solum inscientiam meam, sed ne rerũ quidem magnitudinem perspicit.

ſpicit. harum autem epiſtolarum lib. I X. Hoc tamen *ſcito, non modo me, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit. quanquam hic quoq; inculcata erat dictio, non: quæ in libris manuſcriptis non eſt.*

Eadem Epiſtola.

BONORVM *omnium conſenſio*] Antea, *conſenſus. nos, conſenſio, reſtituimus ex ueterum librorum fide. alij, uetuſtos omnes libros, conſenſus, habere ſcripſerunt. quod aliter eſſe deprehendimus.*

Eadem Epiſtola.

SI IIS *pro me ſtante pugnare licuiſſet*] Septimum *abhinc annum, cum hos epiſtolarum libros, quàm deligentiſsimè tum potuit, caſtigaremus, hunc locum ita, ut legitur, ex codicibus manuſcriptis emendauimus, cum antea corruptus eſſet, ut bonus ſenſus elici nullus poſſet.*

Epiſtola eadem.

PRIMVM *illa furta*] Præter *hiſtoriæ fidem: neq; enim illa furta mulicbrium religionum Ciceronis exilium ſunt conſecuta. itaq;* Vbaldinus Bandinellus, *optimus non iudicandi modo, ſed etiam dicendi magiſter, qui in his Ciceronis ſcriptis loca ſanè multa feliciſsimè reſtituit, iampridem arbitratus eſt legendum, illa furia. nos etſi coniecturam doctiſsimi hominis ita probemus, ut nihil acutius, aut etiam uerius excogitari poſſe credamus: quoniam tamen in omnibus manuſcriptis libris, illa furta, legimus, ueterem lectionem immutare non ſumus auſi.*

Epiſtola eadem.

CVMQVE *eum nec perſuadendo, nec cogendo regi poſſe uidiſſet*] Libentius *ita legerem, Cumq; eum non perſuadendo, ſed cogendo r. p. u. infert enim, cum perſuaderi poſſe diffideret, cogi fas eſſe non arbitraretur. quoniam*

autem

autem manuſcripta exemplaria cum lectione, quæ impreſſa eſt, omnia conſentiunt: nihil immutaui: tantum ſententiam meam teſtatam eſſe uolui: ut ij, qui uetuſtiores codices nacti fuerint, hunc locum ne contemnant, ſed uariam lectionem, ſiqua fuerit, diligenter expendant.

Epiſtola eadem.

PAR *pro pari*] *Antea, cùm legeretur, par pari, uerſus erat mancus, qui nunc integer eſt, addita à nobis ſyllaba pro, ex uetuſtiſsimo codice* Pauli Boti Regienſis, *hominis tum religioſi, tum etiam literati. itaq; etiam in* Terentio *uerſus eſt reſtituendus.*

Epiſtola eadem.

LIBBRALITATEM] *Alij, libertatem. ego nihil muto. uidi enim codicem perantiquum, quem habet adoleſcens nobilis & literatus* Bernardinus Maffeus, *in quo liberalitatem ſcriptum erat. quam uocem eo libentius conſeruaui, quòd ſubijcit paulò pòſt, cum ſine ſuſpicione tuæ cupiditatis non poſsis illius cupiditatem refutare: quòd enim dixerat, liberalitatem, antitheton oppoſuit, ſuſpicione cupiditatis.*

Eadem Epiſtola.

FACILITATE *autem, quod uellem*] Alij *aliter legunt. mihi, quæ lectio in noſtris libris eſt, magis probatur: nam & ſenſum, ut opinor, habet meliorem: & in uetuſtis aliquot codicibus ita ſcriptum animaduertimus.*

Libro I. Epiſtola ultima.

CVR *enim tibi hoc non gratificer, neſcio*] *Senſus horum uerborum ex titulo pendet: cùm enim ita inſcripſit,* VALERIO IVRISCONSVLTO, *ſubiunxit, nam cur te iuriſconſultum non appellem, neſcio, etiam ſi iuriſconſultus ualde non ſis, iocans uidelicet cum eo familiarius, quod etiam in reliqua epiſtola facit. & libro tertio ad Appium ſcribens,*

L. Val

L. Valerium, inquit, iuriſconſultum ualde tibi commendo, ſed ita etiam, ſi non eſt iuriſconſultus. quoniam autem ſunt, qui huius epiſtolæ initium deſiderari potius, quàm eſſe hoc, quod legitur, exiſtiment: aliud huic ſimile Ciceronis exemplum ex epiſtolis ad Atticum ſcriptis afferemus. ita igitur libro III. M. T. C. S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO. Quòd quidem ita eſſe, & auunculum tuum functum eſſe officio, uehementiſſimè probo. quorum uerborum ſenſum hic quoq; ex titulo regi, nemini eſt obſcurum: dicit enim ſe probare ita eſſe, id eſt, eum ab auunculo adoptatum, & hæredem factum, appellari non, ut antea, T. Pomponium Atticum, ſed (ut in adoptionibus fieri ſolebat, in quibus eius, qui adoptabat, & prænomen, & nomen, & cognomen, & aliquando etiam agnomen ij, qui adoptabantur, ſumebant, nomen, quod ante habuerant, deriuantes, ut in anum deſineret: cognomen tamen ſuum, ut antea fuerat, retinebant: ſed poſt eius cognomen ponebant, qui adoptarat, ſi modo id ille habuiſſet) Q. Cæcilium Q. F. Pomponianum Atticum: ut nemo iam de epiſtola ad Valerium dubitare poſſit.

Eadem Epiſtola.

PARTIM te ſuperbum eſſe dicunt, quòd nihil reſpondeas, partim cõtumelioſum, quòd male reſpondeas] Iocus eſt in his uerbis & abſtruſus, et elegans: uult enim innuere, ideo nihil eum reſpondere, non quòd ſuperbus ſit, ſed quòd aut eum nemo cõſulat, cum homines bonum iuriſconſultum non exiſtiment: aut ſi quis conſulat, nullum auferat reſponſum ob eius ignorantiam: ideo autem male reſpondere, non quòd contumelioſus, ſed quòd imperitus, & indoctus.

Libro 2. Epiſtola 1.

QVODQVE in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna

tuna respondet : breue est, quòd me tibi præcipere meus in te amor cogit] Hic locus antea perperam interpunctus distrahebat sensum : quem nos, distinctionibus immutatis, tanquam in suam sedem reduximus, est autem hic. quod me facere meus in te amor cogit, ut tibi præcipiam : id faciam breuiter, quando omnibus tuis in rebus meis optatis fortuna respondet.

Libro 2. Epistola 5.

IN SVFFRAGIIS *studia*] Dictionem, studia, sustulimus : suprà enim dixit, studium : è qua uoce sequentes genitiui reguntur.

Libro 2. Epistola 9.

DE TE, *quia, quòd sperabam : de Hillo, (balbus enim sum) quòd non putaram*] In epistola, quæ tertia est VIII. libri. Cælius de Hirro competitore loquens ita scripserat. spero te celeriter auditurum & de nobis, quod sperasti : & de illo, quòd uix sperare ausus es. itaq; Cicero respondens, iisdem ferè uerbis eadem repetit : & quia Cælius scripserat, de nobis, quod sperasti : de illo, quod uix sperare ausus es: rescribit : de te, quia, quod sperabam : de Hillo, (balbus enim sum) quod non putaram. facetè autem, cum repeteret uocem illam Cælij, illo, aspirationem addidit, & subiunxit (balbus enim sum) Hirrum significans, cuius nomen propter balbutiem exprimi à se non posse fingit. in sequentibus autem cum, r, literam expeditè proferat, sed balbi, inquit, non sumus.

Eadem Epistola.

DIVISVS *aquarum diuortijs*] plerosq; latet huius loci sensus. & uidi doctos alioqui uiros, qui sic interpretarentur: fuisse fluuium, qui montem Amanum interfluens divideret, & Ciceroni, ac Bibulo communem faceret: cum dixerit

Cicero,

Cicero,nō,diuisus fluuio,aut diuisus aquis, sed,diuisus aquarum diuortijs. quā illi uocē parum diligēter expēderant.diuortium aūt aquarū ita fit. cadunt in montē aquæ pluuiæ.is mons cū sit procliuis,utrinq; defluant, & decurrāt, necesse est.Ita fit, ut diuidātur, & earū quasi diuortiū fiat. itaq; dixit de Oratore *libro* I. *ut ex* Apēnino *flumi:um sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta diuortia.* Ad Atticum *autem idem scribit, quod ad* Cælium: *inquit enim libro* v. *ad* Amanum *contendi, qui* Syriam *à* Cilicia *aquarum diuortio diuidit.* Liuius *etiam libro* XXXVIII. *ubi loquitur de* Cn. Manlio, *propè, inquit, ipsis iugis ad aquarum diuortia castra posuisse:id est,ad eum locum,unde aquæ duas in partes diuisæ incipiunt defluere. à quo igitur loco ex* Amano *monte* Ciliciam *uersus aquæ delabebantur, ad eum usque locum* Cilicia *pertinebat. & ex altera montis parte, eadem* Syriæ, *quam* Bibulus *regebat, erat ratio. terminum enim habebat eum locum, unde in eam ex* Amano *defluere aquæ incipiebant.*

Libro 2. Epistola 11.

QVINQVATRVS] *Dictum opinor nominandi potius,quàm (ut* Florentini *crediderunt) genetandi casu:nam hanc uocem tantum multitudinis numero memini me legisse. fortè etiam legi posit, quinquatribus: ut intelligatur dies,quo gestæ sunt res,non quo allatæ:cum inferat, citeriora nondum audiebamus. nam in libro manuscripto, quem habet uir doctissimus* Hieronymus Ferrarius Corrigiensis,*legitur,quinquat.ut etiam pro gladiatoribus,gladiat. uetustis in codicibus quandoque scriptum uideas.*

Libro 2. Epistola 15.

EXEMPLO] *Antea,exemplum. nos ex uetustis libris, exemplo, sextū abhinc annum correximus & impressimus.*

Eadem

Eadem Epistola.

PONTINVS] *Nam is quidem superiore honore usus erat: fuerat enim Prætor Cicerone Cos. itaq; dixit ad Atticum epistola* III. *lib.* VI. *Fratrem solum habeo Prætorium: Pontinus enim iam à me discesserat.*

Ibidem.

QVI OMNEIS *Caßios, Antoniosq́; complexi sunt] Alij, pro omneis, legunt iuuenes. quam uocem nullis in libris manuscriptis reperio. nos ueterem lectionem conseruamus. cuius hic est sensus, Cælium Quæstorem præposui prouinciæ, non tam ipsius quidem causa, quàm ut reliquorum eiusdem familiæ gratiam inirem, exemplo s. Pompeij, & Cæsaris, qui cum, alter Q. Caßium Longinum, alter M. Antonium, delegissent, uniuersam Caßiorum, & Antoniorum gentem sibi adiunxerunt.*

Ibidem.

DE MATRINIO] *Locus est obscurus: cuiusmodi in ipsius Ciceronis scriptis alij quoq; sunt. quare etsi sensum non percipio, tamen ueterem lectionem libenter conseruo. omnino & codices sunt, in quibus legitur, De matrimonio: sed uetustiores habent, De Matrinio. quæ uox quid sibi uellet, cum minus constaret: fuisse opinor qui Matrinio delerint, & matrimonio ex ingenio reposuerint. fortè autem, cum ad Cælium Aedilem scribat, de Matrinio scriba Aedilitio, cuius meminit in oratione pro Cluentio, quidpiam significauit. sed nihil affirmo.*

Libro 2. Epistola 16.

NON ENIM *te cœlaui sermonem. sed non'ne tum prouidisti] Sic antea. postea alij aliter emendarunt. ego, cum in uetere libro scriptum uiderem, non enim te cœlaui sed nomen tuum prouidisti: castigaui. non enim te cœlaui.*

sed non

ſed non'ne tum prouidiſti,&c.

Eadem Epiſtola.

SED EGO *fortaſſe uaticinor*] Non eſt hic *uaticinor pro diuino, ſed pro ariolor, & quaſi deliro, ut etiã in oratione pro Seſtio, uaticinari eos atq; inſanire dicebat.*

Libro 3. *Epiſtola* 3.

PRO *noſtra conſtantiſsima uoluntate erga te*] Nihil *muto. alij, cur Ciceronis in Appium uoluntas appellari conſtantiſsima poſſet, dicunt ſe neſcire, cum ea magnis ſimultatibus interrupta ſit. Cicero autem id agit, ut oſtendat, etſi Appij conſuetudine propter inimicitias* P. *Clodij non ſit uſus, nunquam tamen ei ſe fuiſſe inimicum, neq; ſuam in illum priſtinam uoluntatem unquam fuiſſe immutatam. Epiſtola etiam* huius libri IX. *ita ſcribit, Conſcientia meæ conſtantis erga te uoluntatis.* Itaq; *de noſtra lectione non arbitror eſſe dubitandum.*

Eadem Epiſtola.

C. PONTINVM *legatum*] *Ciceronis Ciliciæ* Procos. *Quæſtores fuere* L. *Meſcinius*, C. *Cælius* : *Legati* Q. *Cicero eius frater*, C. *Pontinus*, M. *Anneius*, L. *Tullius*: *Tribunus mil*, Q. *Fuffidius*: *præfectus euocatorũ* Antonius : *præfectus fabrum* Q. *Lepta*: *ſcriba* M. *Tullius*: *accenſus* Pauſanias: *apparitor* M. *Marcilius*. *de Quæſtoribus, legitur ĩ his epiſtolis de* Legatis, *de* Tribuno *mil. de præfecto euocatorũ, de præfecto fabrũ, de ſcriba.* Et ad Attic. *de accẽſo, de apparitore.*

Lib. 3. *Epiſtola* 8.

CVM *ad urbem eſſes*] Antea, *iſſes. nos eſſes, caſtigauimus ex libris manuſcriptis, & ex alijs ipſius Ciceronis locis: inquit enim ad eundem Appium ſcribens*: Ad Vrbem te *otioſiſsimum eſſe arbitrabar.* Et ad Atticum *lib.* VII. *Trebatius quidem ſcripſit, ſe ab illo* IX. Cal. Febr. *rogatum*

esse,ut scriberet ad me,ut essem ad urbem. Et *alibi.diceba-tur autem de ijs,qui cum potestate prouinciali reuersi, aut in prouinciam profecti nondum essent.autor* Pedianus.

Libro 3. Epistola 10.

SI CLAM, *magis apertè inimicus esse*] *Cùm anteà legeretur, sic iam magis apertè inimicus essem:Petrus* Danesius Parisiensis,*uir doctrinæ singularis,cuius ego iudicium tanti facio,ut tum demum aliquid probem, cum ipsi proba-ui,animaduertit corruptum esse locum,& sententiam secu-tus, nihil adiuuantibus uetustis libris, ex ingenio felicissi-mè correxit.*

Eadem Epistola.

AD ME *autem adire quosdam memini, nimirum ex* Epicteto, *qui dicerent*] *Licet alij credant quod libet,* Ego *tres illas dictiones,nimirum ex* Epicteto,Ciceronis *esse non existimo,neq; hactenus in uetustis codicibus inueni: ut mi-rari non satis possim,* Florentinis *qui uenerit in mentem affirmare,in omnibus eas esse libris manuscriptis:cum ego in nullis hactenus quidem legerim: quanquam & multos, & uetustißimos habuerim.*

Eadem Epistola.

QVAE *à me perfecta,quæq; instituta sint,cognosce*] Flo-*rentini,quæ à me profecta.nos ueterem lectionem conserua-mus:dicit enim,exponere se uelle non solum quæ pro* Appio *iam perfecerit, sed etiam quæ instituerit.* Exposuit *autem, opinor,in commentario,quem literis adscriptum mittebat.*

Libro 3. Epistola 12.

ANTE *diem* III. Non. Sext.]*Perinde est,ac si dixisset,* III. Non. *Sext. id ex libri* XVI. Epistola V. *ad* Tironem *intelligi facilè potest.ante diem* III. Non.*ueteres dicebant, idest die tertio ante* Nonas.*nam cùm dicitur,*III.Non.*con-*

cisa

cila locutio est, quæ integra esset, si diceres, III. die ante Non. qua non admodum utebantur antiqui, sed eius loco, ante diem III. Non.

Libro 4. Epistola 5.

AN *illius uicem (credo) doles?*] Fortè melior lectio, *At illius uicem c. d. ut per ironiam sine interrogatione dicta sint.*

Libro 4. Epistola 9.

CONIVNCTVM *esse periculum suo cerneret*] Alij *hanc lectionem uidentur suspectam habuisse. nos eam in uetusto codice* Ioannis *Scalæ, & in alijs manuscriptis libris inuenimus.*

Lib. 4. Epistola 12.

BONIS] N*obis, emendassem, ut* Hieronymo Ferrario *placet, nisi uetusti omnes codices repugnarent.*

Lib. 4. Epistola 13.

CERTA *res nulla*] *Scripsimus, ulla, ut in antiquioribus libris legitur. locutionem esse usitatam intelliget qui uiderit ea, quæ diximus in illum epistolæ penultimæ libri* I. *locum,* Non *modo præmijs.*

Eadem Epistola.

VT TE *horter, & obsecrem*] Nihil *muto: sic enim in* VIII. *uetustißimis exemplaribus scriptum esse uideo.* Florentinorum *tamen lectionem non improbo: etsi eam in libris manuscriptis ipse quidem nondum inueni.*

Libro 5. Epistola 2.

MVTIA] P*ompei magni uxore, Scæuolæ filia, quam postea dimissam, quòd adulterium cum Cæsare commisisset,* M. *Scaurus Syllæ priuignus in matrimonium duxit,* Pedia*nus 69. Suetonius 14.*

Eadem Epistola.

TE *audisse credo*] *Ita legitur in octo uetustis codicibus. hoc autem ideo dicimus, nequis credat ex ingenio sic esse locum emendatum, propterea quòd alij in duobus, quos ipsi habuerint, uetustis libris aliter legi dixerint.*

Epistola eadem.

IN ALIQVO *magistratu*] *Vetustiores codices habent, in animo: ex quo legendum esse, minimo, existimat Vbaldinus Bandinellus: quam & nos ueram huius loci lectionem esse credimus. more enim suo contrarijs contraria reddidit, cum dixit, Ego Consul, qui Remp. conseruaram, ea sum affectus iniuria, qua minimo magistratu nemo unquam improbissimus ciuis.*

Libro 5. Epistola 9.

CVM VARDAEIS] *Antea, Vardacis, legebatur. nos in libris manuscriptis, lectionem, quam impressimus, inuenimus, neq; de ea dubitandum quicquam censuimus, cum à Plinio Vardæos inter Dalmatiæ populos, in qua Vatinius bellum gerebat, numeratos uideremus.*

Libro 5. Epistola 12.

IGNOTIS *nota faciebant*] *Ignotis pro ijs, qui non nouerant, actiuè posuit, ut etiam Liuius lib. III. notos gratia eorum, turbam indignitas rei uirgini conciliat. & Curtius: Ignoti iumenta agebant. Plautus autem in Pseudolo, Noui: notis prædicas. notis, dixit, id est ijs qui nouerant. itemq; Cicero in oratione pro M. Cælio.*

Lib. 5. Epistola 13.

ITAQVE *hoc etiam*] *Atq; hoc etiam, legendum putat Hieronymus Ferrarius, sensu omnino meliore tamen nihil immutandum duxi, cum libri omnes manuscripti cum impressis consentiant.*

Libro 5. Epistola 14.

QVAM *à me discesseras*] *Vetustos codices, quibus ego nunc multis ad harum epistolarũ emendationẽ utor, ita, ut impressimus, habere uidi. itaq; aliorũ lectionem non sequor.*

Libro 5. Epistola 19.

M. CICERO RVFO S. D.] *Aut mendosus est huius, & sequentis epistolæ titulus, & pro* Rufo, *legendum*, Mescinio *: aut* Rufus *Mescinio cognomen fuit. Mescinius quidem hic sit, necesse est : cuius fratrem fuisse* M. Mindium, *scribit lib.* XIII. *quem epistola sequenti ad eundem hunc* Rufum *scribens fratrem eius esse dicit.*

Eadem Epistola.

QVARE *tu*] *Ita in omnibus impressis : sed in omnibus manuscriptis,* Que tu. *docti locum diligentius considerent. ego, hoc adnotare, mei officij esse duxi.*

Libro 5. Epistola penultima.

M. TVLLIVS *scriba meus*] *Hic est* M. Tullius *cognomento* Laurea, *Ciceronis libertus, qui Academiam uillam uersibus, quos recitat* Plinius *libro* XXXI. *celebrauit.*

Eadem Epistola.

QVAM *scribæ meo*] *Vetusti codices habent, quàm darem. unus tamen est, & is quidem omnium ferè optimus, in quo scriptum sit, quàm tibi. ego ita conijcio, cùm olim in uetere libro scriptum esset, quàm* Tullio, *descriptores fecisse, quàm t. ut una litera, quemadmodum etiam in titulis epistolarum,* Tullij *nomen significaret. quod imperitiores postea cum ignorarent, scripsisse, quàm tibi. ut fortasse ita sit legendum, cui potius id negotij, quàm* Tullio *darem. uoces illæ certè, scribæ meo, uetustis in libris non leguntur.*

Eadem Epistola.

LEGATVM *meum, præfectumq́;* Q. Leptam] *Induxi*

has duas dictiones, Q. Leptam: primùm quòd in antiquo libro non sunt: deinde, quòd Ciceronem, si præfecti nomen ponere uoluisset, legati fuisse omissurum, uerisimile non est. postremò cur nomen ponat, cùm ad Mescinium Quæstorem suum scribat, qui & præfectum, & alios, qui cum Cicerone in Cilicia fuissent, optimè nouerat?

Eadem Epistola.

VT TVA, *quam tu deposueras, Sestius.*] *Hæc est antiquissimi libri lectio, ex qua nihil immutandum, ut Florentini crediderunt. est autem sensus. quam ego pecuniam deposui, Pompeius abstulit: quam tu, Sestius. quod uerò de tua, qua Sestius est usus, solicitus es, propterea quòd adscriptum cuperes, à te iussu meo esse depositam: de hoc (inquit) quòd labores, nihil est: erit enim* S. C. *erunt tuæ literæ, quæ pecuniam istam Sestio traditam esse testabuntur.*

Eadem Epistola.

IN *pecunia exacta ita efferre*] *Ex uarietate duorum codicum hæc lectio sumpta est. cuius hic est sensus. Prouinciæ rationes Cicero retulerat. id eius Quæstor Rufus se absente fieri noluerat: pecuniæ enim nescio quid à se in prouincia exactum in libro rationũ scribi cupiebat, existimans, nisi id cum reliquis Ciceronis rationibus referretur, eius rei potestatem se deinceps non habiturum: quod ei fuisset inuidiæ, quasi publicam pecuniam uoluisset auertere. itaq; commotus est. Cicero autem non esse ait, cur irascatur: nam licet ipse rationes iam retulerit, Rufo tamen facultatem non adimi de pecunia referendi, quam exegisset. in pecunia, inquit, à te exacta non æquum fuit, ex eo quòd ego meas rationes retulerim, ut ita te efferres, itaq; mecum insolenter, & iracunde ageres: neq; enim, cur id facias, causa ulla est: nisi quid me fallit: sunt enim alij peritiores.*

Epistola eadem.

EX PROVINCIA *decessemus*] *Vetusti codices omnes, decessimus, habent. nos unà litera in e commutata decessemus pro decessissemus è sensu scripsimus. alij codicis antiqui lectionem, quæ parua omnino diligentia restitui potuit, in suum librum coniecerunt.*

Libro 5. Epistola ultima.

COMMODA *omnia*] *Melius ita opinor, q̃ cõmunia oĩa. itaq; olim impreßimus, secuti libros aliquot manuscriptos, quorum unũ sanè perantiquũ* Hieronymus Ferrarius *habet.*

Eadem Epistola.

ETENIM *cum esset*] *Alij, ut enim, quam lectionem nos non admodum probamus:* particulæ *enim, ut, quæ respondeat, uox non erit. ex codice igitur* Bernardini Maffei, *etenim, emendauimus.*

Libro 6. Epistola 6.

QVARE *ad eam spem &c.*] *Inconsequens, & obscura locutio. ex quo uereor, ne corruptè totus hic locus legatur. ac fieri tamen potest, ut ita scripserit Cicero, & inciderit in uitium, quod* Græci σολοικοφανὲς *appellant cuius generis nonnulla cum in reliquis eius scriptis, tum in libris maximè contra* Verrem *deprehenduntur: quæ* Pedianus *adnotauit.*

Libro 6. Epistola 7.

MVLTA *Deos uenerati*] *Nihil est immutandum, ut alij crediderunt: nam etiam alibi nomen pro aduerbio positum est, ut, cùm dicitur, multa peccas, & multa egeo.* Cicero *de nat. Deo. pro* Muræna: *Topicorum autẽ initio, cum (inquit) mihi, meisq; multa sæpe cauisses.* Gellius *lib. 13. cap. 23.*

Eadem Epistola.

ELATVM] *Antea, latum: nos castigauimus elatum, meliorem, ut opinor, sensum secuti, quàm qui, latum, scribunt.*

nostram autem lectionem accepimus ex libro manuscripto Bernardini Maffei,*nobilissimi adolescentis, qui in studijs liberalium disciplinarum summa sua cum laude uersatur.*

Libro 6. Epistola 10.

RECVPERES] *Antea,receperis:nos, recuperes,aliquot iam annis emendauimus, & impressimus .codex uetustus scriptum habet,reciperes,& in alijs etiam exemplaribus,i,literam pro,u,sæpissimè reperias.*

Libro 6. Epistola XIX.

SIMVL *accepi*] *Vetustorum librorũ hæc est lectio:cuius etiam* Florentini *meminerunt. sed quoniam sæpe etiam libros manuscriptos esse corruptos intelligebant,neq; de dictione,simul,præter codicum autoritatem quicquam habebant,quod sequerentur : uulgatam lectionem immutare non sunt ausi.nos nõ dubitamus,quin rectè,simul, pro simul ac, in exemplaribus antiquis scriptum sit.cuius uocis ex ijs,qui soluta oratione scripserunt, exempla non afferam : (nam siquis erit, qui locum ubiq; deprauatum esse contendat,& pro simul uel simul ac, uel simul atq;, legendum dicat: quibus argumentis contrà pugnabimus ?) sed è poëtis, in quibus eam uocem in aliam mutari carminis ratio non patitur. dixit igitur* Virgilius *libro* Georg. IIII. *Taygete simul os terris ostendit honestum* Pleias : & Lucretius *libro* I. *Cui simul infula uirgineos circundata comptus*, Ex *utraq; pari malarum parte profusa est :* & Horatius *epistola* x. *libri* I. *Viuo, & regno , simul ista reliqui.* Quibus *in locis,simul,dictum esse pro.simulac,licet animaduertere.*

Libro 6. *Epistola* 20.

NVMERVM *regionũ*] *Aliquot iã annis ita impressimus, cum ex antiquissimis exemplaribus hæc lectio sumpta esset. Quàm tamẽ* Florẽtini *nõ receperũt,credo quòd in suo codi-*

ce

te scriptum uidebant, regiorum : cuius uocis quæ poßit esse sententia, nõ intelligo. de muneribus autem regionum, id est de ludis regionatim urbe tota edendis, Suetonius in Cæsare.

Eadem Epistola.

IN QVO sit spes] Non uideo, cur quicquam mutari debeat, ut Florentini uoluerunt : cùm & ita legatur in codicibus uetustißimis, & sensus meo iudicio sit apprimè commodus: nam cum dixisset, quod eo labore assequi uis, nullo modo assequere : intulit, aliquid uidebimus in quo sit spes, id est quod nos assecuturos sperare poßimus.

Libro 7. Epistola 1.

PATEFECISTI Seianum] Cùm loquatur de ludis, non displicet uetusti codicis lectio, in quo pro, Seianum scriptum est, scenam. sensus erit: non puto te nostros ludos desiderasse, cum ex cubiculo tuo Stabianum prospiceres, quod tibi scenam referre, & tanquàm scenæ conspectus delectare te posset.

Eadem Epistola.

P. METIVS] Hic est P. Metius cognomẽto Tarpa, qui ea, quæ in scena recitanda erant, prius iudicabat. eius meminit Horatius in epi. de arte Poëtica, & Sat. x. lib. i.

Eadem Epistola.

HOMINI politico] Vetustos codices, in quibus ita legatur, habet Ioannes Scala, habet Hieronymus Ferrarius, habet Bernardinus Maffeus, habet Paulus Botus, habent alij, quos nõ necesse est cõmemorare. itaq; nihil muto. alij in suo libro imprimi uoluerũt, homini polito, affirmantes in oĩbus uetustis codicibus ita legi.

Epistola eadem.

FRVCTVM ullum laboris expecto] Veteres omnes libri pro, expecto, habent ex his peto. Florentini legunt, ex his expecto. mihi nostra lectio magis probatur, ut quæ à ueteri scriptura minus recedat: nam & exspecto, & exscribo,

 & exsu

& exsupero, & alia huiusmodi cum, s, litera ueteres scri-bebant, ut ex antiquis monumentis licet cognoscere. uide Quintilianum lib. 1.

Libro 7. Epistola 2.

DE BVRSA] *Hic est T. Plancus Bursa, frater L. Planci, ad quē sunt epistolæ lib. x. accusatus est ambitus, & condemnatus à Cicerone, cui antea Tribunus pl. in causa Milonis aduersatus fuerat, & in cōcionibus magnā inuidiam concitarat. postea rerū potitus Cæsar eum, et omnes lege Pompeia damnatos restituit. Dion, Pedianus, & alij: in his autem epistolis lib. 9. epistola 10. & libro 12. epistola 18.*

Libro 7. Epistola 3.

OPTAREM, *multæ causæ*] *Sic antea. nos ex libris manuscriptus uocem, causæ, sustulimus, ut purior & elegantior sit lectio.*

Eadem Epistola.

ME VOLVISSE *etiam reliquis omnibus: postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli*] *Hic locus antea in omnibus impreßus perperam distinctus sensum peruertebat.*

Libro 7. Epistola 5.

M. FVRIVM] *Varié legitur in libris manuscriptis. Florentini, M. Orfium, impresserunt, arbitrati eum esse, de quo in epistola x 1. libri 1 1. ad Q. fratrem. quod mihi secus uidetur. ex hac enim epistola, qua Trebatium cōmendat, eum ante Trebatium iuisse ad Cæsarem manifestum est. cùm autem ad Q. Fratrem scribit, dicit se eas literas M. Orfio dedisse, cum iam Trebatius in exercitu Cæsaris esset: quod in ijsdem literis postea significat, cum inquit, Trebatium ut ualde ames, uehementer te rogo.*

Eadem Epistola.

LEPTAE *legatum*] *Crederem legendum esse, leg. 1 1 1. legatum,*

legatum,id est,legionis tertiæ legatum. fortè enim librarius scripserat. leg. t.ͤ pro legionis tertiæ: quod deinde is,qui legebat,cum non intelligeret, ex duabus dictionibus unam fecit,& scripsit,Leptæ.

Eadem Epistola.

QVOD *familiam ducit*] *Quod caput est, quod in eo summum est: ut referatur non ad Trebatium,sed ad id quod dicit,in iure ciuili singularis memoria,summa scientia. cùm enim Trebatium à multis rebus laudasset: memoriam, & scientiam in iure ciuili, cæterarum laudum, quibus Trebatius abundaret,quasi familiã dixit ducere: tralatione sumpta à rectoribus familiarum, quos domestici omnes ueluti duces sequuntur.*

Epistola eadem.

PVTIDIVSCVLI]*Paulò,quàm satis est,diligentiores. excusat enim se, quòd in Trebatio commendando plura uerba consumpserit, quàm Cæsaris humanitas patiatur. putidum autem appellat Cicero, in quo nimia diligentia reprehendi possit, ut de Oratore lib. III.nolo exprimi putidius,nolo obscurari diligentius. & de off.lib.I.literæ nequæ expressæ, neque oppressæ, ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. legitur autem in nonnullis manuscriptis libris, blandiusculi: sed in antiquioribus, quos secuti sumus, putidiusculi.*

Libro 7. Epistola 9.

PROPTER *eius occupatiões nihil sum ausus scribere*] *In duobus uetustissimis codicibus non est uox illa occupationes: sed eius loco spatij aliquantum est relictum. ex quo credimus, à recentioribus, quorum imperitia deprauati leguntur ueterum scriptorum libri, uocem,occupationes, esse repositam.nos,quid ea dictio,quam in exscribendo librarius omisit,*

omisit, significare potuerit, assequi coniectura non possumus. Græcam quidem uocem deesse crediderim. id enim uerisimilius est, quàm Latinam: ut etiã alibi cognoscitur in ipsius Ciceronis scriptis, ubi Græcum desideratur exscriptorum inscitia, qui cum id legere non possent, omittebant, relicto spatio, ut ab alijs aliquando reponeretur.

Libro 7. Epistola 10.

AVT CONSOLANDO, aut cõsilio, aut re iuuero] Senarius integer è Terentij Heautontimorumeno translatus in hunc locum. sic enim in ea fabula, actu 1. scena 1. cum Mitione loquens Chremes inducitur: istuc, quicquid est, fac me, ut sciam: Ne retice: ne uerere: crede inquam mihi: Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero. Terentius porrò, ut opinor, à Plauto paucis immutatis accepit. apud quem in Pseudolo, actu primo, ita loquitur Pseudolus seruus: Fac me certum, quid tibi sit: Iuuabo aut re, aut opera, aut consilio bono.

Libro 7. Epistola 11.

OMNIBVS, unde petitur] Debitoribus. ita etiã de oratore libro 1. homo ex disertorum numero postulabat, ut illi, unde peteretur, uetus atq; usitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset. apud iurisconsultos frequens est locutio.

Libro 7. Epistola 12.

FIDVCIAE, INTER bonos bene agier? quis] Ita legitur in libro manuscripto. & sanè crediderim, non aliter hunc locum esse scribendum. etsi priorem lectionem conseruarim. uoces enim illæ, VT, & OPORTET, quæ sunt in impreßis, additæ sunt ab imperito, qui locutionem parum integram crederet: cum alibi à Cicerone iureconsultorum formulas sine uerbo citari non animaduertisset, ut de offic. lib. I I I. In fiducia, (inquit) inter bonos bene agier? codices

enim uetusti non habent, VT. *& ibidem paulò pòst. cùm dicitur, inter bonos bene agier, quicquam agi dolosè, aut malitiosè potest? in* Topicis *etiam: ubi eadem hæc usurpantur uerba. manuscripti codices ab impressa lectione dissentientes, nostram sententiam confirmant, quam etiam* Romæ *doctißimis hominibus probaui.*

Libro 7. *Epistola* 13.

TREVIROS *uites censeo: audio capitales esse:*] Vt *unicuiq; quod suum est, tribuamus,* Petri Bembi, *hominis & dignitate, & omnium uirtutũ cognitione clarißimi, epistolam, qua huius loci sententiã diligentißimè, & ornatißimè exposuit, adscribemus. non enim eos imitari placet, qui ex aliena industria sibi laudem aucupantes, quæ ab alijs didicerunt, edunt pro suis.*

Petrus Bembus Bernardino Sandro S. Quod *hodie mane quærenti tibi à me de illis* Ciceronis *ad* Trebatium *uerbis:* Treuiros *uites, censeo: audio capitales esse: mallem, auro, argento, ære essent: respondi, iocum esse, & multiplicem, & festiuum: qui quidem iocus in antiquis, & numis, et scriptoribus deprehenderetur: itaq;, quoniam eramus in uia, ut neque libros, neque numos haberemus, reieci te in alium diem: id, ne te diutius torqueat, est eiusmodi: ut ioci causa: quod quidem* Cicero *ad illum scribens more suo ferè semper facit: &* Treuiri, *& capitales in ambigui genere sint posita. nam cum uideatur monere illum, ut uitet* Treuiros Galliæ *populos, qui capitales, bellicosiq; sint: ludit cum in* Treuirorum, *tum in capitalium uerbo. erat enim* Romæ *magistratus,* Triumuiri *capitales: qui etiam* Treuiri *dicebantur. sed quoniam hoc ipsum* Triumuirum *nomen iterum in ambiguo poni poterat, cùm essent etiã apud* Romanos Triumuiri *pecuniæ cudendæ: quos ita inscribebant:* A.A.A.FF. *hoc*

est,

est, Auro, Argento, Aere Flando Feriundo: iocatur iterum in hoc uerbo, luditq; Cicero, ut mihi quidem uidetur, bellissime, addens, mallem Treuiros istos esse pecuniosos, quàm bellicosos: ut Cæsare eos uincente, tu ditesceres. itaq; infert, mallem esse Treuiros auro, argento, ære: quàm scilicet capitales. Triumuiros autem etiam Treuiros solitos dici, Liuius satis locuplex esse testis potest: cuius sunt hæc in lib. quartæ decadis x. Colonia Grauiscæ eo anno deducta est in agrum Etruscum de Tarquiniensibus quondam captum. quina iugera agri data. Treuiri deduxerunt C. Calphurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terētius Hister. Quòd uerò Triumuiri pecuniæ sic, ut dixi, inscriberentur: est apud me numus æreus perantiquus ita scriptus C. PLOTIVS IIIVIR A. A. A. FF. sunt & alij numi aliorum nominum, eiusdem tamen tituli: quos inspicies, cū uoles. Hæc ad te scripsi, cum domum redijssem, & numos, ac librum sumpsissem amore tui admonitus. Vale. Prid. Idus Iun. M. D. XXXIII.

Libro 7. Epistola 16.

NON NIMIS φιλοθέωρον] Aliter antea in omnibus impressis. nos, ut in nostro libro legitur, emendauimus, & impressimus septimum abhinc annum. iocans enim ut solet, dicit se Trebatium non reprehendere, quòd non nimis spectandi cupidus fuerit, id est, quòd in Britanniam profectus non sit, ut essedarios spectaret. tacitè autem ut ignauum, & pusilli animi subaccusat, qui Cæsarem in Britaniam sequi ad bellum noluerit.

Eadem Epistola.

RESPONDERE] Negāt, inquit, esse qui percunctentur: cum homines te iureconsultum imperitum existiment. iocatur enim in uerbo respondere: quasi dicat: negant te habere, cui respondeas, cum s. nemo te consulat.

Libro 7. Epistola 18.

GRAECVLAM *tibi misi cautionem Chirographi mei*] Puto *sensum esse. commendaui te Cæsari literis Græcè scriptis.*

Eadem Epistola.

QVAM *hæc scribere.*] *Suspicor mendum subesse. mihi enim perobscurus est sensus.& ut liberè dicam quod sentio, legendum crederem, quàm exscribere, nulla propemodum mutatione facta. deprauationis enim origo, ut opinor, ea fuit. describendis libris sæpe duos præficimus, qui legat, & qui de legente excipiat, ut scilicet celerius, & certius id muneris conficiatur. cum autem is, qui legeret, protulisset, exscribere, credidit scriptor, exscribere, dictum esse: itaq; fecit in libro. alius deinde errorem, quem per imprudentiam commissum debuit tollere, temeritate auxit, una dictione in duas diuisas, priori duabus literis, quas falsò desiderari credidit, adscriptis, h, & a, ut legeretur, hæc, sensu fortasse commodo, sed, ut dixi, mihi perobscuro. quòd si legatur, exscribere, hoc dicet. uideo te parum ditescere, cui charta desit, in qua tuas formulas, aut aliud quidpiam exscribas. ea enim si suppeditaret, nunquam profectò ad nos in palimpsesto. infert enim an hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? dixit autem, quod delere malueris, quàm exscribere, per iocum significans, non habuisse Trebatium in quo exscriberet id, quod delerat. itaq; se mirari quid fuerit in illa chartula, quasi molestè ferat id perijsse: chartæ enim inopiam ostendi, cum scribat in palimpsesto. idem error in* III. *epistolam* VIII. *libri ad Atticum irrepserat: ubi enim antea legebatur fasces laureatos hæc ferre ex Italia, nemo non uidet legendum esse, exferre, ut ex uetustis codicibus Florentini reposuerunt.*

Eadem

Eadem Epistola.

M. AEMILII *Philemonis*] *Cùm in libris manuscriptis uariè legeretur: (quidam enim Meuilij, quidam Metilli habent) ausus sum emendare* M. Aemilij: *procul enim dubio libertus fuit adoptatus in* Romanam *familiam, ut alij multi. cùm autem* Metriliorum *mentionem nondum inuenerim: & codicum uetustorum uarietate, in quibus ueræ lectionis quasi quędã uestigia cernuntur: &* Pediani *uerbis, qui eiusdẽ (ut opinor) liberti meminit, adductus sum, ut,* M. Aemilij, *corrigerem. libet autẽ ipsius* Pediani *locũ recitare, ut studiosis quærendi labor absit. is igitur ita in argumento orationis pro* Milone. Munatius Plancus *Tribunus pl. produxerat in concionem* M. Aemilium Philemonẽ, *notum hominem, libertum* M. Lepidi. *ita tamen hoc sentimus, ut afferentibus alijs meliora, perlibenter de nostra sententia discessuri simus.*

Libro 7. Epistola 20.

DOCTOREM *tamen, lumenq; desiderant*] *Omnino in omnibus libris manuscriptis, pro lumenq;, legitur, unumq;. ego tamen libentius legerim, usumq;, id est exercitationemq;, ut dicat idem, quod suprà, nullam artem literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse.*

Libro 7. Epistola 21.

RVFIO *mediusfidius tuus*] *Tuus, inquit, quòd eiusdem esset gentis:* Rufio *enim* Trebatiorũ *cognomen fuit. id ex lapide, qui* Romæ *est in porta* Latina: *sic enim in eo scriptum legitur.* C. VIBIVS C. F. MACER, C. TREBATIVS RVFIO FACIVND. CVRAVERVNT.

Eadem Epistola.

HABET *lucum*] *Sunt, qui, lucum, ideo male legi credant, quòd neque luci capax esset priuata domus, & luci, qui sacri essent, non sine scelere incidi possent. nos existimamus, lucum,*

lucum, non intra parietes, ſed ante ædes Trebatij *fuiſſe: neq; Ciceronem impiè conſuluiſſe, qui eum à* Trebatio *cædi uellet: quomodo enim rectè, & ſine piaculo id fieri poßit, docet* M. Cato *in primo de* Re *ruſtica.*

Libro 7. Epiſtola 24.

MANEAT *Damaſippus in ſententia*] Vt *emat, quemadmodum dixit, quæ mihi non placuerint. eſt autem is, de quo* Horatius *Satyra* III. *libri* II. *Inſanit ueteres ſtatuas* Damaſippus *emendo.*

Libro 7. Epiſtola 25.

CAPIVS *(opinor) olim,* Non *omnibus dormio*] *Aliàs ita emendauimus, cum libri omnes non modo impreßi, ſed etiam manuſcripti hoc in loco mendoſi legerentur: quidam enim* Citius, *quidam* Cepio, *alij aliter habebant. nos ex* Feſto Pompeio *locum reſtituimus, qui adagium,* Non *omnibus dormio, natum eſſe à* Capio *quodam ſcribit, qui* Pararencho *diceretur, quod ſimularet dormientem, ut impunius uxor eius mœcharetur.*

Eadem Epiſtola.

RESPONDI, *nullo modo me facere poſſe, cum uellem.*] *Elegantior lectio, quàm quæ antea in impreßis libris erat. hanc lectionem etiam* Florentini *in ſuo libro ſcripſerunt: ſed, quomodo eam interpunctis diſtinxere, non eo ſenſu, quo nos, uidentur accepiſſe.*

Libro 7. Epiſtola 26.

VEREOR, *ne in Catonem, Cato in nos*] *Hanc lectionem cùm alij uetuſti codices habẽt, tum is, qui eſt apud* Bernardinum Maffeum. *ſenſus eſt. uereor, ne nos ſcribamus in* Catonem, *& cum noſtris ſcriptis laudemus:* Cato *autem laudatus exitio nobis ſit,* Cæſare *nos, quòd ipſius inimicum laudemus, male mulctante: quaſi dicat, uereor, ne* Catonem

extollamus, ipsi autem deprimamur. & dixit, in Catonem, (subaudi scribere) idest in Catonis laudem, ut de oratore libro II. & de natura Deorum *libro* I.

Libro 7. *Epistola* 28.

GALLO S. D.] Florentini, *& alij credunt hunc esse* M. *Fabium Gallum, qui de coniuratione Catilinæ, quæ ab Allobrogibus acceperat, ad Ciceronem detulit. sed est amicissimus meus, uir sanè his literis, quæ humaniores appellantur, instructus, sed maximarum doctrinarum cognitione præstantior, qui hunc potius existimet esse* P. *Sestium, pro quo extat oratio, cui cognomen fuerit* Gallo: *fuisse enim hoc* Sestiæ *gentis cognomen. intelligitur ex oratione pro* Milone, *ubi ita scribit: Sacrarium, quod est in fundo* T. *Sestij* Galli. Tribunatum *autem plebis & petijsse Sestium* Ciceronis *restituendi causa, & pro eius salute gessisse, ex ipsius* Ciceronis *scriptis notissimum est. quod item de* M. *Fabio dici non potest: neque enim is, quo tempore* Cicero *exulauit,* Tribunus *fuit: ne alijs quidem temporibus, quod sciri possit. nam quod infrà dixit, si falsa fuerunt, quæ tu ad me detulisti: significat ea, quæ Sestius* C. Antonij *Consulis* Quæstor *ad* Ciceronem *Consulem de ipso* Antonio *Consule suo detulit: sic enim in oratione pro eodem Sestio habita.* Quæstor C. Antonij *collegæ mei fuit sorte, sed societate consiliorum meus. impedior nonnullius officij, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quanta ad me detulerit.* Hæ *rationes faciunt, ut amicissimi hominis sententiæ libenter acquiescam.*

Libro 7. *Epistola* 29.

NON *solum suis erga me*] *Has uoces uetustis in libris alij dixerunt se non inuenisse. nos inuenimus in codice* Bernardini *Maffei*, Hieronymi *Ferraij*, Ioannis *Scalæ*,

Libro 7. Epistola 31.

SALVIS rebus] Potius, Rep. nondum afflicta, quàm, ut quidam uolunt, sine bonorum imminutione. sic enim dixit etiam ad Sulpitium epistola 1. libri IIII. Vtinam Serui saluis rebus colloqui potuissemus inter nos.

Libro 7. Epistola ultima.

PENNIGERO, non armigero in corpore] non dubium est intelligi de auibus, Quas Philoctetes configebat tardus celeres, stans uolantes. Florentini tamen in suo libro, pinnigero, legi maluerunt, contra Quintiliani sententiam, qui pinnas de auibus dici non uult.

Eadem Epistola.

ILLIS interioribus literis meis, quibus sæpe uerecundiorem me in loquendo facit] Iandiu suspicatus sum hunc locum esse deprauatum: neque enim si ita legatur, sensus elici bonus poßit. Hieronymus autem Ferrarius Corrigiensis, qui quidem Ciceronis scripta, quantum intelligi possunt, & intelligit, & scriptis ipse suis mirificè exprimit, arbitratur esse legendum, illis interioribus literis, eis, quibus sæpe uerecundiorem me in loquendo facis.. cuius sententiæ nos facile acquiescimus: ita enim & aptus colligetur sensus, & erit locutio sanequam elegans, qua in suis scriptis ita frequenter Cicero est usus, ut eius exempla huc afferre putidũ propè sit.

Libro 8. Epistola 4.

LENTVLI Cruris] Hic est, opinor, L. Lentulus Cruscellus, qui anno sequenti Cos. fuit cum M. Marcello. puto autem illum & Cruris, & Cruscelli cognomine indifferenter appellari solitum.

Ibidem.

NOSTRI equites] Cùm in libro manuscripto legeretur, equ. facile in eam opinionem descendi, ut, equites, legen-

dum esse existimarem. nostri autem, inquit, quòd erat ipse ex ordine equestri, ut ex oratione qua cum Cicero defendit, cognoscitur.

Ibidem.

RATIONE, *& insidijs usus uideretur in euitandis eorum consilijs*] *forte melius, ratione, & consilio usus uideretur in euitandis eorum insidijs.*

Ibidem.

LAELIOS] Forte Lollios, *qui Cæsaris amici fuerunt, quemadmodum* Antonij: *nam* Lælij Pompeiani. *qua in opinione magis sum confirmatus, postquam in epistola* III. *libri* v. *ubi*, Lælium, *impressum erat, uetustißimos codices,* Lollium, *habere uidi.* Ibidem.

MEA *porrò comitia quem euentum sint habitura*] Sic *antea in omnibus impreßis. nos uocem, comitia, sustulimus: quæ subintelligitur, ut etiam cum dixit*, Prætorijs *moræ quædam inciderunt.*

Libro 8. Epistola v.

QVODAM *silice iam omnia*] Codex uetustus Ioannis *Scalæ sic habet, quodam omnia in Sicilia:* Bernardini *Maffei, Quodam uictilicra omnia:* Qui *est in* Medicea *bibliotheca,* Quodam *incilicia omnia. uulgata lectio non est in libris manuscriptis. uidendum an ita legi poßit, Quodam incili iam omnia.*

Libro 8. Epistola 6.

CONFECTA, *omnia fœda, & inhonesta sunt*] Hoc in *loco uetusti codices inter se discrepant. nos eum, quem habet* Ioannes Scala, *ut minus deprauatum secuti sumus: sic enim in eo legitur: confecta omnia fœda, & inhonesta sunt. ex quo adducti sumus, ut, una litera immutata, legeremus: confecta, omnia fæda, & inhonesta sunt.*

Eadem Epistola.

TABERNARII S] *Aquarum ius penes Aediles, & Censores erat. itaque cùm tabernarij publicas aquas in suum usum deducerent, Cælius, qui tunc temporis Aedilitatem gerebat, ea de re cum tabernarijs & aquarijs pugnauit: concionem etiam de aquis scripsit, cuius meminit Frontinus libro* II. *de aquæ ductibus.*

Libro 8. Epistola 7.

PAVLA *Valeria] Alij, an hæc Bruto nupserit, dubitare uidentur, propterea quòd libro* XI. *Pollam Bruti uxorem fuisse perspiciant. ego nupsisse existimo, & eam ipsam esse, quæ libro* XI. *appellatur Polla: ut, quemadmodum ab aula olla, sic à Paula Polla dicta sit.*

Eadem Epistola.

NONDVM *retulerat] Si ita legatur, subintelligi poterit, dotem. sed mihi non displicet amicißimi mei coniectura, qui ita legendum putat, mundum retulerat. mundus autem muliebris qui sit, exponit Liuius lib.* XXXIIII. *munditiæ (inquit) ornatus, & cultus, fœminarum insignia sunt. hunc mundum muliebrem appellarunt, maiores nostri.*

Libro 8. Epistola 8.

M. TVCCIVM *accusatorem suum &c.] Huius loci sensum, & si obscurißimus est, tamen declarare conabimur. Reorum causæ ordine agebantur: nam quæ tempore prior fuerat, eius prior item locus erat. excipiebantur tamen eæ causæ, quæ cum causis iam iudicatis coniunctionem aliquam habebant, ut earum quasi appendices quædam uiderentur: eiusmodi enim causis, etiam si post multas alias delatæ essent, tamen primus locus erat constitutus. itaque in oratione pro Cluentio, Fabritium (inquit) reum statim fecit: utq; ei locus primus constitueretur, propter causæ coniunctionẽ im-*

petrauit. propterea causæ coniunctionem, inquit, quòd Fa*britij causa eadem erat, quæ Scamandri, qui antea cōdemnatus erat. & infrà in eadem oratione: apud eosdē iudices reus est factus* Oppianicus, *cum is duobus præiudicijs iam damnatus esset. ab ijsdē autem iudicibus locus ei primus est cōstitutus.* Hoc ideo *factū est, quòd* Oppianici *causa coniunctionem habebat cum* Fabritij, *&* Scamandri *causa, quos iudices iam damnauerant.* Excipiebantur *etiam causæ de ui, quæ primo loco agebantur, omißis alijs causis, quæ tempore priores fuerant. sic* Milonis *causa, quòd erat de ui, extra ordinem est acta. sic* M.Cælius, *cum* Atratini *patrem de ambitu reum fecisset, de ui postea accusatus, causam ipse prior dicere coactus est. sic etiam* C.Sempronius *cum à* M.Tuccio *esset accusatus, & causam suam eo anno nollet agi (forte quòd ex ijs, qui tunc iudices erant, aliquos se habere inimicos intelligeret) accusauit accusatorem suum lege* Plotia *de ui, eo consilio, ut, interposita extraordinaria causa, tempus tereretur, & suæ causæ iudicium, cum eius agendæ spatium non esset, in annum sequentem necessariò reijceretur.* Extraordinarius *autem reus is dicebatur, cuius causa non ordine, ut aliæ causæ, sed primo loco semper ageretur: & inde extraordinaria causa, quæ statim ante omnes causas ageretur, ut cum erat de ui, uel coniunctionem habebat cum aliqua causa antea iudicata.*

Eadem *Epistola.*

LATERENSIS *leges ignorans, pronuntiauit quòd singuli ordines iudicassent*] *Cùm ex tribus ordinibus, qui res iudicabant, duo Seruilium absoluissent, unus condemnasset, uniuersorum autem iudicum æquo numero sententiæ fuissent,* Laterensis, *qui ordines, non sententias respiceret, absolutum credidit, seq; eum in tabulas dixit absolutum relaturum.*

rum. postea cum in lege reperisset, non ex ordinum numero, sed è iudicum maiori parte uel absoluendos, uel condemnandos esse reos: non retulit, ut dixerat, in tabulas absolutum, ordinum iudicia perscripsit. fusius autem explicabimus, propterea quòd obscurior est sensus, ita ut cum pauci uiderint, nemo certè ostenderit: non enim, in quo Laterensis Prætor deceptus sit, animaduerterunt. quod nos pluribus uerbis, ut etiam tardiores intelligant, ostendemus. Iudicia penes treis ordines erant: qui quidē tres ordines ex senatoribus, equitibus, Tribunis ærarijs constabant: fieri autē poterat, ut quem duo ordines absoluissent, unus condemnasset, is tamen non absolutus, sed condemnatus iudicaretur, hoc modo. Eunt in consilium senatores XXVI. *equites* XXV. *Tribuni ærarij*, XXIIII. *ex senatoribus absoluunt reum*, XIIII. *condemnant*, XII. *ex equitibus absoluunt*, XIII. *condemnant* XII. *ex Tribunis ærarijs absoluunt*, IIII. *condemnant*, XX. *si ex ordinum numero iudicaretur reus, absolutum appareret, quippe cum ex tribus ordinibus absoluerint duo, senatorius, & equester. cum autem lex, quod iudicum maior pars iudicarit, id ius ratum esse uelit: condemnatum reum, nemo est, quin uideat, cum sententias graues habuerit* XLIIII. *absolutorias* XXXI. *Prætor autem Laterensis cum ex more pronuntiare deberet, quot sententijs absolutus, quot esset condemnatus reus: leges ignorans, de numero iudicum nihil, de ordinibus, quid singuli iudicassent, pronuntiauit, ac se in tabulas absolutum dixit relaturum. postea cum lege perspecta, erratum intelligeret: dubius animi, quid ageret: quòd neque contra legem, neque contra id, quod pronuntiarat, uellet facere: neque absolutum, neque damnatum retulit: tantum ordinum iudicia perscripsit. ex quo paulò pòst infert Cælius: sic nunc neque absolutus, neq;*

damnatus Seruilius, de repetundis saucius Pilio tradetur.

Epistola eadem.

A QVODAM *suo emissario*] *Florentini in uetusto codice legi dixerunt, à quodam suo rustetio. ueram lectionem esse puto, à quodam suorum S. Tetio, quam excogitauit amicissimus meus, homo ita omni laude cumulatus, ut ego ei quàm paucissimos comparem, neminem certè anteponam. Tetios autem & libertos, & amicos Claudiorum fuisse, è qua gente erat Appius, ostendit Asconius, ubi in oratione pro Milone locum illum exponit: Hæc insidiata Pompeio est. quanquam ibi tantum de Damione Clodij liberto loquitur. sed Damionem Tetiæ gentis fuisse, ostenditur ad Atticũ 56. itaque hic Cælius de Appio loquens, accusatus, inquit, est à quodam suorum Sexto Tetio: nam cùm, Sextus, antiqui significare uolebant, uel Sex. scribebant, uel S.*

Epistola eadem.

L. IVLIVS L. F. POM. *Annalis*] Ex XXXV. *tribubus, aliquam (ut inquit Pedianus) necesse erat, cuiuscunq; esset ordinis, ciuis Romanus obtineret. is autem ostendebatur à prænomine suo, à nomine (nomine autem familia significatur) à patris prænomine, à tribu, à cognomine, ut Philippica* IX. *Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus. Lemonia enim tribus est ablatiui casus, ut sit, ex Lemonia, ut inquit Asconius. in lapidibus autem antiquis ferè semper, in libris aliquando prioribus tantummodo literis significari tribus animaduertas, ut in hoc S. C. ubi enim legitur, Pom. sciendum est, Pontinam intelligi (nam & Pontina, & Pomptina in lapidibus antiquis, & uetustis libris scriptum est) ubi Pop. Popiliam: ubi Pup. Pupiniam: ubi An. Aniensem: quod cum antea non esset exploratum, alij pro An. Capito, duabus uocibus coniunctis legebãt Ancapito: Bernardinus autem*

tem Rutilius, *qui nuper Venetijs obijt, in ſuis adnotationibus credidit, antiquas notas fuiſſe, quæ ſignificarent,* Atteij *nepos. in quo quàm deceptus ſit, non attinet dicere. ſi enim ab auo oſtendendus aliquis erat, non ab eius nomine, ſed à prænomine oſtendebatur. Florentini autem in calce operis, ubi corrigunt impreſſorum errata: locum, qui rectè habebat, deprauarunt: cùm enim legeretur,* An.Capito: *legendum potius crediderunt,* A.N.Capito.*quos alij poſtea imitati, in eundem errorem inciderunt, Anienſem tribum non agnoſcentes, quæ duabus modo literis, ut iam dixi, ſcripta fuerat. quæ me ratio mouit, ut ubi,* Puphirrus, *una tantum uoce antea legebatur, duabus in noſtro libro ſcriberem,* Pup. Hirrus, *id eſt,* Pupinia Hirrus:*tribus enim ante cognomen ponebatur, ut etiam alibi licet uidere. quoniam autem hanc tribuum cognitionem non ita facilem eſſe perſpicimus (nam &* Volaterranus, *&* Alexander, *qui dies* Geniales *ſcripſit, & alij, quos non neceſſe eſt commemorare, parum uidentur in ſuis libris earum numerum, & nomina tenuiſſe) ſtudioſis non fore prorſus inutile, aut iniucundum arbitramur, ſi quæ in hanc rationem diſperſa in ueterum monumentis leguntur, coacta huc afferamus. Fuerunt igitur* Romanæ *tribus* XXXV. *quarum nomina infrà ſcripſimus, & ſcriptores aliquot, qui de ijs meminerunt, appoſuimus, ut inde facilior earum, ac certior unicuiq; cognitio ſit.*

Aemilia, de qua Cicero *ad* Atticum 30: Liuius *lib.* XXXVIII. *Antiq.* LXXV.

Anienſis, Cicero *pro* Plancio, Liuius *lib.* X. *familiarium epiſtolarum:* Antiq. CLXXV. *&* CXC.

Cornelia, Liuius *lib.* XXXVIII. *Antiq.* CLI.

Claudia, Liuius *lib.* II. Virgilius *libro* VII. Dionyſius Halic. V. *Antiq.* LXXV. *&* CXIIII.

Collina, Varro lib. III. de Lingua Lat. Plinius lib. XVIII. cap. III. Sex. Pompeius, Antiq. XXVII.

Crustumina, siue *Clustumina*, nam in antiquis & lapidibus, & libris sæpißime per l, scripta legitur. Cicero pro Plancio, & pro Balbo, Antiq. CXXXIII.

Esquilina, Varro lib. III. de Lingua Lat. Plin. lib. XVIII. Cap. III. Sex. Pompeius in litera v.

Falerina, Liuius lib. IX. Antiq. CXX.

Fabia, Horatius epistola VI. libri I. Suetonius in Augusto. Antiq. LXI. & CCCXLIII.

Galeria, Liuius lib. XXVII. Plinius libro VII. cap. XLIX. Antiq. LXXXIX. & CXLII.

Lemonia, Cicero pro Plancio, & Philippica IX. Sex. Pompeius, Antiq. LXCI. & CLI.

Metia, Cicero ad Atticum lib. 4 epist. 14. Liuius lib. XXIX. Valerius Max. lib. 2. cap. 4. de Cl. Nerone Sex. Pompeius.

Narniensis, Cicero in Rullum, Liuius lib. VI. ubi corrupte legitur *Arniensis*, & lib. XXIX.

Ocriculana, Cicero in Rullum, ubi mendose legitur *Otriculana*.

Oufentina, Liuius lib. IX. Sex. Pompeius in litera v. Antiq. XXIX. bis, & LXII.

Palatina, Cicero in Verrem IIII. Asconius in II. contra Verrē. Varro lib. III. de Lingua Lat. Plin. lib. XVIII. cap. III. Liuius libro XX. Sex. Pompeius in litera v. Antiq. XXIX. bis, & LXII.

Papiria, Sex. Pompeius, Antiq. LXII. & CXXXV.

Pollia, Liuius lib. XXIX. Valerius Max. lib. IX. Antiq. CX. CXIII. CXLVII.

Popilia, Valerius Max. lib. IX. Familiarium epist. lib. VIII.

Sex.

Sex. Pompeius, Antiq. C C I I I C.

Pontina, siue Pomptina, utroque enim modo scribitur: Cicero ad Atticum lib.4.epist.14. Liuius lib. V I I, *Sex. Pompeius, Antiq.* C L X X V I.

Publicia, Liuius lib. V I I. *Antiq.* L X V I. L X X X I. *interdum etiam scribitur Poblicia.*

Pupinia, Cic. ad Q. fratrem lib. 2.epistola 3. Familiarium epist.lib. V I I I. *Liuius dec.* I I I. *lib.* V I. *Sex.Pompeius.*

Quirina, Asc. pro Cornel. Cicero pro Quintio, ubi antea mendose legebatur Quirinas. Familiarium epist.lib. V I I I. *Sex.Pompeius, Antiq.* X V.. X L I I I I.

Romulia, Sex.Pompeius, Cicero in Verrem I I. *item in Rullum, Asconius: Varro lib.* I I I I. *de Lingua Latina. Antiq.* C L X V. *& in lapide, quem Ferrariæ uidimus.*

Sergia, Asconius cōtra Anton. & Catil. Antiq. L X I. L X I I I.

Suburrana, Plinius lib. X V I I I. *Cap.* I I I. *Varro lib.* I I I I. *de Lingua Latina, Sex.Pompeius in litera s. & litera v.*

Sapinia, Liuius lib. X X X I. *&* X X X I I I.

Scaptia, Suetonius in Augusto. Sex. Pompeius, Liuius lib. V I I I. *Antiq.* C C C C L X X V I.

Stellatina, Liuius lib. V I. *Antiq.* C X. C L.

Sabatina, Liuius lib. V I. *Sex.Pompeius.*

Terentina, Cicero pro Plancio, Liuius lib. V I. *Familiarium epist.lib.* V I I I. *Antiq.* C X L. C C C X X X V I.

Tromentina, Sex. Pompeius, Liuius lib. V I. *ubi corrupte legitur Promentina: Antiq.* C V I I. *& in Lapide, qui Caietæ est, in quo ita scriptum legitur,* L. ATILLIO L. F. TROMEN.

Velina, Cicero ad Atticum lib.4.epist.14. & in Bruto Horatius epistola V I. *libri* I. *Persius, Antiq.* X I X.

Volit

Volitina, Cicero pro Plancio, Antiq. L X X V. C L V. *& in lapide, qui Venetijs est in turri sancti Vitalis, in quo ita scriptum est,* CN. NVMERIVS CN. F. VOL. FRONTO.

Veientina, Cicero pro Plancio.

Veturia, cuius mentionem in autoribus fide dignis nondum inueni.

Hæ sunt X X X V. *tribus, in quas Vrbs dispertita erat. ex hoc autem numero quatuor tantum urbanæ fuerunt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburrana, in quas, ut inquit Plinius, transferri ignominiæ esset, dictæ à partibus Vrbis, in queis habitabant. reliquæ omnes rusticæ, laudatißimæ, eorum, qui rura haberent: quæ propriæ ingenuorum erant, cùm urbanæ libertinorum essent, ut autor est Asconius* 92. *& L. Florus in epitome libri* X X. *Asconiũ autem, ubi in* I I I. *oratione in Verrem illud exponit,* V. ET X X X. TRIBVS, *cur de nominibus Sabinarum plures tribus esse factas dixerit, mirari non satis possum. cùm à Sabinis non tribus, sed curiæ nomina acceperint, ut inquit Liuius lib.* I. *& Sex. Pompeius de uerborum significatione libro* I I I. *tribus autem unde dictæ sint, uel ex eodem Pompeio, uel ex alijs facile est cognoscere. Vrbem autem in* X X X. *curias à Seruio autem Tullo, qui multis annis pòst Romulum regnauit, in* I I I I. *tantum tribus diuisam esse constat, quæ* X X X V. *numerum expleuere. Dionysius autem Halic. lib.* I I. *in* I I I. *partes multitudinem omnem, ac trium rursus earum partium in denas partes unanquanq; à Romulo diuisam esse scribit: uocatas autem partes maiores, tribus: minores, curias. M. Item Varro libro* I I I I. *de Lingua Lat. agrum Romanum in* I I I. *partes, unde tribus appellata sit, diuisum fuisse scribit, ex quibus exemplis manifestum est, &*

tribus à curijs diuersas fuisse, & à Sabinis mulieribus non tribus, quæ Romuli ætate III. modo fuerunt, sed curias esse nominatas. Illud multò magis animaduertendum, diligenterq; considerandum censeo, cur L. Florus in epitome libri XIX. duas tribus multis post exactos reges annis adiectas esse dicat, Velinam, & Esquilinam: cum Esquilina ex IIII. tribubus una fuisset, in quas Seruius Tullus urbem diuiserat. libro etiam VI. Liuius ita scribit: Tribus IIII. ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Narniensis: eæq; XXXV. numerum expleuere. post autem libro VII. duas tribus ait additas esse, Pontinam, & Publiciam, & duas item libro IX. Oufentinam, & Falerinam: ut uideatur à se ipso dissentire: nisi si, additas, & adiectas, pro auctas (ut quidem ego accipio) dictum uelis. Quæ de tribubus diceremus hæc habuimus. Vbi autem scripsimus, Antiq. librum, qui Romæ olim est impressus, cui titulus est, Antiquæ Vrbis epigrammata. significauimus. chartarum autem eiusdem libri numerum subiecimus, ut facilius, quæ uolumus, reperi poßint.

Libro 8. Epistola 8.

AD EX *Cal. Mart.*] Forte, *ex ad Cal. Mart. idest, ex Cal. Mart. quod paulò pòst ostendit. usus est hoc loquēdi modo & M. Varro libro I. de Re rustica. etsi libri omnes impreßi eo loco deprauati leguntur. ubi enim est, extant ad VII. Idus Febr. extant ad VII. Idus Maij, extant ad III. Idus Sept. extant ad III. Id. Nou. manuscriptum exemplar habet, ex ad VII. Id. Febr. ex ad VII. Id. Maij, ex ad III. Id. Sext: ex ad III. Id. Nou. itaq; legendum est. significat enim, ex eo die, qui dicitur, ad VII. Idus: & ex eo die, qui, ad III. similiq; locutione usus est ad Atticum 47. nuntij nobis tristes nec uarij uenerant ex ante diem Non. Iun. quod idem est ac si dixisset,*

xisset, ex Nonis Iunijs, ut suprà ostendimus. Illud est animaduertendum, quod ubi in impreßis libris legitur, ad I I I. *Cal. ad* V I. *Id. ad* I I I. *Non. & similia, plerunq; in uetustioribus libris pro ad, legitur, a.d. quæ notæ significant ante diem. quod imperiti descriptores cùm ignorarent, pro, a.d. scripserunt, ad.*

Libro 8. Epistola 9.

CVRIONEM *prorsus non mediocriter obiurgatus. hac repulsa se mutauit*] *Obiurgatus, uidetur hic esse uerbum deponens. quod alibi non memini me legisse. itaque libentius ita legerim, Curionem prorsus non mediocriter obiurgat.s. hac repulsa se mutauit. ut una litera s. scilicet significetur.*

Eadem Epistola.

SOLES *libenter, ut ego, maiorem partem nihil curare*] *Locus ita interpungendus. & est antiqua locutio, qua etiam usus est epistola ad Pætum libri* I X. *decimaquinta. Intellixi tamen (inquit) idem, quod his intelligo literis, non existimasse te mihi licere, res has non omnino quidem, sed magnâm partem relinquere. & alibi sæpius. Cæsar autem initio libri* I I I I. *de bello Gallico, Magnam partem lacte, atque pecore uiuunt. & Lucretius libro* I I I. *hæc uulnera uitæ. Non minimam partem mortis formidine aluntur.*

Ibidem.

AGROS, *quos fructuarios habent ciuitates*] *Ita legitur in duobus libris manuscriptis Ioannis Scalæ. alij, uetustis in codicibus non, habent, sed, habet, se legisse dixerunt.*

Libro 8. Epistola 11.

NVMERARETVR] *Assentior amicißimo meo, qui legendum putat, numer' daretur. subintelligitur autem, hostium in prælio cæsorum. hostibus enim paulò antè lego ex codice Bernardini Maffei, non, ut quidam uolunt, hostijs.*

Eadem Epistola.

DECRERANT *qui inique transigi uolebant*] *Manuscripti libri, quidam deerant: alij, deserant: alij aliter habent. ex tam uaria lectione adducti sumus, ut, decrerant, legendum crederemus. loci autem sensus hic est.* Domitius, *&* Scipio, *cum de Ciceronis supplicationibus transigi, molestè, & iniquè ferrent, easq; Curionis Tribuni pl. intercessione impediri cuperent: simulatione beneuolentiæ supplicationes Ciceroni decreuerunt, ut ea re Curionem, qui omnibus eorum actionibus acriter aduersari solitus erat, ad intercedendum elicerent. quibus interpellantibus uenustissimè Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quòd quosdam, qui decernerent, (significabat autem* Domitium, *&* Scipionem) *eo animo esse intelligeret, ut confici minime uellent.*

Libro 8. Epistola 12.

VIX HOC *erat* Pola *elocutus*] *In uetusto codice, qui est* Florentiæ *in* Medicea *bibliotheca ita legitur, ut impressimus. huius lectionis alij quoque meminerunt. sed eam minus integram existimarunt, offensi, ut opinor, in uoce,* Pola, *quòd eam se alibi uidisse non meminerant. est autem ea* Seruij *accusatoris cognomen, de quo ad* Q. *fratrem epistola penultima* II. *libri, his uerbis:* Vereor, *ne homo teter, & ferus* Pola Seruius *ad accusationem ueniat. uix igitur (inquit* Cælius) *hoc elocutus erat* Pola, Appium, *scilicet, &* Domitiũ *summis* Circensibus *ludis meis lege* Scantinia *me postulandum curare: cum ego eadem lege* Appium Censorem *postulaui. ac (ut, quod sentio, liberè dicam) suprà quoq; ubi legitur, palàm* Seruium: *legendum potius,* Polam Seruium, *crediderim. sed hoc est coniecturæ. manuscripti enim libri, quos &* Venetijs: *&* Romæ *uidi multos, palàm, ut est in impressis, habent omnes: à quibus dissentire non temerè debemus.*

Eadem

Eadem Epiſtola.

COEPI *ſacellum, in domo quod eſt, ab eo petere*] *Cenſorum erat curare, ut ſacella non in domo cuiuſquam eſſent, ſed populo paterent. itaque Liuius libro* XL. *ubi loquitur de Lepido & Fuluio Cenſoribus, Complura (inquit) ſacella, publica'que ſacra occupata à priuatis, ut paterent, eſſentq́; populo, curarunt. Cælius autem, ut oſtenderet Appium Cenſorem officio ſuo deeſſe, patere cœpit ab eo, ut ſacellum in domo priuata ne relinqueretur: cuius rei cura Appij, qui Cenſor erat, eſſe debuerat. ſed libentius intellexerim de ſacello, quod ipſe Appius occupaſſet: ex quo grauior ei concitata eſſet inuidia, occupatis rebus à Cenſore, quas Cenſor ab alijs occupatas populo reſtituere deberet.*

Libro 8. Epiſtola 13.

STOMACHO *eſt ſcilicet Pompeius Magnus*] *Libentius legerem, Stomacho eſt Magnus, ut duæ illæ dictiones, ſcilicet Pompeius, inducantur, tanquam inanes, & ſuperuacaneæ. non à Cælio, ſed ab imperito ſcriptæ: qui cùm inter legendum in eam uocem, Magnus, incidiſſet, exiſtimans eam obſcuriorem fore, niſi alijs ipſe uerbis illuſtraſſet, ſuprà ſcripſit, ſcilicet Pompeius. poſtea qui librum exſcripſerunt, imperiti, ut id genus hominum eſſe ſolet, neq́;, quod adulterinum fuit, agnoſcentes, in contextum gloſſema receperunt.*

Libro 8. Epiſtola 14.

DE AGRI *modo, de ære alieno*] *Libentius ita lego, quàm, ut alij uolunt, de agris modo. forte autem id fieri uolebat Appius, quod maiorum memoria uoluerāt C. Licinius, & L. Seſtius Tribuni pl. qui leges promulgarunt, unam de ære alieno, ut deducto de capite quod uſuris pernumeratū eſſet, id, quod ſuper eſſet, triēnio æquis portionibus perſolueret*

ueretur: alteram de modo agrorum, nequis plus XL. *iugera agri poßideret.*

Libro 8. Epistola 15.

QVANTVM *ipse catenatus*] Legit *amicißimus meus, quantum* Psecade *natus: ut significetur* Bellienus *uerna:* Psecas *enim ancilla est: uernas autem eos esse, qui ancillis nascantur, nemo nescit. itaq; dixit: si* Bellienus *ancilla natus* Domitium *comprehendere, & strangulare non dubitauit: quid Cæsari, qui est* Venere *prognatus, in uestro* Domitio *faciundum fuit?* Hæc *amicißimi hominis lectio, non dubito, quin à doctis probetur: cum & sensum habeat optimum, & à uetusto codice parum, ac penè nihil discrepet.* De Psecade *meminerunt* Iuuenalis *satyra* VI. & Ouidius *metamarphoscon lib.* III. *cum hæc iam scripsissem, codex est allatus ad me perantiquus, in quo ita scriptum erat, quantum ipsecadenatus.*

Libro 9. Epistola 2.

CANINIVS *idem tuus, & idem noster*] *Ita in quibusdam exemplaribus antiquis: in alijs autem,* Caninius *idem, & idem noster. priorem lectionem nō immutauimus, quòd etiam alibi eodem loquēdi modo Ciceronem esse usum animaduertimus, ut de diuinatione lib.* II. M. Marcellus *idem imperator, idem augur optimus.*

Libro 9. ex Epistola 5.

CONSILII *nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non pœniteret, nobis p.p.*] *Vetusti codices sic habent omnes: tantum in eo differunt, quòd, ubi nos, ne si, scripsimus, habent, nisi. Quam uocem non temerè immutauimus: qui enim aliter fuisset absurdißimus, is nunc, ut mihi quidem uidetur, aptißimus est sensus. quem pluribus uerbis ostendemus: ut siquis eum probabit, (probabit autem, nisi fallor,*

g quic

quicunq; rectè iudicat) acceptam referat huius loci emendationem diligentiæ, atque iudicio Hieronymi *Ferrarij, præstantißimi iuuenis, qui restituendæ antiquitatis studio quodam adductus incredibili, quotidie ferè præclarum aliquid in literis à se aut animaduersum, aut excogitatum, ultrò ad me defert, ut id aliquando meis typis in communem studiosorum utilitatem diuulgetur. sed ad rem.* Consilij *(inquit) nostri, quòd & Pompeium in bellum secuti simus, &, eo in Pharsalia superato, uictori nos crediderimus: ne tum quidem nobis pœnitendum putarem, si eos, qui minus id secuti sunt, non pœniteret. Significat enim, qui secus fecerint, eos iam pœnituisse. quos si non pœniteret, ego tamē (inquit) nobis pœnitendum non putarem.*

Lib. 9. *Epistola* 12.

MVNVSCVLVM *mittere uolui*] Verbum, *uolui, uetustis in libris alij negant esse. nos inuenimus in antiquißimo codice* Vincentij Riccij, *& in eo, quem habet* Paulus Botus, *& in alijs, quos* Romæ *cum impreßis contulimus.*

Libro 9. *Epistola* 15.

INTELLEXI *pergratam tibi esse curā meam ualetudinis tuæ*] *Hunc locum ex libris manuscriptis restituimus.*

Libro 9. *Epistola* 16.

FACETE *dictorum offensionem*] Florentini *uocem, offensionem, in codicibus uetustis esse negant, quam nos in septem legimus. itaq; nihil immutamus. illi ex ingenio reposuerant, famam. dixit autem, effugere dictorum offensionem, pro effugere dicta, in quæ imprudentes incurrimus, & offendimus.*

Eadem Epistola.

ILLOS *apud me declamitare, me apud illos cœnitare*] *Ita legitur in antiquißimo codice* Vincentij Riccij *: ut iam*

existimandum non sit, locum ex ingenio suppletum fuisse, ut nonnulli se credere dixerunt.

Eadem Epistola.

TV AVTEM quod mihi bonam copiam eiures, nihil est] Hieronymus Ferrarius, iuuenis subtilissimi iudicij, legendum arbitratur, bonam copiam iures. hoc sensu: non est, quod te mihi semper præsto fore, tuiq; bonam copiam facturum esse iures. ut respexerit ad id, quod M. Varro scribit lib. VI. de Lingua Latina: Debitores nonnulli pro pecunia quam debebant, operas in seruitutem dabant, dum soluerēt. id Sylla dictator sustulit: uoluitq;, ut ij bonā copiam iurarent, idest, ut sui facultatem creditoribus semper esse facturos iuramento promitterent. Ibidem.

AESTIMATIONEM te aliquam putes accipere:] Allusit ad æstimationem possessionum, quam Cæsar per arbitros debitorum causa fieri uoluerat, ut ij creditoribus facilius satisfacerent. qua de re initio libri III. de bellis ciuilibus, his uerbis. Cùm fides tota Italia esset angustior, neq; creditæ pecuniæ soluerētur, constituit, ut arbitri darentur: per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum, quanti quæq; earum ante bellum fuissent, atq; eæ creditoribus traderentur. hoc & ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumq;, qui ferè bella, & ciuiles dissensiones sequi consueuit, & ad debitorum tuendam existimationem esse aptissimum existimauit. Suetonius etiam in Cæsare, De pecunijs (inquit) mutuis, disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionū, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid usuræ nomine numeratū, aut perscriptum fuisset. qua conditione quarta pars ferè

debiti deperibat. Cùm igitur Papirius ex eo Cæsaris decreto magnam à debitoribus plagam accepisset, æstimatis eorum possessionibus, non quanti uenire tunc possent, sed quanti ante ciuile bellum fuissent: iocans, ut solet, Cicero, Ne credas, inquit, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam accepturum. et dixit, æstimationẽ aliquam, tanquam si, magnum aliquod damnum, dixisset. Papirius enim æstimationes, idest prædia per arbitros inique æstimata à debitoribus accipiens, crediti iacturã non minimam fecerat. deinde sequitur, Etiam hæc leuior est plaga ab amico, quàm à debitore, hoc est, & tamen, quòd ab amico bona tua comedantur, non id tibi æquè graue esse debet, atq; illud est, quod debitorum causa deperdis: à quibus possessiones, quanti uendere nunquam poteris, accipiendæ tibi sunt.

Lib. 9. Epistola 17.

NON MODO *me*] *Codices omnes uetusti hanc lectionem habent, quam, ut incorruptam, secuti sumus. qui autem ea sunt offensi, ex ingenio particulam, non, interiecerunt. uide quæ diximus in illum locum epistolæ penultimæ libri 1, Non modo præmijs, sed ne periculis quidem.*

Libro 9. Epistola 18.

AESTIMATIONES *tuas uendere nõ potes*] *Hunc locum qui rectè interpretaretur, neminem uideo fuisse. significat autem possessiones per æstimationem à debitoribus acceptas. & quemadmodum suprà, posuit æstimationes pro rebus æstimatis.*

Libro 9. Epistola 20.

NEC TAMEN *ad hanc insolentiam*] *Cur alij mendum esse in uoce, insolentiam, existimarint, non uideo: insolentiam enim pro nimijs sumptibus, qui s. fiebant in cœnas, accepit: à quibus se alienum esse dicit: lautitiam tantum*

quærere.

quærere. quod etiam suprà, Epistola huius libri XVI. his uerbis ostendit: Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant. quod erit, magnificum sit, & lautum. insolentiam eodem sensu posuit Philippica IX. magnificè enim (inquit) Ser. Sulpitius maiorum continentiam diligebat, huius seculi insolentiam uituperabat. & in oratione pro Sex. Roscio, Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.

Eadem Epistola.

CVM IN sumptus habebas] Vetustiorum codicum hæc est lectio ∴ quam Florentini etiam receperunt, licet eam (ut ipsi dixerunt) mendosam suspicati. mihi ea uel maximè probatur, ut desiderari nihil credam. dixit autem cùm in sumptus habebas, pro eo quod dicimus, cum ad sumptus copiæ suppetebant, cum pro sumptibus facultates erant, cum erat tibi quod esset in sumptus satis: sic enim hoc loco in sumptus, idest, pro sumptibus, dixit, quemadmodum etiam ad Atticum epistola V. libri VIII. Tironem Curio commendes, ut ei, siquid opus erit, in sumptū eroget. Epistola etiam, quæ sequitur, eodem libro: sed enim (inquit) uideo in sumptum ab alijs mutuatum. & ad eundem libro XV. uelim cures, ut permutetur Athenas, quod sit in annuũ sumptum. imitamur igitur lautitiam tuam, inquit, illam ueterem, cùm habebas in sumptum: etsi nunc quidem plura prædia tibi sunt. quæ s. à debitoribus pro pecunia, quam credideras, intuitus accepisti, æstimata ex edicto Cæsaris quanti quæq; ante ciuile bellum fuissent: hæc enim quasi per iocum dicta sunt, ut irrideatur Pætus, qui nõ habeat in sumptus, ut antea: cum ei possessiones multò, quàm antea, plures sint.

Eadem Epistola.

EX AREIS] Sunt, qui legant, & artis. quorum sen-

tentia non admodum mihi probatur: particula enim, &, inanis, atq; otiosa uidetur esse.

Lib. 9. Epistola 22.

PERVIM *uiolat*] *Antiqui, uiolauit uirginem, pro, uitiauit: & cum muliere fuit, pro, concubuit, modestè dicebant. autor* M. *Varro lib.* v. *de* Lingua *Lat.*

Eadem Epistola.

PENICVLVS] *In omnibus ferè manuscriptis libris ita legitur. cuncti tamen impreßi, penicillus, habent: quam lectionem ab ijs repositam existimo, qui, quid peniculus significaret, non intellexerunt. quæ quidem uox à* Sex. Pompeio *libro* XIIII. *bis exponitur. Peniculi (inquit) spongiæ longæ propter similitudinem caudarum appellatæ: penes enim uocabãtur caudæ. & inferius. Penem caudam uocabant. hinc peniculos dicimus, quibus calceamenta terguntur. ex quo uel maximè uetusti codicis lectio comprobatur: eundem enim sensum* S. Pompeius *ijsdem uerbis, quibus* Cicero, *complexus est.* Plautus *quoq; in Menæchmis, actu* I. Iuuẽtus *(inquit sub persona parasiti) nomen fecit* Peniculo *mihi, ideo quia mensam, quando edo, detergeo. ut eius uocis significatio obscura iam esse non poßit. hunc autẽ locum ingeniosißimo, atq; eruditißimo iuueni* Hieronymo Ferrario *debemus.*

Libro 9. Epistola penultima.

NVNC ADES *ad imperandum, uel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.*] *Difficilis locus: qui me diu ualde torsit. interpretes enim omnes, alij eum, ut scopulum, euitarunt: alij, dum uideri uolunt intelligere quod minimè omnium intelligũt, ineptiarum nescio quid attulerunt, quod rideri magis, quàm refelli debeat. comperi igitur, locutionem esse ueterem, & antiquis usitatam: licet eius non multa habeamus exempla: quibus enim in scriptis ueteres*

illi dicendi modi frequentius potuissent deprehendi, ea ferme omnia perierunt. itaq; ex unius Salustij uerbis locus hic ad Pætum exponitur. facilè enim colligitur, antiquos, ad imperandum, passiuè dicere solitos, ut etiam Cicero ipse exponit. sed ponamus Salustij uerba, quæ sunt in Iugurthino, Iugurtha (inquit) ubi armis, uirisq;, & pecunia spoliatus est: dum ipse ad imperandum Tisdrum uocaretur, rursus cœpit flectere animum suum, & ex mala conscientia digna timere. ad imperandum, dixit, id est ad parendum, & ad imperata facienda: quemadmodum Cicero, ades ad imperandum, pro, ades, ut ego tibi imperem.

Libro 9. Epistola ultima.

ET GEMITUM etiam in risus maximos transfero] Hunc locum alij ita, ut nos, iam antè emendarunt. sed interpunctis aliter illi distinxerant, ut sensum planè alium efficerent. nos Ciceronem credimus hoc dicere. in conuiuio cum patriam satis luxi, à mœstitia & gemitu uel maximam ad hilaritatem, maximosq; risus me conuerto.

Eadem Epistola.

ILLE Baro] Baro mulier fuit philosophiæ dedita, ut scribit Suida. ex eo philosophos, qui stolidiores essent, nõ philosophos, quòd eo nomine uiderẽtur indigni, sed Barones uocabant, ut quasi mulierculæ per cõtemptum appellarentur.

Libro 10. Epistola 1.

DE MEDIO cursu] Ex ueteri codice ita emendauimus. sic autẽ locutus est in fine libri III. de officijs, eadem de re loquens. si ipse (inquit) uenissem Athenas: quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara uoce patria reuocasset. item ad M. Brutum epistola, cuius initium est, Messalam habes. itaq; in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus auster me in Italiam retulisset.

Libro 10. Epistola 8.

VICTORIAM *pararemus*] *Hæc lectio cũ & in libro manuscripto Vincẽtij Riccij sit, (ut omittã alios) et sensu nõ careat: non uideo, cur quicquã immutetur. alij uocẽ, pararemus, improbant, & partiremus, ex ingenio legũt, sed, ut quiuis intelligere potest, rationibus nituntur parum firmis.*

Libro 10. Epistola 12.

TVA *dignitas affert*] *Antea legebatur, afferat. nos, affert ex uetusto codice, quem habet amicus meus Ioannes Scala, uir & humanitatis, & eruditionis propè singularis. est autem sensus. ita mihi detur te uictorem complecti Rep. recuperata, ut mihi magnam lætitiæ partem tua dignitas affert. uerbum complectar, qui crediderunt esse indicatiui modi: uocem, affert, ut ipsi putabant, emendarunt, ut ego existimo deprauarunt.*

Eadem Epistola.

BREVIA, *fugacia, caduca existima*] *In uoce fugacia, uetusti codices uariant. alij, fugatia: alij, fugato, habent. ego, etsi uulgata lectio sensu non caret, tamen libentius legerem, fucata: ut trallatio sit à mulieribus, quarum sæpe nitor non naturalis, sed fucatus est. hæc (inquit) fucata existima, quoniam uerum splendorem non habent, sed collecta sunt inanißimis splendoris insignibus.*

Libro 10. Epistola 17.

OBSIDE *fide*] *Sic in omnibus uetustis exemplaribus. & dixit, fide, pro fidei, generandi casu, quemadmodum etiam Salustius in Iugurtha decima parte die reliqua, pro diei. id quod Gellius adnotauit: qui etiam C. Cæsarem, huius die, & huius specie, dicendum putasse tradit.*

Ibidem.

DE *tribus fratribus Segauiano probauit.*] *Ita legitur*

in

in omnibus libris manuscriptis. forte melius, S.Gauiano, ut significetur Sextus Atilius Gauianus, *de quo in oratione pro Sestio. sensus erit :* In ea re *(ut scilicet* Lepidus Apellam ad me mitteret *)* studium mihi suum Gellius probauit *: de tribus autem fratribus, (quidpiam significat nobis minus notum, cuiusmodi in epistolis ad* Atticum *scriptis multa sunt)* Sexto Gauiano.

Libro 10. Epistola 19.

GRAVISSIMAE, *& maxime fortissimi animi, summiq; consilij]* Sic habent *omnes impressi libri. nos in nostro ita legi, & interpungi uoluimus : grauissimae, & maximae, fortissimi animi, summiq; consilij : ut animi maximae res sint, consilij grauissimae.*

Libro 10. Epistola 23.

ELAPSVS *sum bis]* Dictio, *his, cum oleret mendum: scripsi ad amicissimum meum, ut is mihi, de ea quid sentiret, exponeret. rescripsit, corruptam se iam pridem iudicasse: nuper autem rarissimae uirtutis, & summae nobilitatis hominem,* Benedictum Accoltum, Rauennae Cardinalem, *quem ego honoris amplitudinisq; causa nomino, cum has Ciceronis epistolas succisiuis temporibus legendo percurreret, eam emendasse, nempe sic,* Elapsus *sum bis : ut se dicat* Plancus *periculum bis effugisse : semel, cum ad* Lepidum *non accessit, neque se unquam cum eo uoluit coniungere: quod si fecisset, ipse cum uniuerso exercitu in* Antonij *potestatem* Lepido *prodente deuenisset: iterum, cum audito* Lepidi Antonijq; *aduentu, celeriter se recepit.*

Libro 10. Epistola 30.

AMPLIVS *passus quingentos]* Passuum *numerum, quem alij manuscriptis in libris se non uidisse dixerunt, comperimus in codice perantiquo* Vincentij Riccij, *iuuenis*

optimis & literis, & moribus ornatißimi.

Libro 10. Epistola 31.

QVANTAS *habuerim contentiones*] *Antea, conciones. nos, contentiones, emendauimus ex uetusto codice Pauli Boti, & ex epistola sequenti, in qua idem Pollio ita scribit: Nec uerò munus Lepidus ursit me & suis, & Antonij literis, ut legionem trigesimam mitterem sibi.*

Eadem Epistola.

QVAE RES *quanti æstimem, si unquam licuerit uiuere in otio, experieris.*] *Ita legunt Florentini, omnino cum uetustis codicibus: sed locutio est inconsequens, & parum Latina: quam restituere non difficile est: nam si duæ illæ syllabæ, quæ res, iungantur, & locus aliter interpungatur: nihil erit, quod reprehendas. sic igitur in nostro libro imprimi uoluimus. quæres, quanti æstimem, si unquàm licuerit uiuere in otio, experieris.*

Libro 10. Epistola 32.

DVXIT *se à Gadibus*] *Locutio quibusdã uidetur durior: qua tamen & Terentius in Hecira usus est, Vxor (inquit) ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras: & Plautus in Aularia cùm dixit, Ego me deorsum duco de arbore.*

Eadem Epistola.

SEX. *Varro Procos*] *Historia mihi quidem ignota. &, ut dicam quod sentio, mendum subesse crediderim: nam etiam codicem habeo uetustißimum, in quo hæc uerba non leguntur.*

Ibidem.

CIVIS *Romanus sum*] *Cùm mihi Hieronymus Ferrarius Corrigiensis hunc locum se habere suspectum dixisset: &, ut ueteres codices inspiceremus, rogasset: collatis cum impressa lectione manuscriptis libris, dictionem, natus, ita ut ipse*

ipse existimauerat, abundare comperimus. quo factum est, ut eam de nostro expungere ne dubitarem. hanc autem coniecturam ea ratione Ferrarius faciebat, quòd Ciceronē VII. *in* Verrem *libro ita locutum esse meminisset. Ceruices (inquit) in carcere frangebantur indignißimè ciuium* Romanorum, *ut etiam illa uox, & illa imploratio, ciuis* Romanus *sum, quæ sæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros: & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & supplicium maturius ferret. et infrà eodem libro,* Nulla uox audiebatur, *nisi hæc,* Ciuis Romanus *sum, & item paulò pòst sæpißimè: ut sibi quisque legendo facilè reperiet.*

Ibidem.

DENARIOS *quingenos*] *Nimia uidetur summa: itaq; ex uetusto codice* Vincentij Riccij, *denarios quinquagenos, emendaui.*

Libro 10. Epistola 33.

NON *maior tamen, quàm* Planco *fuit*] Hoc dicit. *sanè mecum iniquißimè agatur, si propter amicitiam, quæ mihi cum* Antonio *fuit, durius quicquam homines de me suspicentur: cum eundem* Antonium *non minus, quàm ego, dilexerit* Plancus: *cui tamen exercitum credidistis, ut cum* Antonio, *reliquisq; bonarum partium inimicis bellum gerat. scripsit autem hoc cum indignatione quadam, grauiter ferens, inimicum suum melius erga* Remp. *animatum existimari. inimicitias autem inter* Asinium, *&* Plancum *fuisse, cùm alij tum* Plinius *in præfatione librorum suorum ad* Vespasianum *ostendit.*

Eadem Epistola.

HABERE *equitum*] *Sic omnes libri manuscripti. fortè legendum sit, habere equitatum, ut subaudiatur, quem antè habuerat. equitem enim in pugna nullum amiserat* Antonius.

nius.nam etiam epistola huius libri ultima, Equitatum, scribit Lepidus, habet bene magnum: nam omnis ex prælio integer discessit. sæpe autem, à librarijs in scribendo syllabam fuisse omissam, animaduertimus.

Eadem Epistola.

P. VAGIENI] Hãc lectionem in calce operis olim adnotaueram, è coniectura tantum, uetustis libris nihil adiuuantibus: postea in antiquo exemplari, quod Bernardinus Maffeus habet, eam inueni.

Libro 10. Epistola penultima.

IMPERATOR iterum,] In codice Vincentij Riccij, & in alijs legitur, Imperator ter. id est tertium: quomodo etiam dicebatur, Consul tertium. sed siue, iterum, siue, tertium, legas: mihi tamen de loci integritate certum non est. nam quod alij dicunt, in titulis, & monumentis solitos fuisse ueteres notare, quoties à militibus ob rem bene gestam imperatores essent appellati: sane id assentior: sed factum esse antequam Augustus Remp. oppprimeret, nondum comperi.

Eadem Epistola.

IN ciuibus conseruandis] Potius ita lego, quàm, obseruandis. nostram lectionem habet liber manuscriptus Bernardini Maffei.

Ibidem.

IIII. Cal. Iunij, à ponte Argenteo] Vitiosi sunt hoc loco manuscripti libri: sed boni tamen aliquid habent singuli. in tribus uetustißimis legitur, IIII. Calend. à ponte Argenteo: in eo, de quo mihi Vincentius Riccius commodauit, qui & ipse perantiquus est, III. Cal. Iunij. itaque in nostro libro, III. Cal. Iunij, scribere non dubitaui: ut sit dies, quo se cum Antonio coniunxit. libro enim x. epistola, cuius initium est, Nunquam mehercule, ita scribit Plancus. Lepidus

desperato

desperato aduentu meo se cum Antonio coniunxit ad IIII Cal. Iun. hanc autem epistolam, post eam, quæ sequitur, scriptam esse, nemo non uidet.

Libro 10. Epistola ultima.

XXX.] Lineam, quam super numerum duximus. olim ab aliquo fuisse omissam credimus, qui, ea quanti esset, ignoraret: nam in codice Vincentij Riccij scriptum est, XXX. quomodo autem nos scripsimus, triginta millia, significatur.

Eadem Epistola.

MEMINI autẽ] Sic, opinor, melius, quàm, ut antea, memini enim. quò enim spectabat uox illa, enim? mihi certè cum superioribus cohærere posse non uidetur. itaq; ea deleta, reposui, autem, motus autoritate uetustissimi codicis, quem habet Vincentius Riccius, in quo, autem, pro enim, scriptum est. quanquam præcedens dictio mendum habet. non enim, memini, sed maximè, in eo libro legitur. sed nullus est tam antiquus codex, qui non multis locis corruptus tamen sit. itaque uno, aut etiam altero manuscripto libro qui se putant ueteres scriptores posse restituere, meo iudicio falluntur. uetustis exemplaribus ad eam rem plurimis opus est. quæ licet inquinata sint: tamen ex singulis boni aliquid excerpentes, usu sæpe uenire uidemus, ut ex multis libris, qui mali sint, bonus tamen liber efficiatur unus.

Libro 11. Epistola 10.

MALLE me tuum iudicium] Referuntur hæc ad id, quod dixit, exploratum habes. totum autem hunc locum ex codice Pauli Boti, & Vincentij Riccij emendauimus.

Libro 11. Epistola 27.

QVID defuit nostræ familiaritati in maximis rebus? quonam modo me gererem aduersus Cæsarem, usus tuo consilio sum] Distinguo sic. quid defuit nostræ familiaritati? in max

in maximis rebus quonam modo me gererem aduersus Cæsarem, usus tuo consilio sum.

Libro 11. Epistola penultima.

PATRIAM *amicitiæ præponendam*] Nihil muto: & si alij ex antiquis codicibus legant, patriæ amicitiam præponendam: sunt enim aliquot manuscripti libri, & ij peruetusti, qui cum impressa lectione consentiant.

Eadem Epistola.

DIGNISSIMO Cæsare] Ita lego ex libro Ioannis Scalæ manuscripto. sensus hic est. munus illud & eius hominis, qui mihi amicißimus fuit, memoriæ præstare debui: & ei adolescenti, qui optimæ spei est, ac Cæsare dignißimus, negare non potui. in quibusdam antiquis exemplaribus legitur, Cæsari repetenti. quod nostram lectionem magis uidetur confirmare.

Libro 12. Epistola 1.

ITA *compressum est*] Antea, cõpressa est, in libris omnibus impreßis. quã lectionem alij sequi maluerunt, quàm nostram. nos, compressum, ut est in codice Vincentij Riccij, rectius, quàm cõpressa, legi putauimus: ut referatur ad uerbũ, manabat: antitheta enim sunt cõprimere & manare: quibus etiam usus est libro ad Atticum 11. orationem illam ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem.

Libro 12. Epistola 2.

AD QVEM *paratus*] Codex antiquus Vincentij Riccij, ad quam apparatus. fortè, ad quam paratus: ut subintelligatur, cædem.

Libro 12. Epistola 13.

NON *subita, nec inconuenientia*] Ita legitur in libro manuscripto Bernardini Maffei, Ioãnis Scalæ, Pauli Boti. quod ideo dicimus, nequis credat in omnibus uetustis codicibus legi, con

gi, conuenientia, ut Florentini in libro ſuarum explicationum tradiderunt. Vincentij Riccij codex habet, diſconuenientia. qua uoce Horatius quoq; uſus eſt epiſtola 1. libri 1. Aeſtuat, & uitæ diſconuenit ordine toto. itaq; ſiquis, inconuenientia, non probat: diſconuenientia, poterit legere.

Eadem Epiſtola.

CVI *Lucilius præerat*] *Appianus hunc appellat Lucium Figulum, quod cùm ita ſit, & cùm Figulos non è Lucilia gente, ſed potius è Nigidia fuiſſe compererim: libentius legerim, Lucius, quàm Lucilius: nam etiam in uetuſto codice Bernardini Maffei, non, Lucilius, ſed, Lucius, legitur.*

Ibidem.

CASTRA *habet poſita* Γαλτοῖ] *E' ueteri libro Pauli Boti ſic emendauimus, figura Græca in aduerbijs in loco, ut* κορύδαλλος κορυδαλλοῖ, προβάλινθος προβαλινθοῖ, φάληρον φαληροῖ, φρεάῤῥοι φρεαῤῥοῖ.

Ibidem.

ACROMANI *Iacride*] *Vetuſti codices alij aliter habent. ſunt qui legendum credant, à Crommyu Acride. alij, Acamantide. quæ mihi lectio magis probatur, ſi modo, ut iidem dixerunt, in antiquo libro ſcriptum eſt, Acomantide. de quo promontorio Plinius, & Strabo.*

Libro 12. Epiſtola 14.

QVA'M *re uera furere eos inueni. quòd uero aliquid de his ſcripſi,*] *Totum hoc non erat in impreßis, præterquam in uno, quem Robertus Stephanus Typographus Pariſienſis diligentißimus ediderat. quem ego ſecutus, omnes illas uoces addidi ſeptimum abhinc annum. eas nunc in uetuſto codice Vincentij Riccij eſſe uideo.*

Libro 12. Epiſtola 17.

IN ISTA *ſolitudine*] *Solitudine potius, quàm ſollicitudine, &*

dine, &

dine, è tribus antiquis libris, & è sensu legendum putaui. dixit enim, solitudine, pro summo otio: quod apertius sequenti epistola. Etsi (inquit) periniquo patiebar animo te à me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quòd & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotijs discedere.

Libro 12. Epistola 22.

COLLEGA *nostro*] *Vetusti codices nonnulli habent, uestro: quos alij secuti sunt: qui quidem non uideo qua ratione ducti id fecerint: fecisse tamen arbitror non temerè. sed cùm in libris itẽ manuscriptis, collega nostro, legatur: (habet autem unum ex antiquis exẽplaribus, in quibus ita scriptum sit,* Bernardinus Maffeus) *Antonium autẽ Ciceronis in Auguratu collegam fuisse, notißimum sit: priorem lectionem conseruaui, quam eo minus arbitror immutandam, quòd & ad* Atticum *scribens, epistola penultima libri* x. *collegam suum appellat* Antonium: *inquit enim, Misit puerum, se ad me uenire: hoc quidẽ melius, quàm collega noster Antonius, cuius inter lictores lectica mima portatur. &* Philippica 11. *sume diem: uide, qui te inauguret: collegæ sumus.*

Libro 12. Epistola 25.

QVAM *turbo deiecerat*] *Vide Dionẽ lib.* XXXVIII. *pagina* XVIII. *item libro* XLV. *pagina* CVI. & *Iulium Obsequentem in libro de prodigijs.*

Eadem Epistola.

QVODDAM *græcum tempus seruitutis*] *Suspicor in uoce, græcum, esse mendum. neque tamen excogitare quicquam ipse potui, quod pro ea reponendum uideretur.* Vbaldini *autem* Bandinelli, *hominis acutißimi, & scientiarum laude præstantißimi, coniecturam etiam atque etiam probo: cùm enim percommodum uidetur habere sensum, tum à ue-*

teri

teri scriptura non admodum recedit. nam cùm in libris quibusdam antiquis, pro græcum, scriptum sit, cecum, ipse, nihil ferè præter unam literam inmutans, legendum putat, necũm, id est necessarium, cecum autem in antiquo libro Vin*centij* Riccij *scriptum est.*

Libro 13. Epistola 2.

SVBITVM *est ei remigrare Calend. Quint.] Calendæ (inquit) Quintiles: quo die domo tua, in quam uenerat, exeundum est: nimis subitæ sunt, & propius adsunt, quàm ut ipse possit operibus, quæ instituit, perfectis suo commodo discedere. sciendum autem est, annuas domorum locationes Calend. Quint. apud ueteres fieri solitas. itaq; epistola* I I I. *libri* I I. *ad Q. fratrem, domus (inquit) tibi ad lucum* Piso*nis* Liciniana *cõducta est: sed, ut spero, paucis mensibus post Cal. Quint. in tuam commigrabis. post Cal. Quint. dixit, id est finito locationis tempore, demigrantibus ijs, quibus eam locaueras. Suetonius autem in* Tiberio, *Senatori (inquit) latum clauum ademit, quem cognouisset sub Cal.* Iulij *demigrasse in hortos, quo uilius post diem ædes in* Vrbe *conduceret. quòd igitur* Euandro, *quem statuarium fuisse conijcimus, subitum erat, idest propter breuitatem temporis incommodum remigrare Cal. Quint. ad quã diem opera, quæ multa multis instituisset, absolui non posse intelligebat: quæ moueri loco, & aliò transferri, cum perfecta non essent, commodè non poterant: petit à* Memmio Tullius, *ut ei de habitatione accõmodet, ne cogatur Cal. Quint. ut moris erat, remigrare, quod sine damno facere non posse uidebatur.*

Libro 13. Epistola 8.

CVIVS *ex filia*] Antea, *cuius ex familia, in omnibus impressis legebatur. nos septimum abhinc annum, filia, correximus ex oratione pro* P. Sestio, *in qua* C. Albini *filiam*

h P. Sest

P. Sestio nupsisse traditur. hunc autem locum, aliaq; item multa à nobis restituta, & iam impressa qui sibi postea uendicarint, uideo fuisse. quam ego laudem illis uel ultro concesserim, modo ne ijdem nostrum librum tertio quoq; uerbo reprehenderent: & quod ex illo sumpserunt, id se uidisse dissimularent: quodq; magis doleo, Germanis acceptum referre mallent. sed quoniam ab hoc concertationis genere natura semper, nunc etiam ratione abhorreo: de Germanis nihil dicam: qui, ut ueterum libros ediderint multos, & optimè de studiosis meriti sint, certè patri meo nunquam in hoc genere uidebuntur comparandi: hunc autem, qui nos occasione undecunq; arrepta perstringere conatur: ut etiam uarias lectiones, quas olim in calcem operis reieceram, tanquam à me probatas reprehendat: etsi de nobis malè existimet, amabimus tamen ut hominem diligentem, & doctum: atq; etiam, siquid opis antiquorum scriptis, quæ deprauata leguntur, attulerit, ex instituto nostro gratias agemus.

Libro 13. Epistola 9.

RVPILIVS P. F. Men.] Diximus suprà, ciues Romanos à tribu ostendi solitos: quæ quidem tribus plerunq; in antiquis & lapidibus, & libris prima tantum syllaba scripta legitur: itaq; corruptos opinor hìc esse codices, & pro Men. legendum Met. ut intelligatur Metia tribus. sed est quod magis placeat: potius enim ita legi uellem, P. Rupilius P.F. An. ut Aniensis tribus significetur: nam Vincentij Riccij codex habet, P. Rupilius P. Fannius. cuius uitij fuit hæc origo: quòd cùm scriptum esset, P. F. An. imperiti ueteres notas non intelligentes scripserunt, P. Fannius. de tribubus autem multa diximus in VIII. Epistolam VIII. libri.

Libro 13. Epistola 10.

DEINDE ut se corroborauit] Interpretes uerbi significatum

ficatum non intelligentes, alij aliter exposuerunt. dixit autem, corroborauit, pro, egressus est annos pubertatis, & uir esse cœpit, quemadmodum in oratione pro M. Cælio, Cùm is iam se corroborauisset, ac uir inter uiros esset. Et in *eadem, non modo hæc ætas, sed etiam iam corroborata, id est, non modo adolescentes, sed etiam uiri.* Et *suprà, eiusdem orationis initio*: Eos, *qui non, ut Cælij accusator, adolescentes essent, sed uiri, robustiores appellauit. alibi etiam in hanc sententiam eodem uerbo usus est.*

Lib. 13. Epistola 12.

SED *ut hanc addam*] *Alij aliter. nos sic emendauimus ex uetusto codice* Bernardini Maffei.

Libro 13. Epistola 15.

PERVSTVM, *etiamnum*] *Cùm antea legeretur, perustum & inanem, nos ex uetustis codicibus, & è sensu olim emendauimus, perustum etiamnum. sed quoniam* Vincentij Riccij *codex habet, perustum immani: alij autem, perustum inanem: non absurdè etiam legi posset, perustum, inani gloria uolunt incendere. quod autem dixit, & iam, uide num legi posit, at hi me.*

Libro 13. Epistola 17.

QVAM *maximus postea commendatione c.a.*] *etsi codices omnes ita scriptum habeant: ego tamē legendum crediderim, quammaximus potest, mea commendatione c.a. uel, quammaximus post mea commendatione c.a.*

Libro 13. Epistola 21.

IN OMNI *genere officij diligendus*] *Quid, si legatur, in omni genere officij diligentiss. id est, diligentissimus? qua ratione etiam dixit in oratione pro M. Cælio, uiro omnis officij diligentissimo. & pro Cluentio, in omnibus officijs retinendis diligentior esse nemo potest. sed hæc*

eruditorum iudicio permittimus: incerta enim in re affirmare quicquam, & immutare, tum temerarium est, tum periculosum.

Libro 13. *Epistola* 24.

ISQVE *se literis meis*] Sic antea in omnibus impressis. emendaui ex codice Vincentij Riccij; *unisq; se literis meis: nam eum iam antè commendarat.*

Libro 13. *Epistola* 37.

PVBLICE *poßidentur*] Legem apud Calatinos fuisse crediderim, quæ caueret, ne quicquam publicè, nisi publico nomine, poßideretur. Hippiæ autem bona alieno nomine, ut puta cuiuspiam absentis, uel pupilli, publicè poßidebantur.

Lib. 13. *Epistola* 42.

BYLLIONES] Impreßi libri, Belliones, habebant: manuscripti, Bulliones. itaq; nihil dubitandum putauimus, quin esset uera lectio, Byllioncs: u enim literam pro y scribebant antiqui: & ita in uetustis codicibus persæpe legitur: ut Sulla pro Sylla, murrha pro myrrha, & alia huiusmodi. Bylliones populi sunt supra Epidamnum, quorum meminit Strabo lib. VII. dicti à Byllide, quæ est ciuitas in Illyrico, de qua Stephanus de urbibus.

Libro 9. *Epistola* 50.

MVLTA *in illum mea: quodq; maximum est,*] Hanc lectionem puriorem, & elegantiorem existimamus, quàm quæ antea in omnibus impreßis habebatur. eam accepimus ex libro manuscripto Vincentij Riccij.

Libro 9. *Epistola* 52.

CICERO REGI S.] Opinor hunc Regem aliquem fuisse gentis Martiæ, cuius cognomen fuit Rex: itaq; etiam Clodij sororis uir Q. Martius Rex appellatus est, autore Plutarcho in Cæsaris uita. ad Attic. etiam lib. 1. Epist. XII.

cum

cum dicit, Ille autem Regis hæreditatem spe deuorarat, eum, quem diximus, Q. Martium Regem intelligit.

Lib. 14. Epistola 4.

PRAETEREA *magnopere nemo cæterorum seruorum. ea causa est, &c.*] *Sic antea in libris impreßis. ego distinctione tantum locum restituo, ut ita legatur. præterea magnopere nemo. cæterorum seruorum ea causa est, ut si res &c. quoniam autem non ita apertus uidetur sensus, pluribus uerbis exponemus. Cicero ueritus amißionem seruorum cum tota re, manumisit eos hac conditione, ut, si per legem Clodiam bonis omnibus priuandus esset, ij suo beneficio liberti essent, si modo id per Clodium licuisset: sin autem lex seruos non adimeret, &, ut ad ueterem dominum pertinerent, concederet: seruirent, ut antea, præterquam pauci, quos benemeritos omnino liberatos uellet. dicit autem, cæterorum seruorum, intelligens suos: nam ex Terentiæ seruis neminem manumiserat: tantum ijs, eam facturam esse, ut quisq; esset meritus, promiserat.*

Lib. 14. Epistola 6.

POLLICEM] *Antea, Pollucem: nos septimum abhinc annum emendauimus, Pollicem, ex uetustis codicibus, & lib. XIII. ad Atticum: quo in lib. circa finem ita scribit. Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuuij pridie Iduum præsto fuit, sed plane pollex, non index.*

Libro 14. Epistola 7.

ID EST *Apollini, & Aesculapio*] *Hoc totum suspicor in margine ab aliquo fuisse scriptum, qui uellet nomen eius Dei ponere, quē Cicero significat. deinde qui librum exscripserunt, Ciceronis uerba falsò existimantes, receperunt in contextum quod glossematis uice fuit. nihil tamen immutaui, quando manuscripti libri, ut impreßum est, omnes habent.*

Libro 15. Epistola 1.

A TARCONDIMOTO] *Sic habent uetusti codices: à quibus non uideo cur hoc in loco dissentiendum sit: præsertim cùm & Dion in fine libri* XLI. *&* L. *Florus initio belli ciuilis inter Cæsarem, & Pompeium gesti, Tarcondimotum eum appellent: mendosè enim in Floro, Tarcon dimotus, duabus uocibus impressum est, cùm in libro manuscripto una sit.*

Eadem Epistola.

CONSVETVDINEM] *Putat legendum esse* Hieronymus Ferrarius, *mansuetudinem: quòd etiam infrà libro* XV. Epist. III. *Quæ copijs (dixit) & opibus tenere uix possumus, ea mansuetudine, & continentia teneamus: & ad* Atticum *libro* V. Episto. XVIII. *socijs incredibilis uidetur & nostra mansuetudo, & abstinentia.*

Libro 15. Epistola 4.

PRAESENTIA, *magnitudine, & animi, & consilij*] *Est hæc, ut opinor, huius loci uera lectio: quam ex antiquis exemplaribus accepimus: quibus in omnibus, præsentia, legitur, non, ut quidam uoluerunt, præstanti, aut præsenti. Quamobrem autem, præstantem, aut præsentem magnitudinem, Latinè dici posse crediderint, non uideo. sed hoc argumento, etsi firmißimum est, niti tamen nolumus. una tantum ratione refellantur, quòd à libris manuscriptis dissentiunt. quorũ nos autoritatem in dies magis, magisq; facimus: permulta enim, quæ in ijs primo intuitu uideantur absurda: pòst, ubi diligentius animaduerteris, commodißimè dicta reperientur: ut hoc in loco, qui statim, uerbum illud, præsentia, quid sibi uellet, aut quò spectaret, non perceperunt, uitiosum credentes immutarunt: est enim ita dictum præsentia, magnitudine, & animi, et consilij, tanquam si dixisset,*

præsenti

præsenti animo, magno consilio: ut præsentiam animi, magnitudinem consilij esse uoluerit: quemadmodum etiam alibi, præsentem animum sæpißime dixit: etsi ubiq; ferè eandem uocem imperiti deprauarunt, præstantem, non præsentem, legentes. præsentiam quoq; animi dixit in oratione pro Milone & Cæsar belli Gallici libro v.

Eadem Epistola.

SACERDOS] *Quid sacerdos hic significet, Hirtij uerbis ostendemus: sic enim scribit de bello Alexandrino lib. IIII. Comana, uetustißimum, & sanctißimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, ut sacerdos eius Deæ, maiestate, imperio, & potentia secundus à Rege consensu gentis illius habeatur: id homini nobilißimo Nicomedi Bithynio adiudicauit. Appianus autem in fine Mithridatici, Commagenis (inquit) Archelaum sacerdotem præfecit, quæ dignitas habetur regia. Strabo etiam initio libri* XII. *idem tradit.*

Ibidem.

ADOLESCENS *& equitatu, & peditatu, & pecunia paratus, & toto, ijs, qui nouari aliquid uolebant*] *Sunt, quos offendat hæc lectio. ac fuit, cum ego quoq; corruptum locum existimarem. nunc de mendo nihil suspicor: dixit enim, & toto, id est, & ea re, quæ summa est: deinde exposuit, totum illud quid sit: ijs, qui nouari aliquid uolebant: à quibus maximè timendum erat, quòd adolescentem uel leuibus rationibus ad bellum possent impellere. adolescens (igitur dixit) & equitatu, & peditatu, & pecunia paratus, &, quod summum est, ijs, qui nouari aliquid uolebant. sic etiam ad Atticum, est totum, quid Calend. Mart. futurum sit, pro, est summum, est maximum, in eo sunt omnia, quid Cal. Mart. futurum sit.*

Eadem Epiſtola.

TIBARANI] *Fortè, Tibareni, de quibus Plutarchus in Lucullo, & Plinius, ubi Temiſcyræ regionis gentes perſequitur: nam Tibaranorum mentionem nondũ inueni.*

Eadem Epiſtola.

RES, *quas Conſul in urbe geßiſſet] In quo ita legatur, uetuſtum habet codicem magnæ ſpei adoleſcens Ioſephus Tramezinus. Conſul autem, ideſt Cicero: commemorantur enim quæ pro Ciceronis dignitate & dixerat, & fecerat Cato. quis ſit autem is, quem clarißimum, atq; optimum uirum appellat, intelligere nondum potui. Cæſarem quidem, ut alij exiſtimant, non arbitror. quem Cicero nunquam optimum uirum uocaſſet, ad Catonem ſcribens Cæſaris inimicum, præſertim cum tota ferè epiſtola eius beneuolentiam quaſi aucupari uideatur, quo facilius ſupplicationem obtineret Catone comprobante.*

Eadem Epiſtola.

CVM *hæc te tertia iam epiſtola ante oppreßit,] Alij, ante operis ſit, durius omnino, & ſenſu, ut ego exiſtimo, non admodum probabili. quid enim? adeo longa eſt hæc epiſtola, ut opus uideri poßit? nam quòd illas dictiones, ſchedam aut literam, epiſtolarũ numero reſpondere negant: id ego illis concedo: ſed referri dico ad illam uocem, epiſtola: ut quaſi Caßium reprehendat, qui ſchedam, aut literam nondum dederit, cum epiſtolas iam tres acceperit. legitur autem, ut nos impreßimus, cũ in alijs libris manuſcriptis, tum in eo, quem habet Vincentius Riccius: qui quidem liber uetuſtißimus eſt: ut Græcas dictiones, quæ ſunt in uetuſtis codicibus perquam raro, maiuſculis literis ſcriptas habeat.*

Libro 15. Epiſtola 16.

QVOD *uelis ipſa currunt] Corruptus locus: quem ſanare*

ſanare non potuimus, ueterum exemplarium ope deſerti: prorſus enim omnia, quæcunque uidi, cum uulgata lectione conſentiunt. Vincentij Riccij *codex hoc in loco etſi deprauatus, ab alijs tamen diuerſus eſt: habet enim, quod in his incurrat.* Florentini *autem in ſuo libro emendarunt, quod uel ijs ipſa occurrunt. quam lectionem etſi laudamus ut ingenioſe excogitatam, non tamen ſequimur, neque ſatis ei confidendum credimus, cum à uetuſtis codicibus, etiam quos ipſi habuerunt, diſcrepet. nam quod* Germanos *in ſuo pro, currunt, occurrunt, impreſſiſſe dicunt: id ego eos feciſſe tantummodo coniectura ductos facilè crediderim: non enim hic ſolùm, ſed in reliquis etiam* Ciceronis *ſcriptis multa eos arbitratu ſuo uideo mutaſſe.*

Libro 15. Epiſtola 18.

TVA *quidem in culina, mea moleſta eſt.*] Notiſſimum eſt, *ex* Epicureorum *familia* Caſſium *fuiſſe. itaq; per iocum* Cicero *dicit eius* Philoſophiam *in culina uerſari. quod ſequitur, mea moleſta eſt, legit amiciſſimus meus, mea in palæſtra eſt: ut ſit ſenſus: tua tibi philoſophia uoluptatem ſuppeditat, mea mihi curas, & labores. culina enim uoluptatis eſt, & otij: palæſtra moleſtiæ, & contentionis. in codice* Vincentij Riccij *pro moleſta eſt, legitur, moleſtia eſt.*

Libro 15. Epiſtola 19.

ΗΔΟΝΗΝ *uerò, &* ἀναλγησίαν] Robertus Stephanus *Pariſienſis, quo ego, ſecundum patrem meum, in emendandis atq; edendis ueterum ſcriptis neminem fuiſſe, aut eſſe arbitror diligentiorem: hanc uocem,* ἀναλγησίαν: *ubi legebatur,* διαξίαν: *in ſuo libro impreſſerat. quæ uox ſenſum cum haberet meliorem, quàm uulgata illa prior: ipſe item in meo libro ſeptimum abhinc annũ eam impreſſi, exiſtimans,* Robertum, *ſiquid immutaſſet, id feciſſe codicum antiquorum*

autoritate testimonioq; adductum. alij postea non inepte emendarunt, ἀταραξίαν : etsi uetusti codices repugnent. unus tamen Vincentij Riccij *liber habet, ἀταξίαν.*

Eadem Epistola.

HABET *damnatos, quos pro illo nobis restituat*] *Lege Pompeia damnatos Cæsar restituerat. eos nunc latenter significat, cum tamen de ijs loqui uideatur, qui ad sectiones faciendas Syllæ mortuo essent surrogandi.*

Libro 15. Epistola *penultima.*

AD AMOREM *meum aliquantulum discedens addidisti*] *Antea legebatur, aliquantum olim. nos cum in libris manuscriptis & aliquantulum olim, &, aliquantum olim, legeremus: aliquantulum, emendare non dubitauimus. neq; enim, ut opinor, habere locum hic potest uox illa, olim: cum ex ipsa epistola,* Trebonium *non multò antè* Roma *profectum esse, colligatur. atque etiam sensus erit commodior, si, aliquantulum, quàm si, aliquantum olim, legas: ut ostendatur,* Ciceronis *amorem erga* Trebonium *summum, & maximum iam fuisse, cui quamminimum addi potuerit.*

Libro 16. Epistola 9.

CASSIOPEN] *Antea, Cassoden. nos ex* Plinio, & *Strabone Caßiopen restituimus: etsi hunc quoq; locum alij sibi uendicarunt tribus annis postquàm nos impreßimus.*

Libro 16. Epistola 10.

FVERVNT *omnino. & ipse*] Distinctionem *mutauimus, ut legatur, fuerunt. omnino & ipse.*

Libro 16. Epistola 24.

ACCVRRAM. *sed s.*] *In uetustioribus libris scriptum est, sed si. ego arbitror legendum, sed st. quam silentij notam qui non agnouere, scripserunt, si. deinde alius cum uideret, si, locum hic habere non posse, fecit, s. id est scilicet. sic etiam*

in de

in de Oratore lib. II. pro, st, scriptum erat, si. quod mendum VII. *abhinc annum sustulimus. in Plauto etiam, ubi legendum est, st, modo si, modo ast, modo at, uulgò legitur.* Terentius *quoq; in* Phormione *hac nota usus est: quem locum citat* Velius Longus *grammaticus.*

Eadem Epistola.

SEMAS *quid egerint*] Alij, *sed quod egerint,* Dolabellæ *procuratores sic ut admoneantur. ego illa uerba,* Dolabellæ *procuratores sic ut admoneantur, à se ipsa regi puto, nec aliunde pendere: uerbum enim, admoneantur, ad pecuniam refertur, quam* Dolabella Ciceroni *debebat: itaque intulit, appellabis etiam* Papiam: *quod item creditorum uerbum est. fortè igitur legendum, sciemus, quid egerint: ut omnino à sequentibus discludantur.*

Libro 16. Epistola ultima.

QVIBVS *alteri Cesenam,*] Locus *procul dubio corruptus: neque enim adeo tum ignobilis, aut obscura fuit* Cesena, *ut tanquam abiecta res nominari debuerit. uetus codex* Vincentij Riccij *sic habet, quibus gesa, uel quibus sutianarum tabernarum fundamenta credas. deliberent eruditi, quomodo sit legẽdum.* Liuius *quidem libro* IX. *de* Censennia *meminit oppido non admodum celebri: ut fortasse non ineptè pro,* Cesenam, Censenniam, *hic legi posit.*

PAVLI MANVTII

SCHOLIA IN EPISTOLAS AD ATTICVM, AD BRVTVM, AD QVINTVM FRATREM.

Libro 1. Epistola 1.

CAETERA *spero prolixa esse, his dantaxat urbanis cōpetitoribus*] *Puto sensum esse. reliqua spero mihi fore facilia in Consulatu adipiscendo, si tantummodo competitores habeam, quos suprà dixi. & appellat urbanos per ironiam, quasi lautos, eodem sensu, quo Appium epistolarum, quæ familiares dicuntur, libro* III. *Te, inquit, hominem non solum sapientem, uerum etiam (ut nunc loquimur) urbanum. prolixa autem dixit, id est facilia, & ampla, ut etiam alibi.*

Libro 1. Epistola 6.

SATISDARI, *amplius abs te non peti.*] *Ita lego ex codice Bartholomæi Caualcantis. Itaq; etiam locutus est epi. fam. lib.* XIII. *Siquid satisdandum erit, amplius eo nomine non peti. Et apud iurisconsultos frequens est locutio.*

Ibidem.

DECEPISSE] *Alij, decidisse. Caualcantis liber manuscriptus habet, decepisses. sed hoc erratū sæpe in libris uulgatis deprehēdimus: ut in fine dictionis addita sit litera, quæ sequentis dictionis prior est. itaq; uocē, decepisse, quæ in libris est à patre meo impressis, cōseruaui, cum eadē in uetustis codicibus esse animaduerterē. quod, inquit, de Tadiano negotio apertè, atq; ingenuè, ipsum te decepisse, & errasse, confiteris: id ego Tadio & gratum, & iucundum esse intellexi.*

Libro 1. Epistola 9.

TEVCRIS *illa*] *Nō arbitror hic multa deesse, sed potius*

tius perpauca, aut fortaſſe etiam nihil, ut, Teucris illa, principium epiſtolæ ſit: nam paulò pòſt infert, ut ad prima illa redeã: id eſt, ad id, quod primũ cœpi ſcribere: ut appareat epiſtolæ primam partem fuiſſe, in qua de Teucride ageretur.

Eadem Epiſtola.

LIBERTVM *mitto: Tito mandaui:*] *Verba ſunt non, ut alij putant, Ciceronis, ſed Antonij, qui pecuniæ, quam promiſerat, Ciceroni numerandæ tempus differret his uerbis: libertum mitto (ſubaudi, qui numeret). Tito mandaui (ut ſcilicet ipſe tibi pro me ſatisfaceret, aut quidpiam huiuſmodi). Antonij igitur, quem Teucridem appellat,* σκήψεις *hæ ſunt, atque* ἀναβολαί*: ſic enim lego ex libro* Bartholo*mæi Caualcantis, non,* ἀναβολάς.

Libro I. Epiſtola 10.

RELEVARIT?] *Refertur ad uocem, grauiorem: neq; ſenſum arbitror eſſe oſtendendum, cum omnibus pateat. alij tamen, releuerit: quos ſecuti non ſumus.*

Libro I. Epiſtola 11.

VIDERO *hominem. ualde petitur. renauabo operam.*] *Fortè legendum ſit, uideo hominem ualde pœnitere: nauabo operam. nam in codice Caualcantis ita ſcriptum eſt, ualde petitur ire nauabo.*

Libro I. Epiſtola 13.

NOSTI *caluum, ex* Nanneianis, *illũ laudatorem meum*] M. *Craſſum, ut puto, ſignificat, tribus modis eũ deſcribens, primum à caluitio, deinde ex Nanneianis eum appellans, poſtremò cùm dicit, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te ſcripſeram. epiſtola enim* XI. *ſurrexit, inquit, Craſſus, ornatiſſimeq; de meo Conſulatu locutus eſt, ut ita diceret, ſe, quòd eſſet ſenator, quòd ciuis, quòd liber, quòd uiueret, mihi acceptum referre. quoniam*

uerò

uerò Crassus Syllæ Dictatoris temporibus ingentes sibi diuitias comparauerat bonis proscriptorum paruo pretio emendis, Nanneij autem ex ijs fuere, qui proscripti sunt, quorum bona à Crasso empta esse uerisimile est, indeq; eum non mediocriter fuisse ditatum: per iocum appellat cum ex Nanneianis, quasi dicat, Nanneiorum facultatibus ditatum. Nanneios autem Sylla Dictatore proscriptos, & interemptos fuisse, cognoscitur ex libro Q. Ciceronis, quem ad M. fratrem scripsit de petitione Consulatus.

Eadem Epistola.

CALVVM, & Plautum, & Spongiam] Iudicum cognomina: quos quasi per cōtemptum nominat: nam, Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina sunt à partibus malè affectis, & à uitijs imposita.

Eadem Epistola.

PATRONO tuo, qui Arpinateis aquas concupiuit: nosti enim marinas] Sororem Clodij patronum appellat: ea enim amatorum gratia multum poterat, & Clodium sæpe non secus ac patronus defendebat. cuius etiam opera Sex. Clodium, in oratione pro Cælio scribit, absolutum.

QVI Arpinateis aquas cōcupiuit: quæ me hominem Arpinatem, quem tu derides, sibi coniugem optauit. Plutarchus in Cicerone. NOSTI enim marinas: nam ibi sæpe ipse stuprum & fecisti, & passus es.

Eadem Epistola.

CVM REX] Q. Martius Rex, cui una è sororibus Clodij nupserat, in testamento nullam Clodij mentionē fecit. Clodius autē fore sperauerat, ut hæres ab eo relinqueretur.

Eadem Epistola.

CVIVSMODI diuisores haberent] Nihil muto: nam est hic habere pro habitare: ut etiā apud Plautum in Bacch.

quis

quis isthic habet? & digestorum libro VIII.*titulo* II. *quidam Iberius, qui habet post horrea mea. & epistola* IX.*libri sequentis, uideo iam, quò inuidia transeat, & ubi sit habitura, pro habitatura: cuius uersi significatum qui non intellexerant, ibi quoq; scripserunt, habitatura: itaq; etiam in libris aliquot manuscriptis corruptè legitur.pro,* CVIVSMODI, *autem sunt uetera exẽplaria, quæ, cuicuimodi, habent. quæ lectio non est improbanda: nam, cuicuimodi, pro cuiuscuiusmodi, ueteres dixisse, Priscianus scribit lib.* III.*& in his etiam ad Atticum epistolis libro* III. *uelim, inquit, omnia quamdiligentißimè, cuicuimodi sunt, ad me scribas. cuiusmodi autem pro, qualesquales, siquis accipiat duriuscula uideri poterit locutio: nam cuiusmodi, pro quale, usitatius est: ut, cuiusmodi hoc est? cuiusmodi illa fuerunt? & similia. ut autem eadem uox pro qualequale accipiatur, legisse me non memini: in epistolis enim, quæ familiares dicuntur, libro* IIII. *ubi scriptum est, cuiusmodi res esset, libri sunt manuscripti, in quibus legatur, cuiuscuiusmodi res esset. quæ uox idem quod cuicuimodi, significat.*

Libro I. *Epistola* 15. In *fine.*

MOLESTE *rogo*] *Alij, modeste. nos nihil mutamus: ut moleste referatur ad Atticum legentẽ: quemadmodum etiam dixit* Terentius: *quorum opera suo quisq; tempore usus est sine superbia. non enim intelligit sine superbia eos fuisse, qui usi sunt, sed eos, quorum opera quisq; usus est.*

Libro I. *Epistola* 15.

POMPEIVS *togulam illam pictam silentio tuetur suam*] *Ludit in uestem* Pompeij *triumphalem: qua, illi concessum est, ut certis diebus uteretur, autore* Dione *libro* XXXVII.*&* Paterculo *lib.* II.*sensus est:* Pompeius Remp. *non curat: neq; ijs aduersatur, quibus deberet: uetere gloria*

contentus

contentus est: uerbum contra quenquam facere non uult: togulam illam suam pictam tuetur. suam autem appellat, quòd ea delectari uideretur.

Libro 2. Epi*stola* 1.

SICVLIS *locum gladiatoribus dare*] *Siculis meis clientibus locum dare, ubi gladiatores spectare possent: tribulibus enim, & amicis locus ad spectacula dabatur: ut in oratione pro Murena.*

Eadem Epi*stola.*

VNVM *mihi solum pedem dat*] *Loci ad sedendum non plus, quàm pes est. hoc intellexit Clodius. Cicero autem uertit ad concubitus genus, &, noli, inquit, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas: nam, Clodium treis sorores suas stuprasse, credebatur.*

Eadem Epistola.

QVID *uerius,*] *Verius hic posuit pro æquius: ut in oratione pro Murena: negat uerum esse allici beneuolentiam cibo: & Cæsar de bello Gallico libro* IIII. *neq; uerum esse, qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare: & Liuius lib.* XL. *uerius fuisse, Consules, quorum prouincia esset, quàm se, quid è Repub. esset, decernere: & Horatius epistola* VII. *Metiri se quenq; suo modulo, ac pede uerum est.*

Libro 2. *Epistola* 3.

ATILIO] *Qui pro Messala absoluendo prensauerat: erant enim amicissimi: ut etiam Atilij, qui Ciceroni debebat, prædem fuisse Messalam appareat: sic enim libro* V. *de Atiliano nomine scripsi ad Philotimũ, ne Messalam appellaret.*

Libro 2. *Epistola* 5.

QVONIAM *Nepos proficiscitur, cuinam Auguratus deferatur*] *Nam Q. Metellus Celer Augur obierat. in eius locum Q. Metellus Nepos surrogari uoluerat. sed cùm is*

Roma discederet: cui deferatur Auguratus, scire se uelle Cicero dicit. de quo Auguratu adipiscendo etiam Vatinius laborabat: ut est in oratione contra ipsum.

Libro 2. Epistola 6.

VT *ad rē, scripsi ad Quæstores urbanos de Q. fratris negotio*] *Quod Q. Ciceroni Asiam regenti à populo R. debebatur, id sibi ille denario, idest Romana pecunia, non cistophoro, qui numus erat Asiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquæ spes sit denarij, an cistophoro contenti esse cogamur.* Pompeianum *appellat, quòd in Asia magnam pecuniam* Pompeius *in cistophoro habebat: è qua pecunia Quæstores numerari Quinto uolebant. tantundem ipsi postea* Pompeio Romæ *in denario numeraturi.*

Libro 2. Epistola 7.

IN *hominem*] *Præpositionem, in, existimo esse tollendam.*

Ibidem.

ET *latoribus, & auspicibus legis curiatæ*] *Cæsari, &* Pompeio: *Cæsar enim in primo Consulatu legem tulit de Clodio ad plebem traducendo:* Pompeius *autem, qui erat Augur, iuxta morem in auspicio fuerat, & seruauerat de cœlo, antequam lex ferretur.*

Ibidem.

CVIVS *Tribunatus ad istorum tempora reseruatur*] *Nunc, inquit, Clodio Tribunatum isti dare nolunt: dabunt suo tempore, hoc est, eius opera cùm indigebunt.*

Ibidem.

MEGABOCCHVS] Pompeius:*nam in his epistolis à Cicerone diuersis nominibus appellatur:*Epicrates,*qui teneret omnia: Sampsiceramus, quasi Syriæ dominus: Arabarches, &* Hierosolymarius, *hæc loca uictorijs adeptus:*Megabocchus, *magnus in Africa tyrãnus:*Bocchus *enim in Africa*

Mauritaniæ Rex *fuerat:*Pompeius *autem* Domitium *& Iubam Syllanis temporibus uicerat in Africa.*

Libro 2.Epistola 8.

LICET *me Saufeium putes esse*] Existima, *inquit, me esse tardum & negligentem, æquè ac Saufeium: cuius etiam notat inertiam initio epistolæ* I.*libri* VII. *dederam, inquit,* L.*Saufeio literas: sed,ut philosophi ambulant,has tibi redditum iri putabam prius.*

Ibidem.

QVONIAM *putas &c.*] Hoc, *inquit, tempore non putas diutius mihi esse manendum in* Formiano, *ut cratere illo fruar* delicato.itaq; Cal.*Maijs proficiscemur.*

Libro 2.Epistola 9.

NON *modo de Cynico consulari, &c.*] Nullam, *inquit, non modo mihi, sed ne* Lucullo *quidem, aut* Philippo, *aut* Hortensio *poterit* Clodius *inuidiam concitare. nam* Pompeius, *Cæsar, &* Crassus *cum omnia teneant: qui fieri potest, ut ulla nos in inuidia simus spoliati opibus, & illa senatoria potentia? itaq; quod contra nos agat,* Clodius *non habebit. Cynicum autem se uocat, quasi* Diogenem *quendam, seuerum hominem,minime delicatum,uirtuti modo deditum: illos autem, piscinarum* Tritones,*quòd nimium piscinis delectarentur, ut quasi* Tritones *in aquis uiuere uiderentur.*

Ibidem.

CAECILIAM,*&* Didiam] *Antea,*Celiam: *nos,* Cæciliam,*emẽdauimus ex oratione pro domo sua* 22.*ubi legis* Cæciliæ, *&* Didiæ *meminit.quas leges tulerant* Q.Cæcilius Metellus, *&* T.Didius Viuius *anno ab* V. C. DCLVI. *ut dubitatio nulla relinquatur, quin,* Cæciliam, *legendum sit: siquidem* Metellus *non* Celiæ, *sed* Cæciliæ *familiæ cognomen est. quod cum ita sit, in oratione pro* Murena, *ubi in*

omn

omnibus impreßis libris, Didijs, & Celijs, legitur, emendo, Didijs, & Cæcilijs.

Libro 2. Epiſtola 14.

AT *comparem baſilicæ?*] *At, inquit, baſilicam habere me dicam? habeo tribum Aemiliam. quòd enim baſilicæ uillam ſuam ſimilem eſſe dixerat: quaſi non bona eſſet comparatio, correxit, & intulit, Aemiliam hic ego habeo tribum, non uillam: quid enim baſilicæ comparem? in qua ſunt homines multò, quàm in Aemilia tribu, pauciores. neq; tribum, modo uoluit dicere, ſed addidit, Aemiliam, quòd ea cæteris tribubus plenior, & amplior eſſet.*

Libro 2. Epiſtola 17.

ID AFFICITVR] *Ita legitur in codice Caualcantis, & ut opinor, rectè: refertur enim ad illud, quod eſt ſubinane in nobis, hoc ſenſu: quæ ambitio in nobis eſt, ea nunc habet quo delectetur, ſiquidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora, quàm noſtra uideri poſſunt.*

Libro 2. Epiſtola 19.

MILLIES *coactus eſt dicere eadem*] *Aliter antea in omnibus impreßis. nos hūc locū ex ueteri codice reſtituimus. quē etiā Valerius Maximus Lib. VI. cap. de libere dictis, & factis, ita, ut nos in noſtro libro ſcripſimus, legiſſe uidetur.*

Libro 2. Epiſtola 24.

CN. CEPIO BRVTVS] *Seruilia Bruti mater fuit. ea fratrem habuit Cepionem, de quo Plutarchus in Catone Vticenſi. adoptatum ab eo Brutum, & Cepionis cognomen accepiſſe, crediderim. cur autem hoc loco Cneus prænomen Bruto ſit, Philippica autem decima Quintus, neſcire me confiteor. nam Cepionis Seruiliæ fratris Plutarchus prænomen non ponit. à quo non dubium eſt, quin prænomen unà cum nomine, & cognomine Brutus acceperit.*

Ibidem.

CONSVLAREM *disertum, uicinum Consuli*] Vicinus erat Cicero Cæsari Consuli, quòd ipse in Palatio, Cæsar autem in sacra uia habitabat, quæ secundum radices Palatij à Carinis in Capitolium tendebat. Suetonius in Cæsare.

Ibidem.

IVDICIVM *postulaturus*] Forte, indicium, hoc sensu. si damnatus erit Vectius: ut absoluatur, indicium postulabit, id est, ut alios eiusdem facinoris conscios indicare sibi liceat, à iudicibus petet.

Ibidem.

ET CATVLO] Forte, & Bibulo: nam Catulus Metello, Afranio Coss. perierat.

Libro 2. Epistola 25.

MORATVS] Libentius legerim, odoratus, uel, inodoratus: Varro enim in sermone & familiaritate Pompeij, qua mente is esset in Ciceronem, odoratus erat: quod alioqui occultum fuisset.

Eadem Epistola.

DE FLACCI Prætura] L. Flaccus post Præturã Cicerone Cõsule gestã, Asiam Prætor rexit. inde repetundarum accusatus est à D. Lælio, defensus à Q. Hortensio, & M. Cicerone: Cæsare, Bibulo Coss. nunc Hortẽsij orationem significat pro Flacco habitã, in qua Cicero se laudatũ esse scribit.

Libro 3. Epistola 1.

QVONIAM DE *prouincia Macedonia lata lex est*] Non quod in lege nominatim de Macedonia scriptum esset, sed quòd ita scripta lex esset, ut Ciceroni in Macedonia esse liceret. facilius igitur (inquit) consequi me potes, quoniam concessu legis de me latæ in Macedonia esse possum. itaque ab Epeiro tua non longè abibis.

Libro

Libro 3. Epistola 2.

ANTONIVM] *Quem Cicero timebat, propterea quòd fuerat in coniuratione Catilinæ, & de ui damnatus in exilium abierat. Cicero in oratione pro Sylla, & alibi.*

Libro 3. Epistola 12.

CAPVT *rogationis proponi scribis*] *Caput rogationis erat, ne quis referret ad senatum de Cicerone restituendo. quod etiam epistola huius libri* XV. *scribit his uerbis. tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poste fixisse, ne referri, ne'ue dici liceret.*

Ibidem.

INIMICO *Consule des.*] *Q. Metello Nepote, qui cum Cicerone inimicitias gerebat.*

Libro 3. Epistola 17.

APPII *quæstio est*] *Alij aliter legunt: nos nihil mutamus, & sensum hunc arbitramur esse. fore audiebat Cicero, ut Q. frater post reditum è prouincia repetundarum ab inimicis accusaretur. id eo magis timebat, quòd Appius P. Clodij frater, qui tunc Prætor erat, ei quæstioni præfuturus erat.*

Libro 3. Epistola 22.

MILITES] *Puto, Pisonis Macedoniæ Procos. qui redibant in hiberna. ideo autem ab ijs Cicero non satis se tutum fore putabat, quod Pisonem sibi inimicum esse intelligebat: quo Consule Clodium adiuuante, patria pulsus erat.*

Libro 3. Epistola 25.

SI VLLA *spes saluti nostræ subesset*] *alij, salutis, fortasse rectius: sed, cùm in ueteri codice scriptum sit, saluti, non sum ausus immutare.*

Libro 4. Epistola 1.

QVI *casu idem natalis erat & Brundusinæ coloniæ, & tuæ uicinæ Salutis*] *Quo die Brundusium ueni, is erat*

Tulliolæ natalis: eodemq; die deducta olim colonia Brundusina: itemq; Saluti templum, iuxta quod tu habitas, dedicatum: habitabat enim Atticus in colle Quirinali, ut scribit Nepos in eius uita: quo in colle quia Salutis item erat templum, ideo Salutem Cicero Attici uicinam uocat.

Ibidem.

À MVLTITVDINE *summa*] *Præpositionem, à, induximus ex libro Caualcantis: ut referantur hæ duæ uoces, multitudine summa, ad uerbum, celebrata est, non ad illud, animaduersa.*

Ibidem.

SENATVI *gratias egimus*] *Intelligit orationem post reditum habitam in senatu.*

Ibidem.

HABVI CONCIONEM] *uidetur esse oratio, quæ extat post reditũ ad Quirites. quod si ita est, præpostere factum est ab ijs, qui eam ante orationem in senatu habitam collocarũt, cum pateat ex hac epistola post fuisse collocãdam.*

Ibidem.

VNVM PRAETOREM] *Appium. P. Clodij fratrem.*

Ibidem.

DVOS TRIBVNOS] *Atilium Serranum, & Numerium Quintium, de quibus in oratione pro Sestio. ubi per irrisionem Quintium, Gracchum uocari dicit, quasi strenuum, & nobilem Trib.*

Ibidem.

DEDERVNT] *Concionem: nemo enim priuatus ad populum loqui poterat, nisi ei à magistratibus curulibus, aut à Tribunis locus daretur. in epistola sequenti, Appius, inquit, (qui tum Prætor erat) concionem dedit Clodio.*

Libro

Libro 4. Epistola 2.

SVAM *Libertatem*] *Libertatem scripsimus prima litera grandiuscula: ut sensus hic sit. hortatur populum Clodius, ut Libertatis atrium à se in domo Ciceronis extructum dirui ne patiatur.*

Eadem Epistola.

CORNICINVS *ad suam ueterem fabulam rediit*] *Cn. Oppium significat: nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit. ad ueterem autem fabulam ideo dicit, quòd etiam antea idem Oppius hunc ipsum generum Calendis Ianuarijs, quo die P. Lentulus Cos. retulit de restitutione Ciceronis, intercedentem suppliciter rogarat, ut desisteret: quod tamen à genero non impetrauit: idq; omnino causæ fuit, serius ut Cicero restitueretur. in oratione post reditum ad Quirites.*

Ibidem.

ILLAM *porticum*] *necesse erat, ut redemptores, si Catuli porticum restituere uellent, prius demolirentur: nam in ea porticu, quæ Ciceronis ædibus iuncta erat, itemq; in ipsius Ciceronis ædibus templum Libertatis Clodius ædificauerat. quod templum, collegio Pontificum permittente, dirutum est, ut & Catuli porticus, & Ciceronis domus restitueretur.*

Ibidem.

NOSTRAE RATIONES, *utilitates meæ*] *Has duas uoces*, VTILITATES MEAE, *deleuimus ut glossema illarum, nostræ rationes.*

Lib. 4. Epistola 3.

ACIDINOS] *Significat Manlium, qui Romæ regnum affectasse creditus est: ex quo de Tarpeia rupe præcipitatus, cogitati maleficij pœnas luit. Manliorum autē cognomen*

fuit Acidinus.

Ibidem.

ANNIANA *Milonis domo*] *Quæ prius C. Annij fuerat, à quo adoptatus est Milo, cum ex eius filia natus esset.*

Ibidem.

ADIVVANTE OPPIO] *Crederem legendum, Appio, qui fuit P. Clodij frater: nam etiam paulò pòst, Conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appij.*

Ibidem.

FAMILIARI *tuo*] *Q. Hortensio, nisi fallor: de quo in epistola ultima libri II. tuus, inquit, familiaris Hortensius quàm plena manu, &c.*

Ibidem.

DE CVIVS *constantia, uirtute uerissimæ literæ*] *Ironia. quasi dicat, parum ad me uerè de eo scripsisti.*

Ibidem.

COMITIA *sua*] *Quibus Aedilitatem petiturus erat.*

Ibidem.

NISI *Milo in campum obnuntiasset*] *Cum codice Caualcantis ita lego, priore lectione repudiata: quæ ut mihi quidem uidetur, bonum sensum habet nullum: neque enim quisquam erat, qui Miloni obnuntiaret: sed Milo ipse alijs obnuntiabat: comitia enim, quibus Aedilitatem Clodius petebat, prorsus fieri nolebat. præterea si legas, C. Appius, prænomina simul erunt duo, quæ esse non possunt. nam quod ad locutionem attinet, obnuntiare in campum: me quidem non offendit: nam etiam uerbo, nuntiare, quandoque ueteres eadem ratione utebantur.*

Ibidem.

DEIECTAS *copias*] *Alij, delectas. ego, deiectas, meliore sensu legi puto, quasi afflictas, & infirmas.*

Ibid

Ibidem.

ITAQVE *ante diem* XI. *Cal. Ian. in comitium Milo de nocte uenit*] *Cum significet diem, qui secutus est* XII. *Cal. Dec. uocem Ian. tollere sum ausus: neque enim, ut cuiuis facile est uidere, locum hic habere potest. forte autem, cum in antiquo libro ita scriptum esset,* XI. *Calen. imperitus aliquis, & audax immutauit, & scripsit,* XI. *Cal. Ian.*

Ibidem.

MARCELLVS] *Qui & ipse Aedilitatem petebat: tamen stertens, de comitijs parum laborare uidebatur.*

Ibidem.

SI SE *inter uiam obtulerit*] *Amicißimus meus, quo ego hactenus neque doctiorem, neque probiorem cognoui quenquam, hunc locum ex ingenio restituit: nam alij longius à uetere scriptura recedunt: quæ quidem hæc est, si sentitur ueiam obtulerit. inter uiam autem dicitur, quomodo etiam inter cœnam, & huiusmodi alia.*

Lib. 4. Epistola 5.

SCIO *te uoluisse, & me. ast nugigeram manum fuisse*] *Locus corruptißimus, neque manuscripti codices, quos uidimus, perfectè restituunt. quidam habent, at nunc geram manum fuisse. alij, ast num geram manum fuisset. ex quo impressum est in recentioribus libris, ast* NVM *Germanum fuisset? quam lectionem non conuenire cum reliqua epistola, nemo est, quin uideat. suprà enim tantum abest, ut dicat se unquam id uoluisse, ut etiam inductum, relictum, proiectum ab optimatibus, habuisse tamen in animo cum ijs in Rep. consentire affirmet. deinde subiungit,* VIX *aliquando te autore resipiui, quæ uerba habent emphasim singula, ad ostendendum nunquam id antea Ciceronem uoluisse, quod nunc salutis suæ causa uelle incipit. ac sensu fortasse meliore*

ita legeretur. Scio te uoluisse, & me adhuc perinhumanum fuisse. infert enim, iam tempus est me ipsum à me amari. porrò quid potest esse inhumanius, quàm, ut alijs satisfiat, nolle suorum commodorum ullam rationem ducere? quod profectò nihil aliud est, quàm se ipsum odisse. incipiamus igitur, inquit, aliquando nos ipsos amare, quod antea non fecimus. in quo nunc demum nimis inhumanum fuisse me sentio. Eruditi *locum accuratè considerent, & ueteris cum exemplaribus, siquæ erunt nacti, diligenter conferant. nam nos sine manuscriptis libris affirmare nihil audemus.*

Ibidem.

VIATICVM *Craßipes præripit*] *Cicero post mortē* L.*Pisonis cognomento* Frugi, Tulliolam Furio *Craßipedi,* Marcellino, & Philippo Coss.*collocarat. ei pro dote pecunia erat numeranda, ut* Ciceroni *uiaticum non relinqueretur ad obeundam legationem liberam, de qua suprà dixit.*

*Lib.4.*Epistola 6.

NON *ut Saufeius, & uestri*] Epicurei, *qui dolent eius uicem, quòd humanis uoluptatibus priuatus sit. uestri, autem dicit, quòd* Epicuream *sectam* Atticus *amabat.*

*Lib.4.*Epistola 7.

TERENTIVS *suo iure*] *potest conturbare, cum sit eques* R.*quod alijs non licet. conturbare autem est, omißis ueteribus creditoribus, satisfacere ijs, qui posterius credidissent. itaque dixit pro* Plancio 273: *fac me multis debere, & in ijs* Plancio. *utrum igitur, me conturbare oportet? an cæteris, cum dies uenerit: hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere?*

Ibidem.

ARPINATVM *fremitus est incredibilis de* Laterio] Punctis *male collocatis sæpe fit, ut sensus peruertatur. quod*

quidem

quidem hic usu uenerat. nam in omnibus libris, qui typis impreßi leguntur, ita scriptum erat: Arpinatum fremitus est incredibilis. De Laterio quid *quæris? ut obscurißima, uel nulla potius fieret sententia, fuit autem* Laterium Q. Ciceronis *uilla in* Arpino. *quam uillam* Quintus *cum fortaße uellet uendere,* Arpinatum *erat fremitus excitatus.*

Lib. 4. *Epistola* 8.

APENAS] *Hic locus aliter antea erat interpunctus. ut nos distinguimus, hic est sensus.* Apenas *uix discesserat cum literis ad te meis, quum epistola, subaudi, reddita mihi à te est. cui epistolæ respondens,* Quid ais, inquit? *&c.*

Ibidem.

QVAM *est ista περίςασις nostra*] *Sic antea. ego repugnantibus libris manuscriptis: tamen emendaui, nostræ. sensus enim hic est. status iste* Domutij *simillimus est nostro: uel quòd ab ijsdem læditur, à quibus olim ego: uel quòd præter opinionem: uel quòd uiri boni nusquam: (sic enim interpungo) unum tamen dißimile, inquit, est, quòd nos immeritò olim afflicti sumus,* Domitius *nunc meritò. nam casus ille noster forte etiam tolerabilior, & leuior fuit, quàm hic* Domutij. *quid enim miserius, quàm eum fieri* Consulē *non posse, qui in tota uita tanquam designatus fuit, id est, quem suo anno fore* Consulem *non secus homines crediderunt, ac si iam designatus esset. si uerò etiam ipse uidet, & in suis priuatis fastis notat, ex ijs, qui potentibus inseruiunt, non minus multos in posterum fore* Consules, *quàm hactenus fuerunt: quid illo miserius? & argutè, in codicillorum fastus paginulas habeat futurorum Consulum, quasi dicat, adeo multos uidet fore* Consules *ante se, ut eos domi notans in suis fastis, longas paginulas compleat: nam in fastis publicis Consulum nomina scribebantur, ut autor est* Liuius *libro* I X.

Ibid

Ibidem.

ET IN EO *γραμμὴν teneam*] *Codex manuscriptus habet, & τὴν ἔξω γραμμὴν. unde bonus sensus qui possit elici, nõ uideo, ego, una interposita litera, legendum crederem, & τὴν ἔξω γραμμὴν: ut sit sensus, quod me mones, ut hoc statu* Reip. *qui impẽdet, in quo nõ optimates, sed potẽtes dominaturi uidentur: me ciuiliter gerã: idest, ut neq; potentibus prorsus assentiar, neq; ijs absq; ulla proficiẽdi spe stulte repugnem: sed quasi lineam quandã teneam exteriorem, seorsumq; ab eorum rationibus cursum dirigam: ego uerò ita faciam.*

Lib. 4. Epistola 9.

QVONIAM *Ciceronem suauissimum secum haberet*] *puto legendum esse, tecum haberes. Quintus enim Cicero filius non cum patre, sed cum* Attico *erat, ut patet ex epistola, quæ ante proximam superiorem collocata est.*

Lib. 4. Epistola 10.

APVLEIA] *Clodium, ut opinor, significat, propterea quòd in* Tribunatu *non secus, atq;* Apuleius Saturninus, *populum concitarat,* Apuleiam *autem, non* Apuleium, *per contemptum appellat, quasi effœminatum & mollem.*

Lib. 4. Epistola 12.

CRASSVM *quidem nostrum, &c.*] Iocatur *in* Crassum: *qui profectus est in prouinciam* Syriam *inuito populo:* Aemilius *autem* Paulus, & Tiberius Gracchus, *iterum* Consules, *ille ad bellum* Macedonicum, *hic ad* Hispanicum *populo libentissimo profecti erant. æqualem autem* Pauli, & Gracchi *eum appellat, quòd ut illi olim iterum* Consules, *ita* Crassus *& ipse iterum* Consul *in prouinciam profectus est.*

Lib. 4. Epistola 13.

PVTARE *profectum*] *Alij legunt, putari, ex ingenio, ut arbitror; nam codex* Caualcantis *habet, putare. subintelligitur*

ligitur autem, se: ut ita dicat, scripsit se putare, te profectum, &c. huius generis locutiones multæ sunt, cum uel, se, uel, te, uel, me, desideratur: sed eas recitare necessarium esse non putamus.

Lib. 4. Epistola 14.

PORCILIVS] *Hoc nomen ita legitur in libris à patre meo impreßis. neque arbitror esse immutandum: fuerunt enim Romæ familiæ complures, quæ ab alijs familijs nomina sumebant, ut à Sestius Sestilius, à Marcius Marcilius à Curtius Curtilius, à Cestius Cestilius, & alia huiusmodi: qua forma à Porcio item Porcilius denominatus. quòd si mutandum esset, Prætilius potius legendum crederem, quàm Procilius: ut à Prætia familia, Prætilia dicta sit.*

Ibidem.

OTALVS] *Vna interposita litera legerem, Ortalus, ut Hortensius significetur: Hortensiorum enim cognomen Ortalus, siue Hortalus fuit: & Cornelius Tacitus de quodam Ortalo meminit Hortensij nepote.*

Ibidem.

EX QVO *est illa siccata*] *Totum hunc locum scripsi, ut est in codice Caualcantis.*

Ibidem.

IN *Andromacha maior fuit, quàm Astyanacte*] *Conseruo lectionem patris mei. cuius forte hic est sensus: Andromachæ personam melius geßit, quàm Astianactis.*

Ibidem.

VELINAM] *Vetusti codices, Veliam: ego, Velinam, emendaui, quod apud ueteres scriptores Velinæ tribus, non Veliæ mentionem inuenio.*

Lib. 4. Epistola 15.

ET PHILI, & Pati,] *Sic in libris manuscriptis: tamen*

emend

emendaui, & Pili, & Lælij, ex epistola v. libri III. ad Quintum fratrem, in qua eadem de re loquens ita scribit, sermo est à me institutus Africani, paulò ante mortem, Lælij, Phili, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam, cum Scipione in libris de Rep. Lælium esse locutum, autor est.

Epistola eadem.

DE PRAELIO] Fortè, de Porcilio: quem superiore epistola dixit esse condemnatum: quam epistolam post hanc esse scriptam, nemo non uidet.

Ibidem.

NOTUM tibi, ut quod iam] Libenter ita legerem, & interpungerem, notum tibi uideo. Iam.

Ibidem.

OPIMIUS Veictorancius] Ita planè scriptum est in codice Caualcantis. ego legendū arbitror, Vei. & Horatius: ut illa uox, Vei, significet tribum, è qua erat Opimius Veientinā scilicet, de qua in oratione pro Plancio. nam tribus apud antiquos prioribus tantum syllabis quandoq; scribebātur. de quo plenius in scholijs, quæ in familiares epistolas edidimus.

Ibidem.

RESCIDIT] Puto, in uetusto codice scriptum olim fuisse, res ad S. idest, res ad Senatum: quomodo etiam paulò pòst locutus est. sed imperiti cùm antiquam notam non agnoscerent, locum immutarunt, &, rescidit, scripserunt.

Ibidem.

PATREM eius] Partē eius non dubito quin legendum sit, cum à Cicerone Scaurum defensum fuisse notissimum sit.

Eadem Epistola.

VT opinionem habeas rerum,] Nihil muto: tamen, nisi uetusti codices contra me facerent, legerem, ut Gabinium habeas reum. sed, ut dixi, nihil muto.

Ibid

Ibidem.

OMNINO ϖορπαπυμνα] *Legerem, πρῶρα πρύμνη: ut accusatorum infantiam dicat maximam ac præcipuam fuisse causam, cur Gabinius absolueretur: prora enim & puppis Græcorum prouerbium notißimum est.*

Ibidem.

STOMACHVS *ubi habitabat*] *Quo in loco animi nostri bilis habitare uidebatur, is locus concaluit, itaq; bilem facile digerit. ex quo fit, ut me publicæ res non ita, ut solebant, solicitum habeant.*

Lib.4. Epistola 16.

GERMANAE. *puta uide*] *Etsi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum sit, Germanam: peti uide: ut sit sensus, aduola mi* Attice, *& inuise simulem* Remp. Reip. *illi nostræ, quam olim laudare solebamus: dicit enim germanam illius nostræ* Reip. *per ironiam, quasi prorsus dißimilem, & planè mutatam. deinde sequitur: uide magistratus peti numis ante comitia tributim uno loco diuisis palàm: quæ uerba siquis diligentius expendat, singula emphasim habere cognoscet. uide item, inquit,* Gabinium *absolutum: concedatur etiam, ut autoritate floreat, & gratia.*

Eadem Epistola.

AEDILITAS *eius*] *Quam summa magnificentia gesit, adeo ut in eius impensas opes suas absumpserit, magnumq́; æs alienum contraxerit. autor* Pedianus.

Ibidem.

APVD *rusticos*] *In tribus* XXXV. *dispertita erat* Vrbs. *hæ suffragia ferebant. rusticæ autem erant* XXXI. *urbanæ quatuor, quæ minus poterant, quòd & numero inferiores erant, & ex libertinis constabant, cum ingenuorum propriæ essent rusticæ: quas* Cicero *fauere dicit* Scauro *propter*

pter patris memoriam.

Lib.4.Epistola 17.

NON *oblitum*] *Cavalcantis codex habet ut impressum est in nostro libro. sensus est. puto te existimare, me rarius ad te scribere, non quòd oblitus sim consuetudinis meæ: sed cum &c.*

Eadem Epistola.

LEPIDVM *quo excidat*] *Sic libri manuscripti, forte, nequid à quo excidat.*

Ibidem.

QVADRAGENA] *Forte melius, quadringena, ut maior sit summa.*

Ibidem.

NE *Senatus quidem affuisset*] *Libentius legerem, fuisset.*

Lib.5.Epistola 1.

QVID, *quæso, istuc erat?*] *Sic ex ingenio emendauimus, à ueteribus codicibus destituti.*

Lib.5.Epistola 2.

RVFIO *noster*] *Hic est C.Sempronius Rufus de quo in Fam. 116: eum nunc Rufionem appellat. quoniam autem cum Vestorio nescio quid ei erat controuersiæ: Ciceronem iudicem fecerant, ut de lite cognosceret. deinde cum Rufio se à Vestorio uideret obseruari (obseruabat autem Vestorius, ut, si Rufio Ciceronem adijsset, statim & ipse accurreret, transigendæq; controuersiæ iudicem admoneret: quod Rufio nolebat, ut qui se non bonam habere causam intelligeret) hominem strategemate percußit: nam ad Ciceronem non accesßit. hunc Cicero gratam sibi rem fecisse dicit, quòd de controuersia audiri noluerit, idest, quòd ad se iudicem non accesserit, ut de controuersia, quam habebat cum Vestorio, transigeret.*

Ibid

Ibidem.

E PANSAE *uilla*] *uetus codex habet, epensę uilla, corruptè omnino, sed unde facilè poßit erui uera lectio: quam hāc esse putamus, è Pansæ uilla: quibus uerbis ostendit Cicero, quàm alienus à transigenda cōtrouersia Rufio fuerit, qui Ciceronē, ne cum eūm quidem uidit, adire noluerit: tantum, cūm esset in uilla Pansæ, nūquid uellet, eum rogauit.*

Libro 5. Epistola 4.

NOSTRIS *poßit &c.*] Totum hunc locum, *adiuti tamen aliquantū à libris manuscriptis, ex ingenio restituimus.*

Ibidem.

CONSVLE, *aut numera: nam* D C *ceperis*] *Cherippus fuit, opinor, gratiosus libertus senatoris, qui ne quid ad senatum referret, quod contra existimationem aut contra uoluntatem suam esset, (puta de proroganda prouincia) Cicero uerctur. quoniam autem in ea re Cherippi opera sibi esse utendum uidet, qui quidem apud patronum gratia ualebat, ut facilè eum, quoquò uellet, mouere posset: cum indignatione, ò prouincia, inquit, etiam'ne hic mihi curandus est? etiam'ne diligentia est ponenda, ut liberti studium mihi conciliem? aut (inquit) consilium mihi da, quo pacto me geram: aut, alia uia si non est, pecuniam liberto numera: minimum in eo damni faciemus: nam capies eum* D C, *id est pecuniæ nostratis aureis* X V. *qua summa facilè adducetur, ut patrono, quod uolumus, persuadeat. ceperis, autem ex ingenio legimus, non, ceteris, mutatione ferè nulla: &* D C *pro de. qui error alibi etiam est in uulgatis libris, ex antiquarum notarum ignoratione, & literarum similitudine ortus.*

Ibidem.

M. ANNIVS, *& Tullius*] *Pontinus, Anneius, Tullius, Q. Cicero M. Ciceronis in prouincia legati fuere. itaq;*

k opinor

opinor hic esse legendum, M. Anneius*, de quo in epist. fam. libro* XIII. Epist. LVI. *& lib.* XV. *epist.* IIII.

Libro 5. Epistola 5.

QVID *narrem : noui enim nihil :*] *Coniectura ducti sic emendauimus. uetustus codex habet, noui enim mihi. nostra lectio nō dubito quin à doctis probetur, eo magis, quòd epistolæ sequenti idem scribit. nec tamen, inquit, iam habeo, quid aut mandem tibi, aut narem. mādaui omnia, quæ quidem tu, ut polliceris, exhauries : narrabo, cum aliquid habebo noui.*

Lib. 5. *Epistola* 10. *propè finem.*

ERAMVS *inuicē*] *Cosimus* Gherius, Fannēsis *episcopus, doctissimus & sanctissimus adolescens: quē nisi mors immatura nobis abstulisset, uerā antiquæ uirtutis imaginem habituri fuimus: cum quartum abhinc annum* Romā *proficiscens, eius uisendi, ac salutandi causa* Fanum *diuertissem, hunc locum ut ita emendarem, admonuit. cùm ego quæsissem, illa castigatio ex ingenio esset, an ex libro manuscripto: codicem uetustum* Patauij *se uidisse affirmauit, in quo ita, ut me iubebat emendare, scriptum esset. postea in antiquo exemplari* Caualcantis *animaduerti, eramus inuecim, esse. ex quo amicissimus meus adductus erat, ut, inuicem, & ipse corrigeret.*

Libro 5. Epistola 11.

RELIQVOS BARONES] Epicureos *philosophos per irrisionem* Barones *appellat. uide quæ diximus in illum locum epistolæ ultimæ libri* IX. *ad* Pætum, *ille* Baro.

Libro 5. Epistola 13.

VERVNTAMEN *de* Cumanis *uenissem cū imperio*] *Sic habet codex* Caualcantis*. putat amicissimus meus legendum esse ueruntamen cum* Romanus *uenissem &c.* Græci *enim* Romanos *oderant magistratus, quibus fasces præferebantur, ut libertati eorum quasi minari uiderentur. mihi*

tamen

tamen (inquit Cicero) alacres se obtulerunt tanquam si Ephesius Prætor, hoc est, tanquam si ex ipsis unus essem, non ut homini Romano, qui cum imperio uenissem.

CLAVOM animo uerbis] Sic in libro manuscripto. forte legendum, commouebis: ut sit quod superiore proxima epistola dixit: παράγγελμα γνιώσιον commoueto.

Libro 5. Epistola 15.

PRO NAGISTRIS scripturæ, & portus, & nostrarum diœcesium] Sic habet codex ille Caualcantis antiquissimus. forte legendum est, & portus nostrarum diœcesium: ut sit sensus: dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris scripturæ, & portus nostrarum diœcesium pro magistris. qui autem uocem, pro magistris, non intellexerant, per magistros, scripserant. in familiaribus (sic enim appellantur) epistolis. Terentius (inquit) operas in scriptura pro magistro dat. ad Atticum autem de eodem Terentio, operas in portu & scriptura pro magistro dedit: item orationum uol. 1. in scriptura Siciliæ pro magistro est L. quidam Carpinatius.

Libro 5. Epistola 16.

TAEDET omnium nos uitæ] forte, omnino eos uitæ.

Lib. 5. Epistola 18.

SPERAMVS etiam manu. tuto consedimus &c.] alij aliter emendant. nos codicem Caualcantis secuti sumus, nisi quòd, loco, ubi legebatur locum, ex ingenio castigauimus. ideo autem legi non potest, Et in Amano tuto consedimus, quòd paulò ante in eadem epistola scribit Cicero se esse in Cappadocia ad Cybistra: quod etiam epistola, quæ post sequentem legitur, his uerbis: cum dies quinq; ad Cybistra Cappadociæ castra habuissem, certior sum factus, Parthos

ab illo aditu Cappadociæ longè abesse, Ciliciæ magis imminere: itaq; confestim iter in Ciliciam feci per Tauropylas: Tarsum ueni ad III. Non. Oct. inde ad Amanum contendi.

Libro 5. Epistola 19.

QVIN, ut Pompeium expectaris,] hunc locum ita scriptum habet uetustißimus, idemq; omnium, quos ego uiderim, optimus Caualcantis codex. accipitur autem, VT, pro etiam si, hoc sensu: etiam si Pompeium Romæ expectaris dum Arimino rediret, tamen non dubito, quin profectus in Epeirum sis. & dixit, etiam in Epeirum, pro tamen in Epeirum, ut in epistolis fam. ego cum meis, si quicquam nunc cuiuspiam est, etiam in meis esse malui.

Ibidem.

ROMAE iucundam] Rectius fortasse, mirè iucundam.

Ibidem.

IN MILITIA] Suum in prouinciam iter militiam appellat, ut etiam in hac (inquit) peregrinatione, militiáue nostra sæpe incensum ira uidi, sæpe placatum.

Ibidem.

SCRIBIS libenter repulsam tulisse eum,] Distinguo, scribis libenter, repulsam tulisse eum. scripserat enim Atticus, libenter se scribere de illius repulsa, qui cum Cicerone certaret. cui respondens Cicero, quòd (inquit) de illius repulsa libenter scribere te dicis, magni amoris signum.

Libro 5. Epistola 20.

SYRIAM à Cilicia aquarum diuortio diuidit] Vide, quæ diximus in illum locum epistolæ x. libri ad Curionem, diuisus aquarum diuortijs. sensus idem erit, si, ut est in libris manuscriptis, legatur, in aquarum diuortio.

Eadem Epistola.

INTEREA è Cappadocia ne pilum quidem] Hoc totum

tum puto esse collocandũ post illa uerba, penè dixi quàm te.

Libro 5. Epistola 21.

STATVAS, eana τέθριππα prohibeo] Sic habet uetus codex. sunt qui legendũ putent, ænea τέθριππα, id est æneas quadrigas. Ioannes Scala existimat, fana, τέθριππα: nam in libris manuscriptis F litera sæpe reperitur, ubi in impreßis est E cuius rei exẽpla poßent afferri multa: sed omittimus, & ne longiores in re propemodũ manifesta uideamur, & quæ ea norunt, qui in legẽdis uetustis codicibus sunt exercitati.

Eadem Epistola.

TORQVATO in Lenio tuo?] Vetusti codices, alij habent, & in Lenio tuo, alij, de M. Lenio tuo: castigaui ex ingenio, in Lenio tuo: ut sit sensus: Torquato in Lenio tuo, cùm idem peteret, negaui. quod etiam libri sequentis epistola 1. scribit his uerbis: si præfecturam negotiatori datam Brutus queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Lenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negaui, &c.

Eadem Epistola.

VT & ea syngrapha esset,] Si coniecturis locus esset, ita legerem, iure alio syngrapha ne esset. epistola enim 11. libri sequentis, ita scribit: nunc ista syngrapha habet iuris idem, quod cæteræ.

Libro 6. Epistola 1. in princip.

AD QVINTVM ter milia] Sic est in uetusto codice: puto legendum esse, ad V. III. Kal. Ian. id est ad quintum, tertium Calendas Ianuarias: ut binas literas se accepisse ab Attico significet.

Eadem Epistola.

SI HVC Paulus uenerit?] Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus Proconsul huc mittatur: malè cum Salamijs agetur: Brutus enim contra eos omnia Scaptij causa impetrabit:

 erat

erat enim Bruti *affinis hic* Paulus, *propterea* q *eius frater* Lepidus Tertullam, Bruti *sororē, in matrimonium duxerat.*

Epiſtola *eadem.*

DE CN. FLAVIO *Cn. F.*] *Legebatur antea, Cn.* Flauio *Annij filio, corruptè, nam filij non à patris nomine, ſed à prænomine oſtendebātur. itaq; uocē, Annij, prænomen eſſe debere ſemper credidi: mutare uerò non audebam cùm & à* Plinio *lib.* XXXIII. *cap.* I. & *à* Gellio *lib.* VI. *cap.* IX. *hunc eſſe appellatum uiderem Cn.* Flauium *Annij filium. poſtea cum* Liuij *libros percurrens ad eum locum libri* IX. *ueniſſem, in quo* Flauium *hunc ſcribam* Cnei *filium uocat: Cn. F. ego quoq; in* Cicerone *ſcripſi. itaq;* Plinij, Gellijq́; *locus erit caſtigandus.*

Eadem Epiſtola.

IVDICIBVS *utuntur*] Fortè, *haud utuntur: nam etiam omnes, inquit, ciuitates ſuis legibus, & iudicijs uſæ reuixerunt.*

Eadem Epiſtola.

TAMEN *ſe αὐτονομίαν adeptos putant.*] *Antea tum ſe: nos, tamen ſe, ex codice* Caualcantis *emendauimus.*

Ibidem.

ADSCRIPSERANT,] *Scribendū eſt numero multitudinis, non, ut eſt in libris omnibus impreſſis, etiam in noſtro, adſcripſerat. ſic etiam* Caualcantis *codex habet.*

Eadem Epiſtola.

LITERAS *accuratè ſcriptas de pantheris, ſed à ciuitatibus*] Ita *legitur in libro patris mei, & in codice* Caualcantis. *rectius omnino, ut exiſtimamus, legi poſſit, et de ciuitatibus, duabus tantum literis immutatis: nam in libris manuſcriptis particula, ſet, per t, ſcripta ſæpe reperitur, non per d, ut eſt in impreſſis: atq; etiam, it, quit, non id, quid:*

aliaq;

aliaq; huius generis multa. sensus hic est. scripserat ad Ciceronem Cælius, ut & pantheras sibi mitteret, et M. Feridij agros, qui ciuitatibus fructus penderent, immunes esse uellet. ad ea Cicero ita respondet. in mea prouincia nihil cuiquam adimitur, nisi siquid debeat: nam, creditoribus ut satisfiat, uolo. Itaq; nō est, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. uolo, inquit, audiri Romæ, nullum in mea prouincia numum, nisi in æs alienum, erogari. quod si non audiretur, moleste ferrem. uult autem innuere, se non latere in tenebris, sed esse in oculis hominum, &, quæcunq; faciat, Romam perferri: quare nihil sibi esse agendum, nisi quod rectum, honestumq; sit. dicit autem, nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere, hoc est, nec me pecuniam, quæ nō debeatur, cuiquam curare debere, nec illum capere. significat autē, ut opinor, inter Feridium & Cælium conuenisse, ut, si Feridius à Cælio Ciceroni cōmendatus, de immunitate agrorū impetrasset, Cælio pecuniæ quidpiam eius rei causa numeraret: quod quidē flagitij nemini esse cōmittendum, minimè uerò omniū Cælio, qui eo crimine C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam accusasset. itaq; dicit, monuiq; eū, quē planè diligo, ut, cū alios accusasset, cautius uiueret. id autē, quod sequitur, ad pantheras pertinet: nam ita scripserat Cælius: Tu, si modo memoria tenueris, et Cibyratas accersieris, quod uoles efficies: loquitur enim de pantheris.

Eadem Epistola.

LITERAS *daturum prid. Cal. Ian.*] *locus ex epistola Attici: ex quo loco suauem recordationē Cicero se dicit habuisse clarissimi iurisiurandi, cum scilicet Remp. iurauit à se esse seruatā. in* Epist. *fam. lib. 5.* Epist. *2. in* Orat. Volum. 1 1.

Ibidem.

PRAETER *Tusculanum*] *hæc lectio est in codice.* Ca-

ualcantis,quam puto sinceram esse,& incorruptam:ut dicat Cicero,Lentulum,præter Tusculanum, omnia proscripsisse.

Ibidem.

GENVARIOS] *numi genus,ita dictum, quòd Genuæ, quæ ciuitas est in Allobrogibus, cudebatur:ut Philippæi, à Philippis urbe Thessaliæ.& primū numi genus, deinde pecuniæ summam posuit.*

Lib. 6. Epistola 2.

M. CLVVIO]*loquitur de duobus Puteolanis,de quibus alibi quoq;. itaq; aliorum lectionem non sequor: cùm etiam in Caualcantis codice scriptum sit,M.Cluuio.*

Eadem Epistola.

MAGISTRATVS *ui fecerant*] *castigaui,magistratus sui fecerant.* *Lib.6. Epistola 3.*

PROLIXIOR *per ipsum*] *fortè, per Hypsæum: ut Hypsæus Pompeij apud Ariobarzanem procurator fuerit: nam etiam A` Pompeij (inquit, de Ariobarzane loquens) procuratoribus sexcentis premi cœptus.*

Eadem Epistola.

TIBI *autem &c.*] *puto hunc locum sic esse restituendum. illi autem ualde solet in ore esse, grauitatem non contemnere, sed Reges odisse superbos.uox autem illa grauitatem,uersus in fine fuit: quam sequitur uersus alter, Non contemnere, sed Reges odisse superbos. sensum fuisse puto, non debere nos grauitatem contemnere, sed Reges odisse superbos. libro etiam secundo mirandum, inquit,in modum Reges odisse superbos. Brutum hic Cicero leuiter accusat, qui cum illud in ore solitus esset habere, Reges odisse superbos,ipse tamen arroganter,& superbè scriberet.*

Libro 7. Epistola 1.

DE CAELIO *Trib.pl.*] *opinor esse legendum,de decem*

cem Tribb.pl.ut illud tempus significet, cùm de ratione Cæsaris habenda latum est ab decem Tribunis pl. nam etiam cur, inquit, tantopere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem Tribuni pleb. ferrent? & contendit, ut decem tribuni pleb. ferrent, ut absentis ratio haberetur. & Cæsar de bello ciuili libro 1. latum ab decem Tribunis pl. contradicentibus inimicis.

Libro 7. Epistola 2.

LITERAE *manum non amabam*] *forte legendum est, literam autem non amabam: ut litera scriptum ipsum significetur: quemadmodum etiã in epist. fam. nullam partem literis, idest ex ipso scripto, percipi posse. mendi, ut opinor, origo illa fuit, quòd imperiti scripserant, ad similitudinem tuæ literæ: deinde reliquum illud, autem non amabam, cum per se consistere non posset, mutarunt, ut legerent, manum non amabam. certè in duabus uocibus: literæ manum, error inest: nam illud, accedebat ad similitudinem tuæ, ipsum per se rectè habet, neq; iungi debet cum sequentibus. interpungo autem post uocem, tuæ: ut subaudiatur, manus.*

Eadem Epistola.

PRVDENTIVS, *quàm Lucius noster*] *nihil muto: refertur enim ad id, quod paulò pòst sequitur, non intelligunt se &c. in quo parum prudentes uideri possunt, cùm Carneades in sua ratione non posit.*

Ibidem.

LVCIVS *noster*] *L. Saufeius, Ciceroni & Attico amicitia coniunctus, qui cum Patrone Epicuri sectã sequebatur.*

Libro 7. Epistola 3.

DE *Serperastris*] *forte, Cerberastris, ut, Cerberastris, dictum sit, quasi famelicis hominibus, & ad pecuniam, tanquam Cerbero ad offam, latrantibus. & puto uerbum esse*

ex Attici Epistola.

Eadem Epistola.

AVCTIONEM] cùm in libro manuscripto legeretur, actionem: putaui una interposita litera esse legendum, auctionem, idest uenditionem: cùm enim (inquit) omnia, quæ ad portam Flumentanam sunt, Cælius emerit, nescio, cur ego item omnia, quæ Puteolis sunt, non emam.

Ibidem.

QVID est, quod cuncti Luceijs sint addicti?] uetus codex habet, Euuci Lucceijs sint addicti. ego crederem legendum, quid est, quod ei nunc Luccij sint addicti? ut sit sensus: cum Luccij antea Cælium pessimè oderint: quid causæ est, cur eum nunc, ut scribis, tam ualde ament? Luceios autẽ Cælio propterea fuisse inimicos existimo, quòd C. Hirrum competitorẽ suum, qui Lucciæ gentis fuit, Aedilitate deiecerat.

Lib. 7. Epistola 5.

PONTINVM sumam] dictionem, sumam, puto ex ingenio additã ab aliquo, qui, Pontinũ, nomen hominis esse duxit, cũ hîc loci sit: itaq; crederẽ legendũ, De Formiano Tarracinam prid. Cal. Ian. inde Pontinũ: inde Albanũ Pompeij.

Libro 7. Epistola 8.

SENTENTIA ira relinquendæ urbis] suspicor in uoce, ira, mendum esse, eo magis, quòd in codice Caualcantis non, ira, sed Υ, scriptum est.

Libro 7. Epistola 17.

AVDITVS in consilio] in libro manuscripto legitur, auditus auditus in consilio. puto legendũ, haud ita est auditus in consilio: infert enim rationẽ reddens cur auditus non sit: Cato enim ipse iam seruire, quàm pugnare, mauult.

Libro 7. Epistola 15.

DE mandatis Cæsaris, aduentuq; Labieni, & responsis

Consu

Consulum ad Pompeium, scripsi ad te] Arbitror ita esse legendum, De mandatis Cæsaris, aduétuq; Labieni, & responsis Consulum, ac Pompeij, scripsi ad te.

Libro 8. Epistola 3.

LEGIONEM à Fausto conscriptam, in Siciliam sibi placere à Consule duci] antè, à Coss. idest, à Consulibus. emendaui, à Consule, ex epistola ipsa, quàm Pompeius Consulibus misit: sic enim in ea scribit *Duellio mandaueram, quòd maiores copias sperabam nos habituros, ut, si uobis uideretur, alteruter uestrum ad me ueniret, alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuæ, & circum Capuam comparastis, & cum ijs militibus, quos Faustus legit, proficisceretur.*

Libro 8. Epistola 6.

SVA sponte] *locutio uidetur durior. tamen hoc in loco uetustos codices sequi uoluimus: in quibus, sua sponte, non mea sponte legitur.*

Lib. 8. Epistola 8.

Πρὸς ταῦθ' ὅτι χρὴ] legendum est, Πρὸς ταῦτα κλέωμ, καὶ παλαμάσθω, καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθω. *Aristophanis enim locus est, ex comœdia, quæ inscribitur,* Ἀχαρνεῖς.

Libro 8. Epistola 9.

VOS *duo tales*] *tu, & Sex. Peduceus, qui Cæsari Romam uenienti ad quintum miliarium obuiam processistis.*

Eadem Epistola.

TVLLO] *in libris manuscriptis &, Tullio, &, ullo, legitur. nos non dubitauimus, quin, Tullo, legendum esset, cùm hic Cicero significet L. Volcatium Tullum, qui Consul fuit cum M. Aemilio Lepido. qui quidē Volcatius cognominari Tullius non potest: nam duæ familiæ simul essent, quæ esse non possunt, nisi per adoptionem: sed tum uetus nomen mutatur, ut in, anus, desinat. de qua ratione alibi diximus. de*

Volcatio autē, & Lepido, qui cum Pompeio ex Italia exire nolebant, Epistola huius libri prima, Nec me, inquit, M. Lepidi, L. Volcatij comitum pœniteret. & si (inquit Atticus) M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto. & alibi quoq;. sed non erimus in re manifesta longiores.

Ibidem.

CVI persuaderi posse non arbitror: nisi erit cōuentus] forte, cui persuaderi posse arbitror: nisi non erit conuentus: putabat enim Cicero ante Lentulum esse cū Pompeio transmissurum, quàm à Balbo conueniri posset. quod apertius scribit: cùm habeo (inquit) rationem dierum, antè puto Lentulum transmissurum, quàm potuerit à Balbo conueniri. & Roma scripsit Balbus, putare iam Lentulum Cos. transmisisse, nec eum à minore Balbo conuentum.

Libro 8. Epistola 22.

NON mihi satis idonei sunt autores, qui à te probātur.] autores in Italia remanendi: intelligit enim Attici literas VIII. Cal. Martij datas, quibus ille ita scripserat: si M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto. ad quam partem Cicero respondens, Non mihi sunt, inquit, &c.

Eadem Epistola prope finem.

QVAM is Coreni habuerit] Corfinij, pro Coreni, uidetur legendum: Corfinij enim magnam pecuniam habuerat Domitius: quam tamen Cæsar ei se reddidisse, lib. I. de bello ciuili scribit his uerbis HS. LX. quod aurum adduxerat Domitius, atq; in publicum deposuerat, allatum ad se ab Duumuiris Corfiniensibus, Domitio reddidit.

Libro 9. Epistola 6.

NON profectis] forte, non profectos: ut sit sensus. quod scribis, bonos uiros probare quæ fecerim, quanquam sciant qui ad Pompeium profecti non sint, quorum in numero ego

sum : ualde gaudeo.

Libro 9. Epistola 8.

MAGIVM *Pompeij prefectum deprehendi scilicet, & meo instituto usus sum*] distinctione mutata, & particula, &, inducta, locum ita restitui : Magium Pompeij præfectum deprehendi : scilicet meo instituto usus sum.

Libro 9. Epistola 11.

QVI *eam maximè saluam uolebant*] etsi in nostro libro sic impressum est: tamen lectionem patris mei magis approbo, quæ hæc est, eum maximè saluum: quasi dicat, ueniet, ut eos maxime perdat, qui eum maxime saluum uolebant.

Libro 9. Epistola 12.

NIHIL *interim ad me scire, nihil nisi fugam cogitare*] interpuncta malè collocata. ego sic distinguo : nihil interim ad me : scire nihil, nisi fugam cogitare.

Libro 9. Epistola penultima.

EROS *Celeri*] sic habet uetus codex. puto legendum, Eros Celeris, id est libertus: Celeris autem, Metelli.

Lib. 10. Epistola 4. prope finem.

STOMA CHOSIVS] uetus codex, stomacho si uis. coniectura ducti, stomachose si uis, alij corrigunt. ego, stomachosius, ueram lectionem existimaui.

Libro 10. Epistola 13.

REGINVS *erat totus noster. huic nihil suspicabamur cum hoc mare negotij fore*] Huius maris (inquit) curam apud Reginum forè nullam credimus. itaq; non uideo, in Siciliam quomodo possim tuto nauigare.

Eadem Epistola.

NON *committendum, ut etiam cum pacto prohibiti uideamur*] Coniectura sum adductus, ut emendarem, compacto prohibiti. sensus enim hic est : occultè hinc uolo discede-

re, ne

re, ne meam profectionē Cæsariani rescifcant: nā id si accideret, suspicari Pōpeius posset accidisse me uolente, qui palàm profectus essem, ut impedirer. nō cōmittendum igitur est, ut uidear cōpacto prohibitus. cōpacto, dixit, id est consulto, & dedita opera. qua uoce Plautus sæpe in hunc sensum usus est.

Libro 11. Epistola 10.

MVLTA *etiam Patris*] *Dictionem, Patris, prima litera scripsimus grandiuscula, ut Achaiæ ciuitas significetur, in qua Q. Cicero pater in Marcum fratrem cum filio multa dixerat. de quo etiam his uerbis. Quintus auersissimo à me animo Patris fuit. eodem Corcyra filius uenit.*

Lib. 12. Epistola ultima.

DE CAESARE *uicino &c.*] *In monte Quirinali & Quirini templum erat, & Salutis ædes, Salutis augurium dicta. cùm autem in Quirini, statuam sibi poni Cæsar uoluisset: facetè ominatur Cicero, & ait, eum σύνναον Quirini malo, quàm Salutis: id est, Salutis in templo Cæsarem esse nolo, ut scilicet seruari ne possit: in Quirini uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter à suis ciuibus occidatur.* VICINO, *autem intelligit Attici, qui domum habebat in colle Quirinali, ab auunculo hæreditate relictam, ut in ipsius uita Nepos tradit.*

Libro 13. Pagina 386.

SI *Canium haberes*] *Canius hic qui sit, ignoramus. nec alibi mentionem eius inuenimus. forte legi posset, Canium, ut sit Q. Gellius Canius Attici amicissimus, de quo in eius uita Cornelius Nepos.*

Lib. 14. Epist. 11. in principio.

ITERADVM *eadē ista mihi*] *Vulgata lectio erat, Iterandum eadē ista mihi. ego locum ex ingenio emendaui. ornatior enim, et usitatior locutio, Iteradū eadē, quàm, Iterandum*

dum eadē. præterea uidetur esse hemistichiū ex ueteri poëta, cuius totū uersum recitat Cicero Academicorū *quæstionum* II. *Age(inquit) adsta, mane, audi, iteradū eadē ista mihi. itaq; etiā Tusculanarum* II. *legerem potius, iteradum, quàm iterandum: quod tamen alij animaduerterunt.*

Libro 16. *Epistola* 3.

SCRIBIS *te magis delectari* O' TITE, SI QVID EGO] *Totū hoc.* O' TITE, SI QVID EGO, *scripsi literis grandiusculis, ut intelligatur initiū libri de senectute, cuius libri lectiōe se delectari* Atticus *scripserat. dicit enim, te delectari* O' TITE SI QVID EGO, *pro, te delectari libro, quē de senectute scripsimus, cuius est initiū,* O' TITE, SI QVID EGO. *sic etiā locutus est,* O' TITE, *tibi prodesse lætor: id est, lætor, quòd ea, quæ in libro de senectute scripsimus, tibi ad ferendam senectutem prosint. non enim alium eius loci sensum puto esse: quanquam sint, qui aliter existiment.*

Eadem *Epistola.*

TESTIS *utemur*] *Vetusti codices ita planè habent. sed alij mendosum locum arbitrati, legendum putarunt, tectis: ut de tectis nauibus intelligatur. ego antiqui exemplaris lectionem conseruo, eamq; opinor esse ueram, & incorruptam: testa enim nauiculæ genus est, ut lembus, cymba, phaselus: forte à testæ similitudine sic appellata. eius meminit* Iuuenalis *satyra* XV. *Et breuibus pictæ remis incumbere testæ.*

Libro 16. *Epistola* 5.

LEGIONEM *sub signis ducere*] *In omnibus impreßis, legionem suis signis ducere. nos ex obseruatione latinarum locutionum, quarum genera in usum nostrum notare consueuimus, & hic, & alibi mendum deprehendimus: legiones enim sub signis ducere, & sub signis habere, ueteres dicebant: Lucretius lib.* V. *At non multa uirum sub signis millia*

ducta

ducta Vna *dies dabat exitio.* Cicero *in episto. famil. legiones habeo quinque sub signis.* Et *legiones sub signis armatas tres.* & Liuius *lib.* III. *sub signis* Vrbem *intrauere.* & *lib.* VIII. *sub signis alij* XV. *ordines locabantur.*

Lib. 16. Epist. 6. *prope finem.*

MEQVE Torquati *negotiolo iturum puto*] *Ita scriptum est in* Caualcantis *codice. locus restitui poterit una litera immutata, nempe si legas, negotiola. sunt qui malint, actuariolo iturum, uel, actuariolis iturum. quam lectionem tum probabimus, cùm in ueteri codice uiderimus.*

Lib. 16. Epist. 8. *prope finem.*

QVINTVS *tui patris nepos scribit ad patris mei nepotem*] Hoc *dicit.* Quintus *sororis tuæ filius scribit ad filium meum.* & *circuitione, ut interdum solet, eos significat. hunc autē locum ex ingenio castigauit amicißimus meus, qui cùm mihi in emendandis ueterū scriptis tanto sit adiumēto, quanto alius nemo: tamē, qua est modestia, nominari se nō patitur: ut mihi ipse quodāmodo uidear ingratus esse: quanquam beneficium qui memoria retinet, ingratus esse non potest.*

Lib. Epist. ad Brutum, Epistola 4.

CVIVS *tantam autoritatem senatus, ac populus* R. *non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera ciuitate esse potest.*] Legebatur *antea, quanta maxime. nos, maxima, castigauimus: est enim usitatißima locutio, qua idem* Brutus *usus est. at (inquit) dolore, quātū animo maximū capere possum.* & Cicero *de* Oratore I. *eloquentia tanta fuit, quantā illa tēpora, atq; illa ætas in hac ciuitate ferre maximā potuit.* & Celsus *elegantißimus scriptor: ut tumor, quantus maximus esse potest, se ostēdat.* & Liuius, & *alij: quorum loca recitarem, si necessarium esse crederem:* Cicerone *enim,* & Celso *qui grauiores* Latinitatis *autores desideret, neminem*

nem opinor esse. Eodem lib. Epist. 7.

IN PANSAE *locum petere constituit*] *Antiqua locutio: quam nemo hactenus agnouit: itaq; in omnibus impressis legebatur,* Is Pansæ *locum petere constituit: durior enim loquendi modus uidebatur,* In Pansæ *locum petere: quem nos in libris rhetoricorum ad* Herennium *inuenimus. lex (inquit) iubet Augurē, in demortui locum qui petat, in concione nominare. Augur quidam damnatus de pecunijs repetundis, in demortui locum qui petat, nominauit.*

Epistola 8. eiusdem libri.

OCTAVVM *principem*] Ordinē in legione, *ut primum principem, secundum principem, &c.* Liuius *lib.* XXVI. M. *Atilius legatus primi principis ex eadem legione.*

Epistola 16. eiusdem libri.

VINDICI *quidem alienæ dominationis, non uicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de* Repub. *liceat esse saluis?*] Sensus *est. si, ut scribis,* Octauius *uindex est alienæ dominationis, qui* Antonium *à ceruicibus* Reip. *depulerit: non est ei supplicandū, ut eos, qui item de* Rep. *bene meriti sunt, uelit esse saluos. quod tu cū facis, eum esse non uindicem, & extinctorem tyrannidis, sed uicarium plane confiteris: uindici enim alienæ dominationis, non uicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de* Rep. *liceat esse saluis? hic autem locus antea in omnibus impressis corrupte legebatur.*

Lib. 1. Epistol. *ad* Q. *fratrem,* Epistola 1.

LENITAS *in discernendo*] Alij, decernendo. ego nihil *muto: est enim hic discernere idē quod cognoscere, & dijudicare, ut unicuiq;, quod suum est, tribuatur. quo uerbo* Cæsar *eodem sensu usus lib.* VI. *si de finibus (inquit) controuersia est, discernunt.* Eadem Epistola.

GRAECIS *id, quòd acerbissimū est, q̄ sunt uectigales, non*

non ita acerbũ uideri debet, propterea q̃ sine imperio populi R. suis institutis per se ipsi ita fuerũt. nomen autẽ publicani aspernari non possunt, qui pẽdere &c.] *Sensus, ut opinor, hic est. Asia, cũ populi R. prouincia nõdum esset, Antiochi uectigalis erat. itaq; quòd uectigal (inquit) nobis pendat, queri non debet, cum Antiocho antea pependerit. ac ne de publicanis quidem nostris, cum antea uectigal, quod ei Sylla æqualiter descripserat, pendere sine suo publicano non potuerit, quare cũ omnino aliquẽ esse publicanũ, uel Romanũ, uel Asiaticũ necesse sit: cũ Asiaticũ experta sit nõ nimis lenem: nõ est, quod de Romano, quasi acerbiore, queratur, qui datus ei sit, postquã suo repudiato nostrum flagitauit.*

Eadem epistola, prope finem.

TANQVAM *tertius actus*] Non q̃ *in comœdijs actus tantũmodo tres sint, sed q̃ tertius annus administrãdæ prouinciæ quasi tertius actus Quinto sit: itaq; nõ minus ei laborandũ esse in ultimo illo anno, quàm ultimo in actu laborare boni poëtæ solent. cõparat aũt prouinciã theatro, cui tertiũ illum annũ quasi tertiũ actũ esse uult, ut Quintus frater, tanquàm actor egregius, laudẽ in extremo quammaximã ferat. alij legunt, tanquàm extremus actus. quæ mihi lectio minus probatur, quàm quæ in nostro libro, & in alijs quoq; est: uitam enim Quinti in prouincia, similiter atq; actores in scena, spectari dicit: & tres illos annos quibus eã rexerit, quasi tres actus esse: quorum tertium, non secus atq; actum, perfectißimum, & ornatißimum esse debere.*

Lib. I. Epist. ad Q. fratrem, Epistola 2.

ALTERA *est de Blandenio Zeuxide*] *Emendaui, Blaudeno: etsi in nostro libro nescio quo modo impressum est, Blaudenio. βλαῦδος, inquit Stephanus, ciuitas est in Phrygia, unde Blaudenus.*

Lib. 2.